

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

Doktori Iskola

DENNIS BRAIN HATÁSA A KÜRT
FEJLŐDÉSÉRE

MOLNÁR GYULA

DLA DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2010.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	ii
Rövidítések jegyzéke	iv
Köszönet.....	v
Bevezető.....	vi
1. Dennis Brain életrajza.....	1
2. A Brain család megjelenése az angol zenei életben	11
2.1. A kürt helyzete Angliában, az 1800-1900-as években.....	11
2.1.1. Az angol kürtölési hagyományok megteremtői	11
2.1.2. Az angol zenekari élet sajátosságai	13
2.2. A Brain család.....	15
2.2.1. Id. Alfred Edwin Brain – a nagyapa.....	15
2.2.2. Ifj. Alfred Edwin Brain – a nagybáty	17
2.2.3. Aubrey Harold Brain – az apa.....	18
2.3. Az angol kürtiskola megteremtői.....	22
3. A Brainelek hatása a hangszer fejlődésére.....	25
3.1. A kürt szerepének változásai	25
3.2. A kürt felépítésének változásai – a natúr-, az inventions kürt és a ventilek.....	29
3.3. A Brain család hangszerfejlesztési útkeresései.....	34
3.3.1. A Raoux-Millereau –hangszerek.....	34
3.3.2. Aubrey Brain elképzései	36
3.3.3. Alfred Brain elképzései.....	37
3.3.4. Dennis Brain elképzései.....	38
3.3.5. Dennis Brain elképzései a fúvókáról	48
4. Dennis Brain hatása a kürtirodalom fejlődésére.....	51
4.1. Dennis Brain kapcsolata a zeneszerzőkkel.....	51
4.1.1. Szólóművek inspirálója.....	53
4.1.2. Kamaraművek inspirálója	64
4.1.3. Régi és új darabok felfedezője	66
4.2. Hangszertechnikai képességei és személyisége.....	69

4.3. Szóló felvételeinek és fellépéseinek elemző bemutatása	76
5. A Brainek hatása az előadásmódra – Mozart kürtversenyei Aubrey Brain és Dennis Brain előadásában.....	85
5.1. Mozart kürtversenyeinek keletkezési háttere.....	85
5.2. Mozart kürtversenyeinek időrendi furcsaságai	88
5.3. A Mozart-felvételek keletkezési körülményei, korabeli fogadtatásuk és jelenkori visszhangjuk	90
5.3.1. Aubrey Brain és Mozart kürtversenyei.....	90
5.3.2. Dennis Brain és Mozart kürtversenyei	92
5.3.3. A hangfelvételek jelenkori visszhangja	96
5.4. Az elemzés szempontrendszerre	102
5.5. Mozart kürtverseny, Nr. 2. KV. 417.	103
5.5.1. Első tétel.....	103
5.5.2. Második tétel.....	114
5.5.3. Harmadik tétel.....	118
5.6. Összegzés.....	123
6. Következtetések.....	125
7. Függelék	127
8. Bibliográfia.....	145

Rövidítések jegyzéke

78 rmp	78-as fordulatszámú lemezfelvétel
A.E.	idősebb Alfred Edwin (Brain)
AI	ifjabb Alfred Edwin Brian
BBC SO	BBC Symphonic Orchestra
BBC HS	BBC Home Service
BBC TP	BBC Third Programme
DBCO	Dennis Brain Chamber Orchestra
DBT	Dennis Brian Trió
DBWE	Dennis Brain Wind Ensemble
DBWQ	Dennis Brain Wind Quintet
Janetzky-Brüchle	Janetzky, Kurt és Brüchle, Bernhard: <i>Das Horn</i> . (Deutschland: Schott Mainz, 1977).
LP	Long-Player
LPO	London Philharmonic Orchestra
LSO	London Symphonic Orchestra
NLO	New London Orchestra
NSO	National Symphony Orchestra
Pettitt	Pettitt, Stephen J: <i>Dennis Brain: A Biography</i> , (London, Robert Hale, 1989, Második Kiadás)
Proms	Promenade előadás
RAF	Royal Air Force
RPO	Royal Philharmonic Orchestra

Köszönet

Köszönet illeti mindazokat, akik áldozatkészen és önzetlenül segítségemre voltak azon időszakban, amíg ez a dolgozat készült. Első sorban köszönöm Molnár Eszternek, hogy a hanganyagok és az idegen nyelvű forrásanyagok beszerzésében segített, valamint azt, hogy a dolgozat fázisait végigkísérő figyelme és segítése mellett végezhettem munkámat. Köszönettel tartozom Pintér Csillának, aki szakszerű észrevételeivel, javításaival és tanácsaival segítségemre volt. Hálával tartozom Pesztenlehrer Anitának és Dr. Kurcsics Gerdának az idegen nyelvű szövegek előkészítő fordításaiért. Köszönök minden jobbító szándékot azoktól, akik szavakkal vagy írásos észrevételeikkel segítségemre voltak. Köszönöm a közvetlen munkatársaimnak, a Győri Széchenyi István Egyetem közösségének az elmúlt időszak folyamán nyújtott erkölcsi és anyagi támogatását, valamint a régi és jelenlegi növendékeim megértő magatartását.

Végül, de nem utolsó sorban köszönettel tartozom családom minden tagjának, Molnár Boglárkának, Molnár Gergőnek, Molnárné Svikruha Mártának, Molnár Tibornak, Pál Ildikónak és Juhász Viktornak azért a türelemért, melyet tőlük kaptam e dolgozat elkészítéséhez.

Molnár Gyula
Győr, 2010. szeptember 15.

Bevezető

Diákéveim kezdetén a hangszer tanulást többnyire a hanglemezek hallgatásával egészítettem ki, és ha tehettem, időm egy részét az iskola stúdiójában töltöttem. Az akkor szerzett élmények hatására kezdtem el foglalkozni a hanglemezek és rádióadások felvételeinek gyűjtésével. Nagy szerencsémre abban az időben jelentek meg hazánkban az EMI kiadó lemezei – többnyire Otto Klemperer vezényletével és a Philharmonia Orchestra közreműködésével. A sorozatban kiadásra került hanglemezeken hallottam először Dennis Brain, Alan Civil, Neill Sanders, Alfred Cursue zenekari játékát. A tanárimhoz intézett érdeklődő kérdéseimre kapott válaszokból tudtam meg, hogy Dennis Brain szólófelvételeket is készített, melyek az akkori Magyarországon nem voltak kaphatók. A Dennis Brain iránt érdeklődőkhöz hasonlóan – külföldi turnék alkalmával, rádióadások rögzítése során és a magángyűjteményekben található hangfelvételek kölcsönzése, cseréje folytán – jutottam Dennis szólófelvételeinek birtokába, majd ahogy az egyre bővülő kiadások lehetővé tették, tovább gazdagítottam gyűjteményemet.

A szakmai körökben megosztott élmények egyértelműen rámutattak Dennis Brain széles körű elfogadottságára, de a játékán kívül semmiféle egyéb információval nem rendelkezttem. Sok – és többnyire ellentmondásos – történetet hallottam. Ez annak volt köszönhető, hogy Dennis Brainról nem volt hozzáférhető magyar nyelvű irodalom, mely hiteles és iránymutató lett volna. Később, a tanári munka folyamán határoztam el, hogy az információkat összegyűjtöm; magyar nyelvű feldolgozást készítek legendás személyéről és összetett munkásságáról. Ebben nagy segítségemre volt Stephen J Pettitt: *Dennis Brain: A Biography* (London, Robert Hale, 1989, Második Kiadás) időközben megjelent könyve, amely alapos feldolgozást közöl Dennis Brain pályafutásáról.

Dennis Brain a XX. század egyik legnagyobb hatású kürtjátékosa volt. Angliában született a század első felében, egy kürtön játszó dinasztia legfiatalabb tagjaként. A kor, amelyben hangszeres pályafutását kezdte (a második világháború utáni időszak) számottevő lehetőséget teremtett a pályakezdő muzikus számára. Az iparszerű hanglemezzgyártás követelményeinek való megfelelés; a precizításra való törekvés a hangszerjáték terén; valamint (szólókürtösként) a virtuóz darabok előadásakor

tapasztalt manuális problémák eljuttatták őt is a birtokában levő hangszer megváltoztatásának igényéhez.

Jó százhusz évvel a tárgyalt korszak előtt – az 1800-as évek elején – a szólókürtösök ritkák voltak. A színpadon álló kürtöstől hallgatósága már szinte várta, hogy hibázzon – és egyáltalán nem lepődött meg, ha játéka közben több hangot elvett, vagy akár bele is sült szereplésébe. Ez ugyanúgy igaz volt a zenekari kürtösökre is. Versenyművek, amelyek korábban egy-egy kiemelkedő képességgel rendelkező személy ösztönzésére íródtak nem válhattak közkinccsé a nehézségek „megoldhatatlansága” miatt. Hangszeresek és hangszerépítők hosszú ideje keresték a játék könnyebbé és biztonságosabbá tételének lehetőségeit, de igyekezetük csak fokozatosan vezetett eredményre.

A '40-es évek végén, '50-es évek elején minden ország kürtösének meg kellett küzdenie a pontos és hibátlan megszólaltatásra még helyenként alkalmatlan hangszer nehézségeivel. Angliában az általunk vizsgált korszakban (1860-1957) a kürtjáték tradicionálisan a cseh-osztrák-német fúvástechnikán, és a francia hangszerépítési hagyományok alapján gyártott hangszereken történt. Az örökölt hangszer az időközben megnövekedett zenekari hangzásigényt már nem tudta kielégíteni, a virtuóz szóló feladatokra pedig még kevésbé volt alkalmazható. Az állandóan növekvő feladatok a hangszer fejlesztését igényelték, amely Dennis Brainnel érkezett el a több száz éve tartó fejlődés legújabb állomásához.

A kürt vagy Horn (a német nyelvből átvett általánosan használatos kifejezés) kezdetben valószínűleg csak a hangszer alakját határozta meg.¹ A „Waldhorn” (vadászkürt) egyes országokban „French Horn” (francia kürt) elnevezése már a használati helyre is utal, illetve az országra, ahol a legszervezettebben rendszerbe illesztették. A hangszer egyébként azóta is őrzi ezt a szarvhoz hasonlító alakot és szerkezetet. A kürt, illetve a kürtszerű hangszerek alatt, egy kónikus csőszerkezetet értünk.² E kónikus csőszerkezettől és a hangszerbe helyezett tölcserű fúvókától függ a kürtösök által képzett hangok színe és intenzitása. A hangszer megszólaltatásának módja pedig az, hogy az ember – a tüdőt körbevevő izmai valamint a szájizmai közös megfeszítésével – a szorosan összezárt ajkak közt átfúj és közben

¹ Horn: jelentése szarv. Dahlhaus, Carl; Eggebrecht, Hans Heinrich (szerk): *Brockhaus Riemann zenei lexikon I–III.* (Budapest: Zeneműkiadó. 1983–1985.)

² kónikus – kúp alakú, folyamatosan táguló, Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára.* (Budapest: Akadémia Kiadó, 1978.) Negyedik kiadás.

rezgésbe hozott levegőt – a fúvóka segítségével – a hangszerbe irányítja, hogy az általa elképzelt hang megszólalhasson. A levegő hangszeren keresztül történő egyre gyorsuló átfúvásával további felhangok gerjeszthetők. A szerkezetben rejlő felhangok száma a cső hosszától, viszont a megszólaló hang magassága vagy mélysége elsősorban a csövet fúvó embertől függ.

A kúrtról mind a mai napig úgy gondoljuk, hogy a legkényesebben megszólaltatható hangszerek egyike. Ez a nézet nagymértékben növeli minden kiváló kürtjátékos presztízsét. Kevesek rendelkeznek a hangszerjátékhoz szükséges fizikai, zenei, és idegrendszeri adottságokkal. Ezért gyakran, de nem véletlenül idézik néhai Anton Horner (1877-1971) philadelphiai kürtöst és tanárt, aki egyszer egy kérdésre válaszolva ezt mondta:

- Vannak egyesek, akiket Isten kürtösnek teremtett.
- És mi van a többiekkel?
- Hát kérem nekik már nem volt ekkora szerencsájük.

Maga Dennis Brain így vélekedett a kúrtról:

Három oka van annak, amiért a kürtön nehezebb játszani, mint a többi rézfúvós hangszeren – ez egy általános vélemény, amivel nem fogok vitatkozni. Az okok pedig: a) a hangszer furata szűk a hosszához képest (egy széles furatú hangszeren, mint az euphonium, *sokkal* könnyebb játszani); b) a fúvóka nagyon kicsi, ezáltal csak kevés szájizom marad a kontrollálására és c) a felhangok túl közel vannak egymáshoz a felső oktávban, így nagyon könnyű a „rossz” hangot eltalálni. Ha valaki a felső oktávban egy hangot le szeretne játszani, meg fog lepődni, hogy a fogástól függetlenül bármely más hangot, csak nem a megfelelőt fogja eltalálni. De hozzá kell tenni, hogy a többi rézfúvós hangszerhez képest ezek a különbségek sokkal egyedibb hangszínt eredményeznek, és valljuk be, ezért éri meg vállalni az extra problémákat – és a vele járó megterhelést.³

³ Brain, Dennis: „About the Frech Horn” *Brass Today* (megjelenés dátuma ismeretlen) In: iVan Chi Fai Wong Letöltési dátum: 2010. augusztus 10.
URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/article4e.html>

1. Dennis Brain életrajza

Dennis Brain 1921. május 17-én született Londonban, Aubrey Brain és Marion Beeley második gyermekeként. A nagy múlttal rendelkező muzsikusi családban nagyapja, két nagybátyja és apja is kürtöltek. Ettől függetlenül saját elhatározásából, ő is ezt a hangszeret választotta. Hat évvel idősebb testvére, Leonard például oboázott, de mellette kémiából doktorált.

Dennis Brain kürtfűváshoz szükséges adottságai, már korán megmutatkoztak. Édesapja Aubrey Brain – aki a BBC Symphony Orchestra első kürtöse és a Royal Academy of Music kürttanára volt – szigorú és következetes elvei alapján a tinédzserkor előtt nem kezdett el növendékeket tanítani. Dennisszel csak körülbelül tizennégy éves korától foglalkozott rendszeresen (Aubrey Brain tanítási módszereiről külön fejezetben fogunk részletesebben beszámolni).

Hét éves korában a Richmond Hill Preparatory Schoolba írátták be, nem sokkal később zongorázni kezdett. Bár édesanyja kiválóan játszott ezen a hangszeren, pedagógiai megfontolásokból nem tanította saját fiát. Az iskolában egy kisebb létszámú fűvószenekart működtettek, ahol Dennis „buglet”-en (kis kürt, kis dudu) játszott.

Kilenc éves korában súlyos, állandóan visszatérő mirigylázat kapott, ezért az orvosok tanácsára 1930 novemberében megoperálták, kivették a manduláit és a mirigyeit. Az operáció során véletlenül elvághatták az olfaktorikus ideget, amely következtében egész életében nem érzett szagokat, sőt ebből kifolyólag ízeket sem.

Tizenkét éves korában követte bátyját, Leonardot a St. Paul's School-ba, Kensingtonba, ahol nagy hangsúlyt fektetettek a diákok zenei nevelésére. Dennis Brain az iskolai kórusban énekelt, és a fellépéseken gyakran zongorázott is, például előadta Mendelssohn *Rondo Capriccioso*-ját vagy Beethoven *G-dúr szonátája* (Op. 49, no. 2) I. tételét. Ekkor már – a Royal College of Music-ban oktató – Henry Wilsonnál folytatta zongoratanulmányait. Wilson biztatására kezdett el orgonálni, és a kürtölés mellett, ha zsúfolt munkarendje engedte, orgonakoncerteket is adott. Az iskolás Dennis Braint kortársai érdeklődő, viselkedésében átlagos gyermeknek írták le, nem utalt semmi rendkívüli tehetségére.

1936 nyarán (15 évesen), miután három évet töltött a St. Paul iskolában, saját kérésére beírátták a Royal Academy of Musicba. (Dennis Brain így sosem tette le az

érettségét). 1936 szeptemberében kezdte el akadémiai tanulmányait: zongorát Max Piranitól, kürtöt pedig a családi hagyományok szerint apjától tanult. Még ekkor sem volt egyértelmű számára, hogy melyik legyen a választott hangszere, mert nem tudta eldönteni: a kürtöt vagy a zongorát helyezze előtérbe. A család múltja miatt érezte úgy, hogy a név kötelezi a kürtös tradíciók folytatására.

Korán megmutatkozó lelkiismeretességére jellemző, hogy komolyan aggódott azért, hogy megütötte-e a felvételi szintet, és nem csak az apja miatt került be az akadémiára. Lelkiismerete megnyugtatóra pályázta meg és nyerte el a W. Stokes ösztöndíjat, amivel egy évig ingyen tanulhatott.

Tanulmányainak kezdetétől fogva tevékenyen részt vett az akadémia zenei életében, és apja felügyelete mellett az iskolában működő zenekar kürt szolamát vezette. Ez alatt az idő alatt – Herbert Withers irányításával – számos kamarazenekarral szerepelt. Sokat játszott együtt bátyjával, az oboista Leonard Brainnel, a zongorista Dennis Matthews-zal, a klarinétos Alwyn Kellel és a fagottos James Richens-szel. Előfordult, hogy egy hangversenyen kürtösként és orgonistaként is fellépett. Ennek az aktív hangversenyezésnek köszönhetően elnyerte az akadémia E. F. James Díját.

1938 szeptemberében Dennis a zongorát végleg orgonára cserélte fel. Tanára az a G. D. Cunningham volt, aki még nagybátyját, Alfredot is tanította 40 évvel korábban. A következő két évben Dennis Brain nagyon sokat tanult Cunninghamtól a stílusról és muzikalitásról, a zenéről és a „zenészségről” általában. Mindig azt mondta, hogy apja megtanította kürtölni, Cunningham pedig arra, hogy hogyan zenéljen.

1938. október 6-án debütált a Queen's Hallban, ahol Bach *I. Brandenburgi versenye*t játszotta a BBC Symphony Orchestrával. Adolf Bush vezényelt, Aubrey Brain játszott első, ő pedig második kürtön. Ebben az évben Dennis Brain elnyerte a fúvósoknak kiírt legrangosabb díjat, a Ross ösztöndíjat is, ami még két év tandíjmentességre jogosította (1939-ben és 1940-ben) egy évhosszabbítási lehetőséggel (1941).

1938-39 telén elkészítette első hanglemezfelvételét a Columbia Gramophone Company lemeztársaság számára. Walter Legge volt a zenei rendező. A Léner kvartett Mozart *D-dúr Divertimentóját* (KV. 334) vette fel, amiben a kürtösök Aubrey és Dennis Brain voltak. Ez az egyetlen felvétel egész életükben, ahol Dennis Brain második kürt szolamot játszik.

1939. március 2-án a BBC londoni stúdiója, a Laurence Turner kvartettel Mozart *D-dúr Divertimentóját* (KV. 131), utána pedig Dennis Brain és Aubrey Brain a Mozart *kürtduókat* rögzítette – de már fordított felállásban. Ekkor hallotta először, majd nevezte el Dennis Braint a *kürt Siegfriedjének* nem kisebb személyiség, mint Sir Thomas Beecham.¹

Az 1939-40-es tanév volt Dennis végzős éve, reményekkel telve várta, hogy az előző év sikereihez méltó diplomát szerezzen, majd a szakma legkiválóbbjai közé tartozhasson. Mindezen remények szertefoszlottak, mert 1939 szeptemberében kitört a második világháború. Dennis Brain több társával együtt kénytelen volt félbeszakítani utolsó akadémiai évét.

A zenei élet megállt, a színházakat, hangversenytermeket azonnal bezárták, a BBC Zenekarát Dennis apjával együtt Bristolba telepítették. Mint minden fiatal férfi, Dennis Brain is számíthatott a behívó érkezésére. A család első világháborús tapasztalatai miatt azonban Aubrey Brain előrelátó módon arra kérte gyermekeit, hogy „hazafias lelkesülségből” önként jelentkezzenek a Brit Királyi Légierőhöz (Royal Air Force – RAF²). A légierő kötelékében működött egy zenekar, a Central Band, melynek tagjai igen nagy szerencsével megmenekülhettek a fronttól. A RAF-ban Dennis lett a szólókürtös, barátja Norman Del Mar pedig a második kürtös.

1940 nyarától 1944 nyaráig Uxbridge-ben állomásoztak. Aubrey Brain anyagi támogatásával Dennis és Leonard lakást béreltek maguknak nem messze a laktanyától. A háború első napjaiban az akadémia tanárok és hallgatók nélkül maradt, valamivel később aztán – bár részlegesen – de folytatta működését. Dennis és Leonard is visszatértek tanulmányaikhoz. Aubrey Brain elutazott Bristolba a BBC-vel, ezért Dennis csak az orgona-óráit folytathatta, de így is elnyerte a tavaszi félév végén a John Solomon – díj „Fúvós előadó” díját.

A RAF leginkább műkedvelő zenészeket alkalmazott, de a sorai között tartózkodó, tehetséges tagok számára a katonai szolgálat alatt is igyekezett a szólózás lehetőségét biztosítani. A National Gallery-ben, ahol a BBC élő közvetítéseivel szombat és vasárnap hangversenyeket rendeztek, Dennis Brain huszonhat alkalommal lépett fel. A katonaságnál töltött idő alatt folyamatosan koncerteztek,

¹ 1879. április 9. – 1961. március 8. karmester, a London Philharmonic és a Royal Philharmonic Orchestra megalapítója.

² Rudolph P. O'Donnell (1892-1958) repülőőrnagy volt az a katona, aki előrelátó módon, képes volt elintézni a katonai felső vezetésnél, hogy a tehetséges zenészeket ne küldjék a frontra, hanem helyette zenekarba tömörülve előadásaikkal lelkesítsék a katonákat és a polgárokat. A háború alatt a zenekar létszáma meghaladta az 1500 főt.

azonban ez nem jelentett teljes idős elfoglaltságot számukra. A reggeli próbák után, ha nem volt előadás, a zenészek szabadok voltak. Így 1942 októberében, a 21. évét nemrég betöltő Dennis Brain első kürtösként beléphetett egy londoni hivatásos zenekarba. Ez volt a valamikori Sydney Beer Orchestra, ma National Symphony Orchestra (NSO). A második kürtös itt is Del Mar volt.

A háborús évek alatt, az NSO által ösztönözve létrejöttek más zenekarok is, mint a New London Orchestra (NLO, inkább kamaraegyüttesnek volt nevezhető) Alec Sherman vezetésével. Ennek a zenekarnak a kürtösei is Dennis Brain és Norman Del Mar voltak. A háború ellenére Dennis Brain hírneve, mint kiváló zenekari zenész, fokozatosan nőtt a londoni zenei körökben.

1943-ban Dennis Brain megismerkedett Benjamin Brittennel, kapcsolatuk nagyon szép példáját adja a kiváló zeneszerző és a kiemelkedő képességekkel megáldott szólista szerencsés találkozásának (Együttműködésükről, és Dennis más zeneszerzőkkel folytatott kapcsolatáról későbbi fejezetben részletesen beszélünk.).

Már a háborús évek alatt elkezdődött Dennis Brain és a Columbia Recordings közötti tartós együttműködés, melynek keretében Mozart, Strauss, Beethoven és Hindemith darabjait vették fel (Az életében készült számos felvételtől, a későbbiekben ejtünk szót). Dennis Brain további, alakuló együttesekben is rendszeresen első kürtös szerepet vállalt. Ezek voltak a London Wind Players,³ és a London Baroque Ensemble.⁴ Dennis szenvedélyesen rajongott a jazzért is. Norman Del Marral számos könnyűzenei együttesben megfordultak, így hosszabb időn keresztül tagjai voltak a Geraldo⁵ nevű formációnak.

A magánéletében félénk és inkább naivnak tűnő jellemével Dennis nem nagyon keveredett romantikus kalandokba, de 1943 nyarán találkozott Yvonne Coles-szal, a Royal Academyn tanuló fiatal tehetséges zongoristával. Yvonne egy petersfieldi könyvelő lánya volt, és öt évvel fiatalabb Dennisnél. Egy éven belül eljegyezték egymást, nem sokkal az után, hogy Dennis visszatért a RAF amerikai turnéjáról.

1944. december 8-tól 1945. január végéig a RAF Orchestra and Band egy 12 ezer mérföldes, 28 államot átszelő turnéra indult az USA-ba. Ez volt Dennis Brain három amerikai turnéja közül az első. A turné során, szabadidejükben próbálkoztak

³ 1942. augusztus 19-én adták első hangversenyüket, ahol a kürtösök: Dennis Brain, Norman Del Mar, Vivian Grey és Livia Gollancz voltak.

⁴ 1941-ben Karl Haas alapította.

⁵ Gerald Walcan Bright zongorista és orgonista által alapított jazzes-táncos zenekar.

kamara fellépéseket szervezni, de ezek a próbálkozások kudarcba fulladtak. Érdekes megemlíteni, hogy Philadelphiában ajánlatot kapott egy első kürtösi állásra, melyet aztán nem fogadott el. A turné fénypontja Dennis és Leonard számára a nagybátyjukkal, Alfred Brain-nel való Los Angeles-i találkozás volt. Dennis ekkor kapott tőle egy fúvókát, amit aztán élete végéig használt.

Dennis Brain a második világháború végén, az egyik elsőként megalakuló zenekarban, a London Philharmonic Orchestrában (LPO) kapott lehetőséget, mint első kürtös.⁶ A zenekar menedzsere Walter Legge, aki emellett a Columbia Gramophone Company (később EMI) és a Music Division of ENSA vezetője is volt. Az LPO első hangversenyét és egyben hivatalos debütálását 1945. október 27-én tartották, Sir Thomas Beecham vezényelt.

1945. szeptember 8-án a Hampshire-ben lévő petersfieldi Parish templomban Dennis Brain és Yvonne Coles összeházasodtak. A családból Leonard és felesége voltak jelen. Gareth Morris fuvolista volt Dennis Brain tanúja. Aubrey Brain betegségéből való lábadozása miatt nem tudott elmenni az esküvőre. Ezek után a middlesex-i Hayesben vásárolt lakásba költöztek, ami közel volt Uxbridge-hez, a RAF központjához valamint London belvárosához.

1946-ban megalapította fúvósötösét, a Dennis Brain Wind Quintettet (DBWQ). Érdekesség, hogy az első hangversenyen, amely április 30-án volt a Chelsea-i városházán, Dennis nem tudott jelen lenni, mert a RAF zenekarával egy németországi turnén tartózkodott. Így Norman Del Mar helyettesítette. Testvére, Leonard volt az oboista, Gareth Morris a fuvolista, Tom Wightman a fagottos és Stephen Waters a klarinétos.⁷ Bár a koncertet jól fogadták, a kvintettel további fellépéseket mégsem tudtak vállalni, mert ekkorra Dennis Brain már három zenekar első kürtöse volt, és számos kamaraegyüttesben játszott. Így megérett az idő állásainak rendezésére: első lépésként Dennis és Leonard leszereltek és kiléptek a RAF kötelékéből.⁸

⁶ A zenekar megalakulásának nem titkolt célja volt, hogy az újra meginduló hanglemezgyártás konjunktúráját kihasználva, legfőképpen a hanglemezfelvételekre specializálódjon. Munkájuk nagy részét a stúdiókban végezték, és a többi zenekarhoz képest, kevesebb élő koncertet adtak.

⁷ Az iskolatárs és jó barát, Alwyn Kelly helyett, aki hősi halált halt a háborúban.

⁸ 1946-ban a Sydney Beer vezette National Symphony Orchestra az anyagi támogatások elapadása miatt feloszlott.

1946 augusztusában a Sir Thomas Beecham vezette Royal Philharmonic Orchesternek (RPO) is Dennis Brain lett az első kürtöse.⁹ 1948-ig mind az LPO, mind az RPO-nak első kürtöse volt, semmit sem csökkentve feladatainak számán.

Közben szóló karrierje is alakulni látszott, csupán négy nappal az RPO debütálását követően Dennis Brain már a Kingsway Hallban az LPO-val Mozart 3. *kürtversenyét* adta elő, amit akkor játszott először fejből.

1947. szeptember 25-én újabb szóló fellépése volt az egyik legnagyobb fesztiválon, mely fellépés a kürtnek, mint szólóhangszernek is nagy áttörést jelentett. A 35. Norfolk and Norwich Fesztiválon a London Symphony Orchestra dr. Heathcote Statham vezényletével, Dennis Brain és Peter Pears közreműködésével előadja Benjamin Britten *Szerenádját*.

Az 1948-as Contemporary Music Holland Festivalon volt Dennis Brain első nemzetközi fellépése: Elisabeth Lutyens neki írt kürtversenyét játszotta a Fritz Schürmann által vezényelt Hague Residentie Orchestrával. 1947 őszén az RPO együtt dolgozott az akkor 84 éves Richard Strauss-szal. Az együttműködés eredményeként Dennis Brain 1948. március 3-án Bécsben Richard Strauss 2. *kürtversenyét* adhatja elő.

1948-ban Dennis Brain mint szólista első Promenade előadását adta, és ebben az évben lépett fel először az Edinburgh Fesztiválon is. Ettől kezdve minden évben elképesztően nagy sikerrel szerepelt Edinburgh-ban, ahol igyekezett mindig valami különleges előadással előállni. Utolsó útjára is innen indult el.

Nem volt titok, hogy Walter Legge és Sir Thomas Beecham is rossz néven vették, ha a játékosok Dennishez hasonlóan „dupláztak”, azaz két zenekarban párhuzamosan vállaltak állást. Egészen addig, amíg az előadások időpontjai nem ütköztek, a rendszer működőképes volt. 1949-ben azonban Dennis Brain nem tudott elmenni egy RPO-s turnéra, ezért Beecham választás elé állította. Erre Brain azonnal lemondott. Roy White (ezután egy évig a zenekar első kürtöse) távoztával viszont Beecham visszahívta Dennis Braint, aki 1950-től négy éven keresztül megint első kürtöse volt az RPO-nak, egy eléggé flexibilisnek mondható megállapodással.

⁹ A zenekar létrejöttét egy incidens okozta, ami az LPO debütálásakor zajlott le Beecham és Legge között. Legge úgy gondolta, hogy nem szerződött állandó karmestert az LPO-hoz, hanem koncertről koncertre keres karmestereket, így a zenekarnak saját hangzása lesz, nem pedig egy állandó karmester stílusa érvényesül. Beecham azonban szeretett volna magának egy saját zenekart, így újra létrehozta az RPO-t.

Dennis Brain az LPO-t részesítette előnyben, de amikor csak tudott, csatlakozott Beechem zenekarához. Még 1949-ben hívták a BBC Orchestrához is, de a felkérést már nem fogadta el. Amíg távol volt a RPO-tól, Dennis belépett a London Mozart Players zenekarába, de 1950-re már egyre kevesebb munkát vállalt velük is. (Végül Douglas Moor vette át a szerepét.) Visszavonult a New London Orchestrából (pontosabban szólva Dennist, és Gareth Morrisset is elbocsátották) és az Anthony Bernard London Chamber Orchestrából is annak ellenére, hogy utána is fellépett velük még szólistaként. Így, hogy rendezte viszonyait a különböző zenekarokkal, belekezdhetett szólókarrierje építésébe.

Dennis Brain európai elismertsége rohamosan növekedett. 1950-ben kétszer utazott Németországba rádiófelvételre és hangversenyre. Itt hallotta őt játszani Hindemith, és komponálta meg számára a *Kürtversenyét*. 1950-ben Dennis Braint nemcsak a Royal Academy of Music tagjává választották, hanem a Tiszteletreméltó Zenészek Társaságának (Worshipful Company of Musicians) is tagja lett. A Cobbett kitüntetését is megkapta a kamarazenéért tett szolgálatai miatt, és ne felejtjük el, hogy ekkor még 30 éves sem volt.

1950. október 7-én indultak az RPO-val az Amerikai Egyesült Államokba egy Beecham által szervezett turnéra. Ez volt Dennis Brain második amerikai turnéja, és ez alkalommal előre szervezett szóló fellépései is voltak. Végül a tervezettnél majdnem kétszer többet lépett fel, mert Lady Beecham, aki zongorista szólistaként a programokban szerepelt, gyakran nem vállalta a fellépést. Erre a turnéra Dennis Braint elkísérte felesége Yvonne is. Chicagóban találkoztak Philip Farkassal, aki a tiszteletükre partyt adott, melyre meghívást kapott minden chicagói kürtös. Az amerikai turné nagyon sikeres volt Dennis Brain számára, mert növelte népszerűségét és lemezeinek eladási számát.

Bekapcsolódva az iparszerű hanglemezgyártásba 1951 májusában felvételsorozatot kezdett a London Baroque Ensemble-vel, mely felvételeknek azonnal sikere lett, és nagy példányszámban adták el őket. 1951 szeptemberében meghívták Dennis Brain fúvósötösét a nyugat-berlini fesztiválra. A fesztivál után felvették Mozart kvintettjét fúvósokra és zongorára (KV. 452) a Siemens magán hangversenytermében a Nyugat-Német Rádió számára.

1952 májusában Karajan és az LPO egy három hetes európai turnéra mentek. Hazaérkezésüket követően 1952. június 11-én megszületett a fia, Anthony Paul, hét év házasság után *a negyedik generáció* (ahogy Dennis becézte). A gyerek születése

örömteli volt, de Yvonne ettől fogva nem tudott Dennis hangversenyein részt venni. Dennis büszkén tájékoztatta nagybátyját, Alfredot az újszülöttről:

Elismerem, miután láttam, hogy a feleséggel minden rendben van, a gyerek száját néztem meg először, és úgy tűnik, van benne is lehetőség.¹⁰

A család bővülésével Dennis és Yvonne nagyobb házat keresett, és egy hampsteadi ikerházba költöztek. Dennis Brain első televíziós felvételére 1952. július 4-én a Golsmiths Hall londoni újrainításának alkalmából került sor. Augusztusban ismét fellépett Edinburgh-ban, a fesztiválon. Brahms *Kürt Trió*-ját játszották Szigeti Józseffel, és Clifford Curzonnal.

1953 májusában Németországba utazott, és több felvételt készített a Berlini Rádióval valamint a Dél-Német Rádióval. Ebben az évben vették fel Mozart *négy kürtversenyét* is Karajannal és az LPO-val. 1954-ben adták ki, és az elkészült felvétel olyan elképesztő népszerűségnek örvendett, hogy közel húsz évig szerepelt az EMI top 20-as listáján.

Dennis megváltoztatta fűvösötöse nevét Dennis Brain Wind Ensemble-re, mert ez alatt az elnevezés alatt gyakrabban jelenhettek meg kisebb és nagyobb feladatok teljesítéséhez. Közben John Alexandrát, az együttes fagottosát Cecil James váltotta fel.

Dennis Brain utolsó fellépése a Royal Philharmonic Orchestrával, első kürtösként 1954. április 7-én volt, így megszűnt a különleges megállapodása is. Az 1950-es USA-beli turné óta mindig az LPO-nak adott elsőbbséget Beecham zenekarával szemben. 1953-ban egyre nehezebben tudta a két pozícióját összeegyeztetni. Alan Civil – aki 1952-ben csatlakozott az RPO-hoz harmadik kürtösként – segített ugyan Dennisnek és 1953 nagy részében is helyettesítette, de az év végére ez is tarthatatlanná vált. Dennis Brain elhagyta az RPO-t, ahol Alan Civil vette át a helyét első kürtösként.

1954. május elején Németországban turnéztak, majd Dennis újabb összeállítású együttest hozott létre a fűvösötöse mellett: megalapította a Dennis Brain Triót (DBT); Jane Pougnettel (hegedű) és Wilfrid Parryvel (zongora). 1955. július 23-án „A korai kürt” címmel rádiós interjút adott. 1955. szeptember 20-án fájdalmas

¹⁰ Pettitt, 119. o.

hírt kapott: édesapja, Aubrey Brain 62 éves korában, hosszas betegség következtében meghalt.

1955 végén Yvonne megszülte második gyermeküket, egy kislányt, akit Sallynek neveztek el. Dennis örült, hogy a gyermek a közelgő USA-beli turnéja előtt született, ugyanis a Columbia Artist egy négy hetes turnét szervezett az LPO-nak a keleti partra, összesen 24 koncerttel, Herbert von Karajan karmesterrel. Dennis Brain számára ez volt a harmadik látogatás Amerikában, ezúttal azonban nem szólózott.

1955-ben Dennis Brain az LPO-val is lazította kapcsolatát, hogy több ideje maradjon szóló és kamara fellépéseire, de kiváltképpen a családjára. Ritkán, szinte soha nem mondott le hangversenyt, pedig egyre több olyan napja volt, hogy délelőtt felvételek, délután próba, majd este még előadás, közvetítés vagy szólóest következett. 1956 februárjában lekötött egy hetes turnét Skóciában a triójával, de mellette még virágzott a fúvósötöse is, amelynek tagjaival 1956 elején első külföldi turnéjukra mentek az olaszországi Turinba.

Dennisben 1956-ra megérlelődött az elhatározás, hogy karmesterként próbálja ki magát, így legjobb barátaiból és családtagjaiból alapított egy kis kamarazenekart: a Dennis Brain Chamber Orchestrát. Hugh Bean volt a vezető, apja második felesége a brácsásoknál ült, Leonard Brain pedig oboázott. 1956. április 18-án volt első hangversenyük a Wigmore Hallban, Dennis Brain szólót játszott, majd vezényelt is.

1956 áprilisában volt a Dennis Brain Wind Ensemble 10 éves jubileuma, amit szintén a Wigmore Hall-ban ünnepeltek. A hangversenynek többek között célja volt, hogy anyagi alapot teremtsen az Aubrey Brain Emlék-ösztöndíjnak, mely tehetséges fúvósok megsegítésére jött létre.

1956 nyarán Dennis Brain részt vett az amszterdami Holland Fesztiválon, később a Velencei Fesztiválon, aztán felvette a két Richard Strauss *Kürtversenyt* a Columbiával, majd Hindemith *Kürtversenyét* rögzítették magával a szerzővel. (Ami sokkal eredményesebb együttműködés volt, mint az 1954-es balul sikerült Klemperer-felvétel. Klemperer volt ugyanis az egyetlen karmester, akivel Dennis Brain nem jött ki).

Dennis Brain megváltoztatta triója nevét, Brain-Pougnet-Parry Trió-ra (**Függelék, 15. kép**); 1956 októberében egy második turnéra mentek, ez alkalommal Yorkshire-be, és Lincolnshire-be. Júliusban felolvasta saját kéziratát a kúrtról az *Egy személyes hang* című műsorban.

Az 1956. november 13-án rendezett Hoffnung Fesztiválon tartotta azt a legendás előadást, amelyben Leopold Mozart *Alpesi kürtversenyét* egy kerti öntözőcsövön adta elő. 1957 márciusában a Welwyn Garden City-ben szerepelt a triójával, ez volt a Brain-Pougnnet-Parry Trió utolsó fellépése.

Dennis Brain egyre nehezebben tudta összeegyeztetni kötelezettségeit az LPO-val. Szinte lehetetlen volt számára a zenekari munka mellett a szólóestjeit is megtartani, valamint ügyelni arra, hogy a rengeteg fellépés mellett a családi élete se kerüljön válságba. Nem ment el a Philharmonia Orchestra európai turnéjára 1956 elején, és ugyanígy nem ment el Írországba sem 1957 májusában. Ennek ellenére 1957 nyara nagyon zsúfolt volt. Dennis Brain kamarazenekarával részt vett az Aldeburghi Fesztiválon, a Salzburgi és az Edinburghi Fesztiválon is.

Az LPO-val három hangversenyük volt az Edinburghi Fesztiválon, és az egyik próbán – ilyen még soha nem fordult vele elő – Dennis hirtelen elaludt. Szemtanúk szerint rendkívül fáradt volt, a hangverseny után beszállt a TR2-es kocsijába, a hangszerét bedobta a hátsó ülésre és elindult 380 mérföldes útjára.

1957. szeptember 1-én hajnalban, útban hazafelé, kocsija megcsúszott a vizes úton, és az árokba rohant. A mindössze 36 éves Dennis Brain, minden idők egyik legnagyobb kürtművésze, a helyszínen életét veszítette.^{11, 12, 13, 14}

¹¹ Pettitt, Stephen J: *Dennis Brain A biography* (London, Robert Hale, 1989, Második kiadás) Továbbiakban: Pettitt

¹² Kennedy, Michael és Bourne, Joyce (szerk.): *The Concise Oxford Dictionary of Music. Dennis Briain* (Oxford University Press, 1996., Negyedik Kiadás)

¹³ Lagasse, Paul; Goldman, Lora; Hobson, Archie és Norton, Susan R.: *The Columbia Encyclopedia, Dennis Brain* (Columbia University Press, 1993, Hatodik Kiadás)

¹⁴ Braun, William R.: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Dennis Brain* (Oxford University Press, 2001, Második Kiadás) URL:
<http://www.oxfordmusiconline.com:80/subscriber/article/grove/music/03817pg4>

2. A Brain család megjelenése az angol zenei életben

2.1. A kürt helyzete Angliában, az 1800-1900-as években

Annak érdekében, hogy képet alkothassunk Dennis Brain szerepéről, felvázoljuk az angliai kürtfúvás történetét az 1800-1900-as években. Rövid áttekintést készítünk az európai, majd kicsit bővebbet London zenei életéről, a szokásokról, helyszínekről valamint a zenészek lehetőségeiről, utána felvázoljuk az angliai zenekarok működési elveit.

2.1.1. Az angol kürtölési hagyományok megteremtői

A körülbelül százötven éve kialakult cseh- osztrák-német kürtölési hagyomány ebben az időben Európa majd' minden országában érezte hatását. Franciaországban, Németországban, Itáliában már virágzott, de Angliában is gyökeret eresztett. Ez a hatás vagy közvetve, a játékosok beáramlása és tanítása által, vagy közvetlenül, az akkortájt nagyon népszerű cseh kürtösök zenekari szerződésének következtében jutott érvényre. A kürt hangjának tónusát az anyaga, és a menzúra kialakításakor minden ország saját hanglejtésének, nyelvének megfelelően fejlesztette tovább. A hatás jelei már a hangszer felépítésén is meglátszottak.

A franciák az olyan kürtöt részesítették előnyben, ami keskenyebb átmérővel, kis korpusszal rendelkezett, de a hangja élénk és viszonylag kicsi volt. A német kürt széles furatú, hamar kiszélesedő korpuszú, míg az osztrákok a keskeny belső átmérőjű csöveket és a nagy korpust használták.¹

Az 1800-as évek közepén az angol kürtjáték a már említett hagyomány egyik mellékterméke volt. Az angol stílusú kürtjáték megalapozóinak tekinthetjük Joseph és Peter Petrides (1755-? és 1766-?) cseh származású vándor kürtös testvérpárt, akik 1802-ben telepedtek le Angliában.² De meg kell említeni az itáliai Giovanni Puzzit (1792-1876) is, aki 1817-ben vállalt munkát Londonban.³ Mindhárom említett

¹ Pettitt, 16. o.

² Nelson, Kayla: *Performers* Letöltés dátuma: 2010. január 12.
URL: <http://www.hornhistory.com/performers.htm>

³ Giovanni Puzzi (Parma 1792 – 1876 London), olasz kürtvirtuóz; tiszta hangjáról volt ismeretes. Luigi Belloli tanítványa, élete legnagyobb részét Angliában töltötte Wellington hercegének szolgálatában: Nelson, Kayla: *Performers* Letöltés dátuma: 2010. január 12.

játékos francia Raoux kürtöt használt. A francia modell – társulva a cseh tanítási hagyománnyal – gyönyörű és könnyen felismerhető hangot eredményezett, és ez teremtette meg az alapját annak, hogy később Dennis Brain játékaival elérje tetőpontját.

Más jelentős kürtösökről is említést tehetünk, mint Charles Tully (1787-1845), Henry Jarrett (1816-1886) vagy Charles Abraham Harper (1818-1893),⁴ akik ebben az időben, Angliában dolgoztak. Őket nem befolyásolta Puzzi vagy a Petrides testvérek hatása, így az ő szemléletük nem érződik a jelenkori angol kürtölés színvonalán.

Londonban kürtösnek lenni ebben az időben nem volt egyszerű. Munkalehetőség ugyan adódott, s ha valaki folyamatosan dolgozott, el tudta tartani magát. Ha azonban nem vállalt el egy-két fellépést, vagy valamilyen betegség támadta meg, már komoly megélhetési gonddal kellett szembenéznie.⁵

A Petrides testvérek rendszeresen megjelentek a rendező társaságok hangversenyein, egészen 1825-ös nyugdíjba vonulásukig. Azután Puzzi vált a legfontosabb játékosá, aki nem csak a kamarakonzerteken vett részt, hanem Agostino Belloli (1778-1839) és Michael A. A. Costa (1808-1884) kevéssé ismert versenyművei mellett saját kürtversenyének számos alkalommal történt előadásával is megörvendeztette a meghívottakat.

Az angliai közönség számára ugyan nagyon kevés lehetőség adódott e kiváló játékosok hallgatására, mivel állandó zenekarok csak a színházakban és az operákban működtek. Mai értelemben vett, nagy létszámú hallgatóság előtt megtartott szimfonikus zenekari hangversenyt csupán néhányat, és csak a téli hónapokban tartottak a St James's Hall-ban, a Philharmonic Society rendezésében.

Ez a szervezet 1813-ban alakult, a zenekari és a hangszeres zene bátorítása céljából. Az említett Társaság sem állandó zenekarral dolgozott, hanem az angliai hagyományoknak megfelelően, a legjobb hangszereseket egyenként szerződtetve alkalmazták a ritka alkalmakra. Egy átlagos zenész számára ezért a szimfonikus hangversenyek elsősorban inkább művészi elfoglaltságot jelentettek, semmint pénzforrást.

URL: <http://www.hornhistory.com/performers.htm>

⁴ Humphries, John: *The Early Horns* (Cambridge University Press, 2000): 132, 133, 137. o.

⁵ Humphries, John: *The Early Horns* (Cambridge University Press, 2000): 23-24. o.

Ilyen volt a helyzet 1879-ben, amikor Angliába érkezett Friedrich Adolf Borsdorf (1854-1923), hogy elfoglalja helyét a Covent Garden zenekarában, aki ettől fogva meghatározó szereplőjévé vált az angliai zenei életnek.⁶ Borsdorf Szászországban született 1854-ben, korábban Lorenz és Oscar Franz tanítványa volt. Először egy katonazenekarban játszott, mielőtt Hans Richter felajánlotta neki a Covent Garden-i állást. 1882-ben Franz Paersch (1857-1921), egy másik német is csatlakozott hozzá, és ketten új lendületet adtak az angol kürtjáték fejlődésének. Borsdorf gyorsan London első számú kürtösévé vált. Richter először őt kérte koncertjeihez harmadik kürtre Paersch mellé, de mivel Paersch nemsokára északra ment a Halle Zenekarhoz, Borsdorf Richter első számú kürtöse lett.

1882-től kinevezik a Royal College of Music professzorává, majd 1897-től a Royal Academy of Music ifjú kürtöseit is ő tanította. Borsdorf tanítványokban bővelkedő, és számos kiválóságot nevelő tanár volt egészen 1923-ban bekövetkezett haláláig. Olyan kürtösöket nevelt az angliai és nemzetközi zenei élet számára, mint fiai, Emil és Oskar Borsdorf, Frank Probyn, Francis Bradley valamint Alfred és Aubrey Brain.⁷

2.1.2. Az angol zenekari élet sajátosságai

1893. november 25-én megnyitották London új hangversenytermét, a Langham Palace-ban található Queen's Hallt, ami csaknem 50 évig az egyik legkedveltebb helyszíne maradt zenészeknek és közönségnek egyaránt. December 2-án tartották a megnyitó koncertet, és 1894. február 28-tól ez a terem adott otthont a Filharmonikus Társaság koncertjeinek is. Mint már említettük, a szimfonikus koncertek viszonylag csekély száma sajátosságos zenekari élet kialakulását eredményezte, mely eltért a kontinens szokásaitól. Az Anglián kívül működtetett zenekarok többségükben kinevezett, meghatározott feladatkör ellátásával, állandó tagsággal bíró muzsikusokból álltak. Angliában viszont, szimfonikus zenekari hagyomány hiányában, az említett darabszerződtetés vált gyakorlattá.

A Queen's Hall megnyitását követő évben, 1894-ben a terem menedzsere Robert Newman, Henry Woodot – egy fiatal karmestert – bízott meg azzal a feladattal, hogy tartson Promenade koncerteket a Queen's Hallban, állandó zenekarral. Wood azonnal beleegyezett, és 1895. augusztus 10-én megtartották az

⁶ Humphries, John: *The Early Horns* (Cambridge University Press, 2000): 23. o.

⁷ Pettitt, 17. o.

első koncertet, a Frye Parker vezette nyolcfős zenekarral. A közben szerveződő nagyzenekar felvette a Queen's Hall Orchestra nevet, melynek első kürtöse Adolf Borsdorf, a negyedik kürtöse pedig Alfred Edwin Brain lett, akit a későbbi három generációs Brain család első zenész képviselőjeként tartunk számon.⁸ (Ezt a már-már kultikus koncertsorozatot a mai napig megtartják, amit a BBC élőben közvetít, az előadásokat pedig több európai ország rádiója, köztük a Magyar Rádió is gyakran közvetít.)

1904 júniusában újabb jelentős fejlődés történt a londoni zenekari élet történetében, mert néhány kürtös, egy trombitás, egy nagybögös és egy fagottos megalapította a London Symphony Orchestrát (későbbiekben LSO). A zenekar megalapításának közvetlen előidézője többek között az a tarthatatlan helyzet volt, amit röviden kiegészítő rendszernek volt szokás nevezni.

Mivel Angliában a tárgyalt időszakban a zenekar szólamait darab vagy évadszerződésekkel foglalkoztatták, az évadkezdéskor a jobb, vagy jobb ismerettséggel rendelkező muzsikus több zenekarban is munkát vállalt egy időben. A problémát az okozta, ha a koncertek ütköztek. A zenészek ilyen esetben kiegészítőt küldtek maguk helyett a próbákra, akit maguk fizettek, és maguk is neveltek ki a fiatal, szinte kezdő tanulókból. Rövid idő múlva jelentkeztek a rendszer hibái, mert akkora méreteket öltött a muzsikusok említett módon való hozzáállása, hogy esetenként egyes zenekarok tagjainak egyharmada kiegészítőkből állt. Ekkor Henry Wood megelégette a rendszert, és Robert Newman menedzserrel az egyik reggeli próba előtt megjelent a színpadon. Rövid bejelentést tett, miszerint évente minden zenész 100 fonttal többet kap, ha a Queen's Hall Orchestrát részesíti előnyben a többi zenekarral szemben; azonban nem engednek több kiegészítőt a zenekarba. A reakció döbbenetes volt: a bejelentés hallatán 46 zenész azonnal felmondott a Queen's Hall Orchestrának. Köztük három kürtös: Borsdorf, Van der Meerschen és Busby,⁹ akik inkább megalapították az LSO-t, csak hogy védjék pozícióikat, és anyagilag is biztosabb lábakon állhassanak.

Láthattuk tehát, hogyan hozott új lendületet majd teremtett új hagyományt a külföldről származó kürtösök megjelenése az angol zenei életben. Emellett megfigyelhettük a bizonytalan zenészlét átalakulását egy biztosabb, szilárdabb

⁸ Pettitt, 18. o.

⁹ Pettitt, 20-21. o.

alapokon álló rendszerré, amelyben elindulhatott az angol zenekarok fejlődése. Kialakul a muzsikusként teremtett zenei közeg, amiben a több generációs Brain család a kürtös világnak adhatta a század kiemelkedő hangszerjátékosát, Dennis Braint.

2.2. A Brain család

Dennis Brain egy kürtön játszó család legifjabb tagja volt: nagyapja, két nagybátyja és édesapja is magas szinten játszottak a hangszeren. A Brain család története figyelemre méltó példája a zenei tehetség öröklődésének, de ennél még nagyobb tanulsággal bír – főleg a tanárok számára – hogyan is fejlődik a tehetség generációkon keresztül egészen Dennisig, akit hangszeres zsenijének tartanak.

A dolgozat elsődleges célja Dennis életművének és hatásának körüljárása, de helytelen lenne figyelmen kívül hagyni az elődeit, főleg azt, ahogyan sorsa alakulását formálták. A családon belüli kapcsolatok megalkották azt a közeget, amiben ez a rendkívüli tehetség kivirágozhatott. A kort, amelyben éltek, és a családon belüli viszonyokat tényszerűen vizsgálva láthatóvá válik, hogy egy ekkora tehetség kibontakozását a genetika, a hozott értékek, a szocializáció, emellett az előre nem látható események és körülmények kedvező alakulása is befolyásolta. (a teljes Brain családfát lásd a **Függelékben**)

2.2.1. Id. Alfred Edwin Brain – a nagyapa

Alfred Edwin Brain egy katonai bérházból indult. 1860. február 4-én született a londoni Turnham Greenben, William Brain egyetlen fiaként. Mivel Alfred Edwin kevés iskolázottsággal rendelkezett, már 12 évesen katonának jelentkezett, majd besorozták a Skót Gárdába kürtösnek. 1880-ban feleségül vette Letitia Fernt.

A. E. Brain a Gárdánál töltött 18 és fél év szolgálati idő után elérte a tizedesi rangot. 1891. április 30-án elhagyta a Gárdát, hogy civil életet élhessen. Alfred Edwin ezután – mint hivatásos zenész – többször is fellépett a Newbury Amateur Orchestral Union-ban, szólistaként (**Függelék, 12. kép**). A koncerteken olyan műveket adtak elő, mint Beethoven *Sextettje két kürtre és vonósokra*, (op. 81/b) (melynek mindkét kürtszólama komoly nehézségeket tartalmaz), vagy Brahms *Kürt triója* (op. 40). A programokból megállapítható, hogy A. E. Brain nem lehetett rossz kürtös.

Letitiának és A. E.-nek hét gyermeke született, akik közül nem mindegyik vállalta a zenei pályát. Mivel A. E. Brain maga nem kapott rendes zenei oktatást, arról gondoskodott, hogy gyermekei, akik föl tudtak mutatni valamilyen zenei tehetséget, a legjobb lehetőségek közül válasszanak. A négy fiú közül Hugh hajóskapitány lett, Arthur, a legkisebb pár évnyi professzionális kürtölés után visszavonult, és a londoni rendőrség kötelékébe lépett. A másik két fiú, Alfred és Aubry viszont már korán kitűntek tehetségükkel, belőlük később kiemelkedő kürtösök lettek. A lányok közül kettő húros hangszeren játszott: Letitia hegedült, Rebecca pedig csellózott – különösebb tehetség nélkül. A harmadik lány Helena, velük ellentétben kiválóan játszott az akkoriban kedvelt hosszú *F*-trombitán.

Alfred Edwin 1894-től általában negyedik kürtöt játszott a Philharmonic Society-ben, kivéve két évadot 1897 és 1899 között, amikor hol a második, hol a harmadik szólamot is elvállalta. Negyedik kürtöt fújni egyáltalán nem könnyű. A. E. képességei, hivatásossá váló zenész éve alatt már kétségkívül nem sokat változtak, de értékes megbízhatósága miatt nagyra becsülték, mert mindenben és mindenkihez tudott alkalmazkodni. Legnagyobb előnye tehát az alkalmazkodni tudása volt mások játékához, ezért akár a London Symphony Orchestra (LSO) (ahol szintén negyedik kürtöt játszott), akár egy kisebb kvalitású zenekar tagjai közé is azonnal beilleszkedett.

A. E. Brain az I. világháború után még a Covent Gardenben, majd a Queen's Hall Orchestrában is állást kapott. 1916-ban otthagyta a LSO-t, mert újra és újra kiújuló tüdőgyulladásai miatt korlátoznia kellett fellépéseit. Még sikerült pár koncerten részt vennie a következő évben a Queen's Hall Orchestrával, de aztán 1919 őszén mind a Queen's Hallból, mind a LSO-tól végleg visszavonult.

1923 tavaszán meghalt felesége Letitia, ami nagyon megviselte, de aztán újra nősült, és a hátralevő három évét olyan kényelmesen töltötte, ahogy az egészsége engedte. „Papa” Brain 1925. október 25-én halt meg, azért élt, hogy lássa, amint két fia egy napon vezető zenésszé válik. Amikor meghalt, elvesztését megsiratta négyéves unokája Dennis is, aki később beteljesítette A. E. Brain legnagyobb reményeit.¹⁰

¹⁰ Pettitt, 1 fejezet, 18-29. o.

2.2.2. Ifj. Alfred Edwin Brain – a nagybáty

A. E. Brain legidősebb fia Alfred, aki 1885. október 25-én született, és szintén megkapta az Edwin nevet második keresztnévként. Már 6 évesen elkezdett trombitálni, majd kürtre váltott és először apja útmutatásai szerint tanult. Úgy tűnt, hogy Alfred iskolás évei is korán véget érnek, mert 16 éves korában otthagyta a gimnáziumot, de aztán 1901 februárjában felvételt – és vele egy ösztöndíjat – nyert a Royal Academy of Music-ba, ahol Adolf Borsdorf lett a tanára.

1904 augusztusában Alfred megkapta első hivatásos zenekari állását, harmadik kürtös lett a Glasgow-i Scottish Orchestrában. Összesen három évet töltött a zenekarnál, de már a második szezon után kinevezték első kürtösnek (**Függelék, 13. kép**).

Eközben voltak szólózási lehetőségei: eljátszotta Mozart *Sinfonia Concertantét* (KV. 297/b), 1906. február 7-én; valamint – miután elfogadta a Queen's Hall Orchestra első kürtösi állását – 1908. február 4-én, búcsúelőadásán Mozart *4. kürtversenyének II. és III. tételét* (KV. 495).

1910-ben ismerkedett meg Frank Probynnal, akinek felajánlotta, hogy felkészíti a Royal College of Music felvételijére. Egészen Alfred USA-ba költözéséig együtt laktak, mert Probyn volt az a fiatal zenész, akit Alfred gyakran maga helyett küldött kíséretnek.

Az első világháború kitörésekor, 1915 novemberében Alfred csatlakozott a Skót Gárdához. 1916-ig tartalékos volt, majd híradósi kiképzése után, 1917 májusában a francia frontra vezényelték. 1918 júliusában egy repesztől megsérült a jobb lábán és kezén. Egy ideig úgy tűnt, hogy kürtös pályafutásának vége szakad, sőt karját is amputálni kell, de szerencsésen felépült.

Az 1919-20-as évadban már Londonban volt, ahol Sir Thomas Beecham az RPO-ban őt választotta első kürtösének; a London Philharmonic Orchestrában (LPO) pedig második kürtösként kezdett, azonban rövid időn belül – Van der Meerschennel megosztva – első kürtös lett.

Amikor az 1921-1922-es téli évadban Walter Damrosch, a New York-i Symphony Orchestra karmestere Londonba látogatott egy koncertsorozat kedvéért – a Queen's Hallba és a Royal Albert Hallba – megemlítette Alfrédnak, hogy üresedés van a zenekarában. Feltételezhetően Alfred nem jött ki jól váltótársával sem, és a kecsegtető első kürtösi állás, valamint a feleségével megromlott kapcsolata miatt

azonnal elfogadta az ajánlatot. Még végigjátszotta az évad utolsó hangversenyeit, és 1922 késő szeptemberében Olga nevű lányával elhajóztak Amerikába.

Az 1922. október 23-tól 1923. március 20-ig tartó évadban Al (ahogy Amerikában kollégái ismerték és hívták) megosztott első kürtös volt Santiago Richarttal, a New York Symphony Orchestra kürtösével. De – a folyamatos versengés, valamint az átgondolatlanul aláírt rossz szerződése miatt – amikor 1923 tavaszán meghívást kapott, hogy Los Angelesbe menjen a Filharmonikus Zenekar első kürtösének, nem habozott. Mire a lányával Los Angelesbe értek, édesanyja, Letitia halálhíre várt rájuk. Ahogy a hollywoodi filmipar felvirágozott és megjelentek a hangos filmek, növekedett a kereslet a zenészek iránt, akik a háttérzenét szolgáltatták – a filmzene önálló műfajjá nőtte ki magát. Alfred 1927-től játszott a filmstúdióknak, először az MGM-nek, később a Twentieth-Century Fox-nak.

1934 és 1936 között a Cleveland Orchestra első kürtöse is volt, emellett a Cleveland Woodwind Ensemble nevű kamaraegyüttesben is játszott, amely elsőként mutatta be Ibert: Three Short Pieces című kamaradarabját. Majd visszatért Los Angelesbe és egy barátjával csirkefarmot nyitott. Fokozatosan felhagyott a kürtöléssel, még vállalt pár fellépést a filmstúdióknál. 1966. március 29-én, Los Angelesben, szívinfarktusban hunyt el.^{11, 12, 13.}

2.2.3. Aubrey Harold Brain – az apa

Aubrey, aki 1893. július 12-én született, szintén korán kezdett zenélni. Első hangszere a hegedű volt. Amikor testfelépítése elérte a megfelelő méreteket – őt, ugyanúgy, mint Alfredot – először az édesapjuk kezdte tanítani. Tizenhét éves korában elnyerte a Royal Collage of Music ösztöndíját, és Adolf Borsdorf tanítványaként – 1911 májusától 1913 áprilisáig – az intézményben folytatott tanulmányokat. Diákévei alatt a North London Orchestral Societyben játszott.

1911-ben első kürtös lett a New Symphony Orchestrában. Aubrey Brain, bár kétségtelenül tehetséges volt, örökké bátyja és Adolf Borsdorf árnyékában maradt. Akkoriban egyszerűen nem volt annyi munka, hogy három vezető kürtöst

¹¹ Pettitt, 2. fejezet, 30-41. o.

¹² Braun, William R.: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Alfred Brain* (Oxford University Press, 2001, Második Kiadás)

¹³ Jones, Leighton: „Alf Brain: the forgotten English virtuoso?” *The Horn Magazine*, Vol.10, No.3, (2003, április) 18-27. o.

foglalkoztassanak. Amikor 1913 őszén Beecham megmentette a Denhof Opera Companyt a pénzügyi katasztrófától, felajánlotta az első kürtösi állást Aubreynak az új Beechem Symphony Orchesterénél. Aubrey Brain azonnal elfogadta azt.

Ugyanebben az évben, szintén egy Beecham által szervezett turnén ismerte meg Marion Beelyt, aki a turné mezzoszopránja volt. Marion, Stalybridge-ben született egy Hyde-ből származó mérnök lányaként. Orgonista és kórusvezető nagybátyja biztatására kezdett el énekelni. Először a rosemounti metodista templomban, majd több hangversenyen és oratórikus előadáson Manchester környékén, mielőtt Londonba ment, hogy csatlakozzon a Covent Garden kórusához. Később kisebb szerepeket kapott, 1912 őszén kétszer is feltűnt Promenade előadáson. Itt figyelt fel rá Beechem és választotta ki a turnéra. Aubrey Brain és Marion Beely hamarosan eljegyezték egymást, és 1914 nyarán, éppen a háború kitörése előtt házasodtak össze. Aubrey az I. világháború kitörését követően, 1916. február 24-én lépett be a Wellsi Gárdisták zenekarához mint kürtös, és 1920. augusztus 11-én szerelt le.

Majd jöttek az első összeütközések Alfréddal. Aubrey kénytelen volt szembesülni fivére monopolhelyzetével a londoni vezető zenekaroknál, és a következő két évben a legjobb munkalehetőség számára egy harmadik kürtös állás volt a Royal Philharmonic Society-nél. Aubreynak nagyon kellett a munka, mert 1915-ben Marion az elég jól jövedelmező énekesi állását adta fel azért, hogy életet adjon első fiuknak, Leonardnak. Később még Marion énekelt a Covent Gardenben, és készített pár felvételt a HMV kiadóval, de 1921-ben, második gyermekük Dennis világra jöttével még több időt kellett otthon töltenie. Aubrey Brain tudta, hogy csak akkor kaphat lehetőséget, ha Alfred – akivel ellentétes természetük miatt sohasem volt igazán jóban – lemond monopolhelyzetéről legalább az egyik nagyobb zenekarnál. De Alfred Brain, a maga harminchét évével, nem mutatott erre hajlandóságot.

Mikor Alfred 1922 őszén az Egyesült Államokba vándorolt, Aubreynak lehetősége nyílt arra, hogy London első számú kürtöse legyen. Novemberre Aubrey Braint kinevezték a RPO és Queen's Hall Zenekar első kürtösévé – előbbiben apja volt a második kürtös. Emellett még a New Symphony Orchesterében fújt első kürtöt és a Covent Gardenben is ebbe a beosztásba várták.

Borsdorf 1923-ban bekövetkezett halála üresedést jelentett mind a Royal Academyn, mind a Royal College of Music-ban. Aubrey Brain természetesen

mindkettőre vágyott, és apja segítségével minden energiáját annak szentelte, hogy megkapja az állást a Royal Academy-nál is. A Royal College-t ugyanis készpénznek vette; elvégre a tanintézet öregdiákja volt, és Borsdorf volt a példa arra, hogy el lehet végezni mindkét munkát. De Aubrey rosszul számított, mert a Royal College Frank Probynt nevezte ki tanárnak. Ezt a döntést Aubrey Brain nehezen tudta feldolgozni.

Egyik legelső diákja a Royal Academy of Music-ban saját testvére, Arthur Brain volt, akit barátai csak „Eddie”-nek neveztek. 1901-ben született és 1919 szeptemberétől 1923 decemberéig ő is az Akadémián tanult. Egy zenekari ösztöndíjat nyert valamivel Aubrey kinevezése után, de látván a munkahelyekért folytatott harcot, inkább feladta zenészi pályáját és a rendőrség kötelékébe lépett.

Aubrey Brain a British National Opera Society-nél öt évadon keresztül játszott 1922 májusa és 1924 februárja között. 1930-ban az újraalakult New BBC Symphony Orchestra Aubrey Brainnel az első kürtön adta hangversenyait.

1923 nyarán debütált Mozart 2. *Kürtversenyével*, és ezzel lefektette szólókarrierje alapjait. 1927-ben Ethel Smyth megírta az *A-dúr versenyművet* hegedűre és kürtre, amit Aubreynak ajánlott. Március 5-én, Smyth vezényletével, Aubrey Brain és Jelly d'Aranyi közreműködésével mutatták be a darabot. York Brown 1935-ben készítette el a Brandenburgi versenyek felvételét, az Adolf Busch vezette kamarazenekarral. Aubrey Brain volt az első és Francis Bradly a második kürtös. Első külföldi útjukon Brüsszelben 1935. március 12-én, a Palais des Beaux Arts-ban léptek fel. Ethel Smyth 1938-ban írt egy kürtszonátát is, melyet Aubreynak ajánlott, és ugyanazon évben közösen mutattak be. 1939. február 16-án fejezték be Mozart *Nr.3 Esz-dúr kürtversenyének* (KV.447) lemezfelvételét, melyen a BBC Symphony Orchestra kísérte, Adrian Boult vezényelt. Ez lett Aubrey legjobb, de egyben utolsó felvétele is.

A II. világháború kitörésével Aubrey Brain is Bristolba költözött a kitelepített BBC zenekarral. 1940. karácsonyán egy baleset végleg véget vetett szólólista karrierjének. A sötétben elvétett egy lépést a jeges, csúszós sétányon, és a jobb lábában combnyaktörést szenvedett. Jóval később találtak csak rá és vitték be a helyi kórházba, ahol alábecsülték a sérülés súlyosságát, és helytelenül látták el a balesetben megsérült jobb lábát.

Visszatérve Bristolba, Aubrey folytatta a munkáját, de visszatérő fájdalmakkal küzdött. Ezért alávetette magát egy műtétnek, aminek következtében jobb lába rövidebb lett, mint a bal, és ezután már csak mankóval tudott közlekedni.

Ha a baleset nem lett volna, most kétségtelen, hogy sokkal több csodálatos felvétellel lennénk gazdagabbak – beleértve talán még az Ethel Smyth versenyművet is, amit sajnos nem rögzítettek.

A háború végével Aubrey Brain egyre inkább homályos látással, elkent beszéddel és az ujjában zsibbadó érzésekkel küszködött. Ezek a kiterjedt sclerosis multiplex tünetei voltak. 1945. július 25-én megbetegedett, és végleg visszavonult a teljes állású munkától. Ekkor még az 50-es évei elején járt.

Még próbálkozott a kürtjátékkal: Dennis megszervezte, hogy a LPO-nál mint negyedik kürtös, 1948 októberétől 1950 májusáig játszhasson. Egyszer még előadták Bach *I. Brandenburgi versenyt*, de már fordított felállásban, mint tíz évvel korábban, Dennis debütáló koncertjén. Aztán nem sokkal később Walter Legge kedvesen, de határozottan közölte Dennisszel, hogy jobb lenne, ha az apja nem jönne vissza kürtölni. Ezek után Aubrey Brain fő tevékenysége a tanítás maradt, a Royal Academy of Musicban, de egészségi állapota valamint betegségének természete egyre inkább megnehezítette ezt is. 1954 februárjában, szívrohamban meghalt felesége, Marion. Aubrey még ezen év októberében újránősült, elvette Muriel Hartot, akit még a '30-as évek BBC zenekarából ismert. 1955. szeptember 17-én Aubrey egy komoly esés következtében szívrohamot kapott, és szeptember 20-án, 62 éves korában meghalt.^{14, 15}

Az életrajzokat elemezve több dolgot is megfigyelhettünk. Először is, hogy az Angliában akkortájt működő zenekari rendszer hogyan tette lehetővé a feltörekvő Brain család nemzedékeken keresztül tartó felemelkedését. Másodszor: nemzedékeken átívelő tudatos karrierépítésnek lehetünk tanúi, ahogyan a negyedik kürtön játszó katonazenésztől a világ színpadait meghódító, nemzetközileg elismert, modern szólistáig fejlődött a zenei tehetség. A. E. Brain fiait a karrierjük tudatos építésére nevelte. Az életrajzokból látszik, hogy a család mindegyik tagja csak akkor mondott le állásáról, ha már nagyon rákényszerült, ezzel pedig monopolhelyzetet alakítottak ki. Alfred, míg Angliában tartózkodott, saját öccsének sem engedte át egyik állását sem. Aubrey később készpénznek vette, hogy ő lesz mind a Royal Academy of Music, mind a Royal College of Music tanára. Aubrey Brain balesetével

¹⁴ Pettitt, 3. fejezet, 42-54. o.

¹⁵ Braun, William R.: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Aubrey Harold Brain* (Oxford University Press, 2001, Második Kiadás)

és betegségével a sors megmentette Dennist attól, hogy saját apjával kelljen harcolnia a londoni kürtösi állásokért, és így életében mindössze egy londoni állásajánlatot utasított el, a BBC Symphonic Orchestráét.

Vajon más zenészek nem tudták volna betölteni ezeket a beosztásokat? Borsdorf fiai, Thomas Busby, Frank Probyn, Norman Del Mar vagy később Alan Civil nem lettek volna megfelelőek ezekre a pozíciókra? Nyilvánvalóan alkalmasak lettek volna. Mint már írtuk, az angol zenei életben a zenekarok nem tartottak fenn státusokat, hanem a kialakult kapcsolatrendszer alapján osztották meg a helyeket. Mivel azonban egy ember több zenekarban is betölthetett pozíciókat, a koncertek ütközésekor a váltótársak látták el a feladatokat: Alfrédnál Frank Probyn, Aubreynál Thomas Busby és Emil Borsdorf, Dennisnél először Norman Del Mar, később Alan Civil. Miután a zenészek viszonylag nagy autonómiát élveztek, nyilvánvalóan csak a legjobbakat fogadták be maguk közé. Ezért nincs okunk feltételezni, hogy az uralkodó vezető szerepeket érdemtelenül birtokolták volna tulajdonosai. A Brain család esetében a zenei tehetség szerencsés halmozódását láthatjuk, ami kiegészült a családi kürtölési hagyományok átadásával, a sajátos angol zenei élettel és tradíciókkal.

2.3. Az angol kürtiskola megteremtői

A Németországból áttelepült Friedrich Adolf Borsdorf, az angliai kürtoktatásnak új lendületet adott. A Royal College of Music és a Royal Academy of Music tanáraként, amit Giovanni Puzzi-tól vett át, kürtösök nemzedékeit nevelte fel. A német precizitást és a francia hangideált adta át tanítványainak, köztük Aubrey Brainnek.¹⁶

Aubrey Brain elképzelése a kürttanulás elkezdését illetően nagyon szigorú volt. Meggyőződéssel vallotta, hogy aki ezt a nem könnyen kezelhető hangszert később művészi szinten szeretné megszólaltatni, annak első sorban a hangszer összetett követelményrendszerének kell megfelelni.

A leendő növendéknek már a felvételi vizsgán meghatározott paraméterek szerint kellett teljesíteni. A velük született zenei adottságok vizsgálata, mint a hallás, ritmusérzék, már bevett szokássá vált több európai országban is. Ifor James (1931-2004) – aki Aubrey Brain tanítványa volt a Royal Academy of Musicban – személyesen tájékoztatta ezen értekezés íróját (egy 1994. június 14-én, Freiburgban

¹⁶ Pettitt, 17. o.

történt felvételi vizsga alkalmából), hogy Aubrey a jelentkező növendékeket különböző alkalmassági vizsgálatoknak is alávetette. A vizsgálatok célja volt elsősorban a fogak állapotának és elhelyezkedésének felmérése. A vizsgálat kiterjedt többek között még a szájpaddás ívére, valamint az általános fizikai állapotra, amiből a várható állóképességre tudott következtetni. Ifor James öt pontba sorolta Aubrey Brain irányelveit.

1. A növendéknek először fizikailag kell alkalmassá válnia, hogy a haránt hangszertartás terheit képes legyen viselni a napi gyakorlás folyamán.
2. Kifejlett fogazattal kell rendelkezni, hogy a fúvóka nyomása ne okozzon később helyrehozhatatlan deformálódást.
3. Mivel a kürtön több stílusban is tudni kell játszani, ezért elengedhetetlen egyfajta zenei intelligencia.
4. Megfelelő, a zenekari munka okozta komoly idegi terhelés elviselését biztosító, pszichológiai alkalmassággal kell rendelkezni.
5. Végül gyors, és speciális feladatok korai elsajátítását javasolta minden felvételiző növendéknek; többek között a transzponálásra is alkalmas, stabil kottaolvasási képességre hívta fel a figyelmet.

A felsorolt elveit illetően még saját fiával sem tett kivételt, pedig Leonard emlékei szerint Dennis Brain csak hároméves volt, amikor látta apját gyakorolni, majd kérte, hogy ő is kipróbálhassa a hangszert. A fúvókát odatették a szájához, és szinte azonnal tökéletes hangot produkált. De Aubrey szilárd maradt, és nem tette korán próbára saját gyermeke képességeit. Évekkel később, amikor már elég fejlettnak ítélte, engedett Dennisnek fújni egy kicsit, csakhogy fenntartsa érdeklődését a hangszer iránt.¹⁷

Az akadémián Dennis számára az órák már kicsit másként alakultak, mint a többi diák számára. Minden reggel háromnegyedórás órát vett Aubreytól, ez mindenképpen több volt, mint amit más diák kapott. Aubrey tisztában volt azzal, hogy fia nem mindennapi tehetség, ám ahogy a többi tanítványának, Dennisnek sem engedte meg a gyorsabb ütemű haladást, mert a gyakorlást és a megfelelő előkészítést rendkívül fontosnak tartotta. Elvárta növendékeitől, hogy a darabokról elképzelésük legyen, melynek megvalósításához a technikai háttérrel ő biztosította.

¹⁷ Pettitt, 55. o.

Az a hangzásminőség, melyet a francia kürtökön lehetett elérni, komoly technikai felkészültséget igényelt. Aubrey ennek elsajátítását tanulta mestereitől, Borsdorftól, Pearstól és apjától (Aubrey nézeteit a francia kürtökről később részletesen tárgyaljuk.). Vallotta, hogy a megfelelő technikával kiküszöbölhetők a gikszerek, és kifejezetten hangoztatta, hogy ezekért a hibákért nem a kürtöt, hanem magát az előadót kell hibáztatni. Úgy nevelte tanítványait, hogy a megbízhatóság és a hangminőség között találják meg a legtökéletesebb kompromisszumot. Aubrey Brain tanárként olyan híres kürtösöket nevelt, mint fia Dennis, de nála tanult Alan Civil, Ifor James, Derek Taylor, Douglas Moore és John Burden is.

3. A Brainek hatása a hangszer fejlődésére

Több évszázadig tartó fejlődés juttatta el a kürtöt abba az állapotába, hogy 1947. szeptember 25-én – mint a modern idők önálló, virtuóz és szólisztikus hangszere – debütálhatott a Norfolk és Norwich Triennál Fesztiválon. Ez idő alatt sok elhivatott és találemény ember munkája alkotta meg azt a csőszerkezetet, melyet hangszerként is használni lehetett. Ennek nyomán módosítások és találmányok sokasága teszi hangját megfelelővé a társas zenélés számára, amire hamarosan a zeneszerzők figyelme is ráirányul. A fejlesztésekhez nagy szükség van a kürtösökre is, kiknek javaslataira végrehajtják azokat a praktikus módosításokat, mellyel a virtuozitás, vagy a hangok és hangszínek könnyedsége érhető el. Ilyen játékosok voltak a Brain család kürtös tagjai is, akik újító javaslatai nyomán olyan hangszert tudott örökölni az utókor, melyen a hangszerjáték könnyebbé válhatott.

3.1. A kürt szerepének változásai

A következőkben áttekintjük azokat a szerepeket és feladatokat, melyeknek meg kellett felelnie a hangszernek. Számba vesszük a fejlődési irányokat, és vele a korai próbálkozásokat, és megismerjük azt a folyamatot, ahogy keresik a hangszer helyét. Megvizsgáljuk a módosításokat, amelyeket annak érdekében hajtottak végre a kürtön, hogy a kívánt feladatnak megfeleljen.

A kürt történetének azon szakasza, amelyben a hangszert már nem csupán jelző szignálok és különböző fanfárok megszólaltatására használják, az 1700-as évek elején lezárult. A társas zenéléshez ugyanis a vadászatokon használt hangszereket túl nyersnek és nagyon hangosnak találták a hegedűkhöz, az oboákhoz, vagy a fagottokhoz viszonyítva. Kezdetben a méret és a szerkezeti változtatások nyitják meg az utat a zenekarba kerüléshez. A hangszer első zenekari alkalmazását sokáig Jean-Baptiste Lully (1632-1687) nevéhez kapcsolták, de ez a feltételezés ma már egyre kevésbé állja meg a helyét.^{1,2}

¹ Janetzky, Kurt és Brüchle, Bernhard: *Das Horn*. (Deutschland: Schott Mainz, 1977): 29. o. Továbbiakban: Janetzky-Brüchle. A kürről fellelhető első írásos hagyatékaink egyike arról tanúskodik, hogy a „Princesse d’Elide” című operájának egyik részlete fölött a következő áll: „Le (s)

A hangszerelés terén újító szellemű Reinhard Keiser – a hamburgi Theater am Gänsemarkt igazgatója – új operája, a *Die edelmüthige Octavia* bemutatóján nemcsak öt fagottot használt, hanem két kürtöt is. Az 1705. augusztus 5-i (más források szerint 1706³) bemutatón a zenekarban helyet foglaló fiatal Händel meglepődve tapasztalta, hogy a muzikusok között kürtösök is helyet foglalnak.⁴

Az új konstrukció használhatóságát bizonyította, hogy egy évtizeddel később Händel – mint az angol udvar zeneszerzője – *Vizizenéjében* (1717) rézfúvós hangszereket, köztük natúr kürtöket is alkalmazott.⁵ A hangszer szerepkeresése folyamán Händel (1724-ben), a Giulio Cesare című nagyszerű operájának egyik áriájában (*Va, tacito e nascosto*) szinte koncertszerű feladat elé állította a vadászkürtöt, és nem párban, hanem szólóhangszerként alkalmazta. 1749-ben a nagyszabású *Tűzijáték-szvitben* pedig már három kürtszólamot írt, ami azt sejteti, hogy a hangszerjáték színvonala is elérte azt a fejlettségi fokot, amely alkalmas volt például kilenc kürtös egyidejű játékára. Sorolhatnánk a műveket tovább: a *D-dúr Concertóban*, *F-dúr Concertóban*, a *Júdás Makkabeusban*, valamint orgonaversenyeinek zenekari kíséretében is bátran használta a kürtöket.

Németországban Johann Sebastian Bach ugyancsak élt a lehetőséggel, és műveiben gyakran használta a hangszert, valószínű a hangszíne, és a vadászatok során megismert karaktere miatt. Erre példa a „*Was mir behagt, ist nur die muntre Jagd*” című vadászkantáta, amit két weimari vadász fűjt *corno da caccián*.⁶ Bach a vadászkürtöket nem csak hangszíneként használta, hanem tematikus szereppel is

cors de chasse” (vadászkürtösen). A megjegyzés nem feltétlenül hangszerelési irányadás, hanem karakterjelzés is lehetett, és valószínűleg az előadásmódra vonatkozott. Összehasonlításképpen két jelzés a partitúrából „Les Chassours”, vagy „Les vallets Eueillez”; mind a kettő egyértelműen a jelenet történéseire vonatkozik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Lully korában nem voltak kürtök, vagy kürtszerű hangszerek a zenekarban. Ha voltak is, még nem játszhattak mást, mint az egyes jelenetek zenei aláfestését. Abban a korban a rézfúvósok szabadon választhattak, hogy az adott helyzetben trombitát vagy kürtöt használjanak. Hallható és nagy különbség nem is volt a két hangszer között a csőszerkezet, a fúvóka, a korpusz-kialakítás, és a fúvástechnika miatt. Említésre méltó azonban, hogy Jean Joseph Mouret (1682-1738) egy kis vadászkürt-intermezzót írt „asztali” zenéjébe, mint ahogy az is, hogy Jean-Baptiste Morin (1677-1754) Balett-Divertissement „la Chasse du cerf” című kompozíciójában vadászfanfárral kísérik a táncot. Mindezek ismeretében mondhatjuk, hogy nagy újítás nem történik, csak annyi, hogy a vadászkürtösök leszorulnak a színpadról, és ezen túl a zenekarban foglalnak helyet.

² Janetzky-Brüchle, 29. o.

³ Dahlhaus, Carl; Eggebrecht, Hans Heinrich (szerk): *Brockhaus Riemann zenei lexikon I–III.* (Budapest: Zeneműkiadó. 1983–1985.)

⁴ Dahlhaus, Carl; Eggebrecht, Hans Heinrich (szerk.): *Brockhaus Riemann zenei lexikon I–III. Georg Fridrich Händel* (Budapest: Zeneműkiadó. 1983–1985.) 101.

⁵ Humphries, John: *The Early Horns* (Cambridge University Press, 2000): 11. o.

⁶ Janetzky-Brüchle, 27. o. „Corno da caccia” vagy „Corno da tirarsi” – magas fekvésben használatos kürtformájú hangszer; J. S. Bach, és G. F. Händel darabjait gyakran írták erre a hangszerre. Többnyire a játékos döntötte el, hogy a hangszert kürt vagy trombita fúvókéval fújja.

ellátta, például a *h-moll misében*. Az 1. Brandeburgi versenyműben pedig kifejezetten szólisztikus feladatot bízott a két kürtre. A kötheni bemutónál Bachnak ugyan még vendég kürtösöket kellett alkalmaznia, mert a német udvari színházaknál ebben az időben az volt a gyakorlat, hogy – a koncert és operaelőadásokhoz – a főúri vadász együttesektől kölcsönözzék a szükséges kürtösöket. A vadászkürtösöknek az említett helyzetből való kiemelkedése egy fiatal, cseh származású gróf kürt iránti csodálatának köszönhető.

Franz Anton von Sporck gróf (1662-1738) a versaillesi udvarban tett látogatása oly meghatározó benyomást gyakorolt rá, hogy hazaérkezése után visszaküldte két vadászlegényét, Wenzel Swedát (1638-1710) és Peter Rölliget (1650-1723), hogy az ott látott hangszerhasználatot elsajátíthassák. A két vadászlegény, hazatérve a tanulmányútról, Csehországban (kiváltképp a német nyelvterületeken) adta tovább tapasztalatait. Lissában, a gróf birtokán a kürtök a vadászatok és a zenekari munka állandó szereplői lettek.⁷

Röllig és Sweda a vadászfanfárok fúvástechnikáján kívül magukkal hozták a legújabb szerkezetű – kisebb felépítésű kürtjeiket is – melyeket Versailles-ban a zenekari munkához használtak. A szabadtéri szerenádok alkalmával, a fuvolákkal és fagottokkal olyan szép és lágy kitartott hangokat, harmóniailag csodálatosan alátámasztott akkordokat játszottak, hogy az addig hagyományos continuo-csembalót feleslegessé tették. Nekik is köszönhetjük, hogy az őket követő kürtösök számára a hangszer alkalmassá vált a zenei motívumok, karakterek, effektusok és gazdag hangszínek megvalósítására. Hozzáértésük, kísérletezésük következtében Európa számára meghatározó változás következett be a rézfúvós hangszerjáték művészetében, és kialakult a cseh-osztrák-német kürtölési hagyomány. Tanítványaik közül továbbra is sokan még vadász-szolgálatnál keresték kenyerüket, de már készen álltak arra is, hogy mint zenészek és kürtösök próbálják ki a szerencséjüket.⁸

Az udvari zenekaroknál – a mai zenekarok elődeinél – a 18. század első felében jelentek meg a vadászkürtösök.⁹ Ekkor még a megszokott módon, magasra

⁷ Humphries, John: *The Early Horns* (Cambridge University Press, 2000): 7. o.

⁸ Janetzky-Brüchle, 45. o. Idézet: „a tanítványok aztán felszerelve szép új hangszereikkel, (a *nürnbergi* mesterműhelyekből, Johann Leonhardtól, Friedrich Ehetől, Johann Wilhelm Haastól és Georg Friedrich Steinmetztől, vagy a híres *bécsi* hangszerkészítőtől Leichamschneidertől, a *londoni* John Benithtól, vagy *Hanau am Main*-ból A. Buschwindertől, *Ellvängen*-ből, J. G. Haltenhoftól, és még sok kisebb, de nem kevésbé ügyes mesterektől) a világ különböző udvari zenekaraihoz kerültek”.

⁹ Janetzky-Brüchle, 45. o.

-Drezdában, a két Cseh, Johann Adalbert és Franz Adam voltak, akik 1711. február 26-án léptek szolgálatba.

emelt tölcserrel, fanfárszerűen fújták kürtjeiket. A hangszereiken már toldalék csöveket is használtak, hogy minél szélesebb legyen a hangterjedelem. Néhány év múlva azonban a kürt helyének és feladatainak alakulását nagymértékben megváltoztatta Anton Joseph Hampel (1705-1771) felfedezése. Az új technika a kürt fejlődése szempontjából mérföldkövet jelentett, mert általa a kromatikus dallamok eljátszására alkalmassá vált hangszer új szerepet kaphatott.¹⁰

Ez tette később lehetővé és vonzóvá Mozart és Haydn számára kürtversenyeik megírását. A fojtástechnikát magas szinten elsajátító kürtös a kürtversenyek, és más szólisztikus darabok repertoárjának birtokában, már kiállhatott Európa színpadaira, mint azt tette Ignaz Leutgeb (1745-1811), Giovanni Punto (1746-1803) és Jean-Joseph Rudolph (1730-1812) is.

Az új lehetőségeket kellőképpen kihasználta a klasszika, a Bécsi és a Mannheimi iskola, de természetesen később a német romantika is. A kürt ezekben az években vált végleg a társas zenélésre alkalmas hangszerré, sőt a fúvós hangszerek közt az egyik legkedveltebb szólóhangszerré.

A cseh-osztrák-német fúvástechnikai hagyományok szerint számos kitűnő játékos nevelkedett fel Európa-szerte: elsősorban maga Punto, aztán Leutgeb – akinek Mozart a legtöbb kürtversenyét és a kürt-kvintettjét írta – de a franciák Jacques-Francois Gallay (1795-1864), Louis-Francois Dauprat (1781-1868) és az olasz Puzzi is ezt az iskolát követték.¹¹ Ez a hagyomány terjedt el szinte minden európai országban, és ezt a hagyományt vitték át Angliába is a Petrides testvérek, valamint Puzzi.

-A két fúvós, Wenzel Rossi és Friedrich Otto, akik Bécsben voltak alkalmazásban 1712 és 1740 között még vadászkürtösök voltak. Csak egy hosszabb szünet után, 1787-től volt újra két kürtös szolgálatban, de ők már kifejezetten zenekarikürtösök voltak.

-A stuttgarti udvari-zenekar 1715-ben Johann W. Lampét állította szolgálatába, majd 1718-ban Dramstadtban lépett két zenekari kürtös az udvar szolgálatába.

-Hamburg, 1738-ban vett fel két kürtöst, azok után, hogy Reinhard Keiser és Georg Friedrich Händel egyes esetekben kiegészítőként vadászkürtösöket kellett, hogy alkalmazzon.

- a Berliini Porosz Udvari-zenekar 1741-ben alkalmazott két corno-fúvóst,

- a Mannheimi zenekar 1756-ban négy cseh kürtöst vett soraiba.

- Párizsnak 1754-ben már három saját kürtöse volt, de először csak 1763-ban alkalmaztak igazi zenekari kürtösöket.

-Az 1780-as évektől kezdve, már nincsen olyan híresebb európai zenekar ahol legalább két zenekari kürtös ne lett volna a tagok között.

¹⁰ Janetzky-Brüchle, 46. o.

¹¹ Pettitt, 16. o.

3.2. A kürt felépítésének változásai – a natúr-, az inventions kürt és a ventilek

Franciaországban a XVII. század elején bukkantak fel először a natúrkürtök. Ezek a kónikus, teljes karikába felcsavart hangszerek lettek aztán a modern kürtök elődei.¹²

A natúrkürt egy kellő hosszúságúra összeforrasztott cső, amely felhangok kibocsátására volt képes. Hangkészlete korlátozott számú felhangból állt. A rendszerben elhelyezett együtthangzó részhangok a következő felhangsört adják:

1. kottakép.

A kürt felhangrendszere.

(Minél pirosabb színű a kottafej, annál nehezebben megszólaltatható a hang. A hamis hangok nyilakkal jelölve.)

Egy natúrkürtön játszó kürtös három oktáv hangterjedelmen belül 16 hangot tudott megszólaltatni (**1. kottakép**) viszonylagos biztonsággal, ahol a kezdőhang a nagy C, a legmagasabban jelölt hang a c'''.¹³

A hangok egyharmada sajnos hamisan szólalt meg, közülük némelyik alacsony, némelyik pedig magas (jelölések nyilakkal a hangsor felett) a meghatározott skála hangnemében. A nem tiszta, használhatatlan hangok a 7. 11. 13. és 14. felhangok. Amennyiben ezeket kivesszük, a megmaradó 12 hang már az elfogadható intonációval rendelkező, többnyire réz alapanyagú, fémből készült hangszeren önmagában, vagy akár párban is megfelelően megszólaltatható.

A hiányosságok és hamisságok kiküszöbölésére az évek során különböző megoldások születtek. A kísérletek fókuszában elsősorban a hangok letompítása és az intonáció javítása szerepelt. A legideálisabb megoldást tehát Anton Hampel találta meg, aki az eddig nyitott korpuszba behelyezett kezével megváltoztatta a kürt hang

¹² Braun, William R.: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Horn* (Oxford University Press, 2001, Második Kiadás) Letöltés dátuma: 2009. május 2. url: <http://www.oxfordmusiconline.com:80/subscriber/article/grove/music/13353>

¹³ Mint látható, ennél magasabban is lehet hangokat keresni és találni, felső határ nem is létezik, de többnyire ezek a hangok használhatatlanok.

karakterisztikáját, és ezzel sötétebbé, kifejezőbbé tette a hangszer hangját.¹⁴ Hangszerét elnevezte inventions (találékony) kürtnek.

Az 1750 és 1755 között vadászatokon használt szignálhangszerből kifejlesztett inventions kürt már alkalmassá vált a zenekari játéokra. A Hampel által készített hangszer működtetése toldalékcsővekkel (bógni) történt, és a – Johann Werner drezdai hangszerkészítővel végzett közös munkájuk során bevezetett újítással – valamint a hangszer közepére elhelyezett hangolócsővel már az addig megoldhatatlannak látszó intonációs nehézségeket is le tudták küzdeni.¹⁵ **(1. kép).**

1. kép.
A natúr kürt Inventions kürtté alakítása.¹⁶

A korpuszba helyezett kéz nemcsak a hangszín változását eredményezte, hanem egy még nem hallott új hangzástényezőt is (stopfolást vagy hangfojtást). A stopfolás az addig használt természetes hangokon túl más hangok megszólaltatását is lehetővé tette. Egy fojtott hang, összehasonlítva a nyitott natúrhanggal, hangszínben ugyan valamivel fénytelenebb, viszont a sötétebb és bűgőbb kúrthanggal képes egybeolvadni.

A bógnis rendszer megváltoztathatóvá tette az alaphangolást. A hangszerek úgy voltak kialakítva, hogy az alaphangolást egy fél hangtól egészen egy kvartig vagy akár egy kvintig is mélyíteni tudják az egyre hosszabb toldalékok közbeiktatásával. Így változtatták meg például a *G*-kürtöt *Gesz*, *F*, *E*, *Esz*, *D*, vagy akár *C* alaphangolású kürtté.

Az inventions kürt minden előnyével együtt még mindig csak egy natúr hangszer maradt, ami alapjaiban csak a natúr hangok megszólaltatására volt

¹⁴ Braun, William R.: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Horn* (Oxford University Press, 2001, Második Kiadás) Letöltés dátuma: 2009. május 2.

url: <http://www.oxfordmusiconline.com:80/subscriber/article/grove/music/13353>

¹⁵ Janetzky-Brüchle, 47. o.

¹⁶ Janetzky-Brüchle, 61. o.

alkalmas. A kiemelkedő szólistákon kívül nem mindenki értett a natúr, és fojtott hangok különbségeinek tökéletes kiegyenlítéséhez. A vágy, hogy a kürt egy kicsivel diatonikusabb, vagy akár teljesen kromatikus legyen, még mindig beteljesületlen maradt.¹⁷

1815. május 3-án a lipcsei Allgemeine Musikalische Zeitung hasábjain egy új találmány ötlete jelent meg, ami igazi áttörést jelentett a kürt történetében. A találmány, a kromatikus hangok kürtön való játszhatóságának vágyát váltotta valóra, vagyis megszületett a ventil.¹⁸ A ventil kürt elve az volt, hogy egy mozdulattal lehessen működésbe hozni azt a kanyarulatot, amit eddig a le és felszerelhető bognival oldottak meg. A becsatolást egy szelepszerkezet végezte el, melynek lenyomásával hozták működésbe a hozzá toldott csövet.

Első lépésként két szelepet szereltek fel, az egyik szerkezet egy nagy szekundot, a másik pedig egy kis szekundot mélyített a hangszeren. A. F. Sattelernek 1819-ben már csak egy lépést jelentett egy harmadik szerkezetet felhelyezni a meglévők mellé, ami kis terccel toldotta meg az alaphangszert. Megszületett a megoldás, hogy a fennmaradt, lefelé kvint, felfelé kvart, hiányzó hangjait ki lehessen tölteni. Ezzel több, mint háromoktávos kromatikus hangterjedelmű hangszer nyertek. Fontos megemlítenünk, hogy az eddig jobb kézre eső szelepek a hangszer bal oldalára kerültek, amiktől megint szabaddá válhatott a jobb kéz, és a hangszer testben a már ismert stopfolási technikával újra lehetett hangolási igazításokat is végezni.¹⁹

Az 1819-ben véglegesített ventil rendszer egy nagyon sajátos helyzetet hozott magával. A lehetőség, melyet oly sokan és sokáig kerestek, adottá vált. De az ideális ventil-kürt elterjedésére mégis egy ideig várni kellett, ami miatt nem növekedett a hangszerre komponált darabok száma sem.

A szabad használhatóság, minden hang kiegyenlített hangzása, a hangnemek közötti gyors átjárhatóság azonban olyan előnyök voltak, hogy hosszú távon semmi sem tarthatta vissza a ventillel ellátott hangszer elterjedését. Voltak kürtösök, akik ezt a forradalmi újítást nem fogadták el, mert számukra rengeteg fáradságot követelt a teljes átállás. A fogásrendszer elsajátítása még viszonylag könnyen ment, de a hangszer univerzális *F* hangolása miatt elengedhetlenné váló transzponálás már

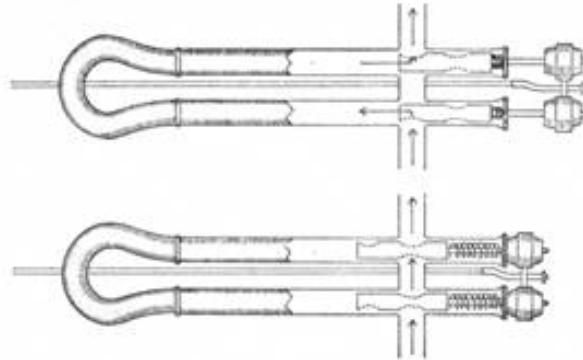
¹⁷ Janetzky-Brüchle, 46-47. o.

¹⁸ Janetzky-Brüchle, 65. o.

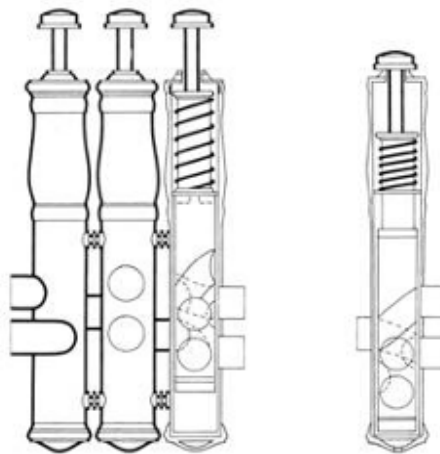
¹⁹ Janetzky-Brüchle, 66. o.

sokkal nehezebben volt megtanulható számukra.²⁰ Ezért sokan maradtak a régi natúr hangszernél, de az előrelépés megtörtént.²¹

A hangszerkészítők a ventilek gyermekbetegségeinek kiküszöbölésén és felhasználásának célszerű megoldásain dolgoztak. Sok különböző megoldás született, melyek közül három alaptípus kristályosodott ki, fejlődött tovább: a bécsi-ventil (**1. ábra**), a pumpás-ventil (**2. ábra**), és a forgó-ventil (**3. és 4. ábra**).²²

1. ábra.
Bécsi ventil.²³

2. ábra.
Pumpás, vagy perinet-ventil.²⁴

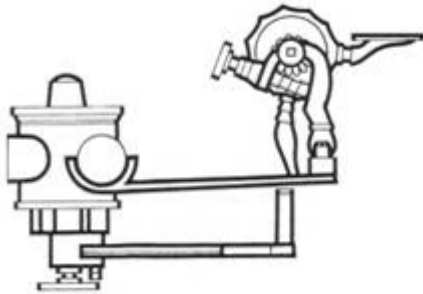
²⁰ A transzponálással egészen a ventil-kürt feltalálásáig nem kellett a natúrkürtösnek foglalkozni, mivel a hangnem többnyire megegyezett a kürt hangolásával. A ventilek feltalálása után viszont elengedhetetlen volt a bonyolultabb kottaolvasásnak az elsajátítása. Különböző hangolású kürtök vagy az inventions-kürt esetében, a megadott hangnemű inventions-bógnik használata helyett, a ventil-kürttel mindent automatikusan transzponálni kell a mai napig is, egy az azóta „szabványnak” számító *F*-hangolásra. Janetzky-Brüchle, 68. o.

²¹ Janetzky-Brüchle, 67-68. o.

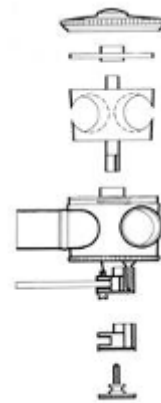
²² Braun, William R.: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Valve* (Oxford University Press, 2001, Második Kiadás) Letöltés ideje: 2009. október 12. URL: <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/28961>

²³ Janetzky-Brüchle, 76. o.

Mindegyik ventil valójában dupla-kettős-ventil, mert amikor lenyomják, egy helyen eltereli a levegőt, és egy meghatározott hosszúságú kanyarulaton keresztül visszavezeti azt a főcsőbe. Itt két kapcsolásra van szükség. A pumpás és a forgó-ventil esetében mindkét folyamat egy dupla-ventilen belül történik, míg a bécsi-ventilnél ezt két egymáshoz közel elhelyezett, és egyszerre vezérelt szimpla-ventil végzi. A bekapcsolódás menete forgatással vagy tolással (forgó-ventil), nyomással pedig (pumpás és bécsi-ventil) egy perselyen belül átfürt szelep segítségével történik.²⁵

3. ábra
forgó ventil toló mechanizmussal

4. ábra
forgó ventil²⁶

A pumpás (perinet vagy piston) ventilnél ezt úgy oldják meg, hogy a folyamat a szelep tetejére szerelt nyomógommbal, az ujjak nyomásának segítségével legyen vezérelhető, majd a nyomógomb elengedésekor a perselyben elhelyezett rugó visszaállítja a kiindulási helyzetet. A forgó – és a bécsi – ventil esetében viszont egy toló-mechanizmus vezeti át a mozgást a billentyűről a ventilre. Ma többnyire úgynevezett mélyítő-ventileket használunk, amelyekkel a főcsőhöz egy hosszabbító csövet (bógnit) kapcsolunk hozzá. Ezzel szemben létezik magasító-ventil is, ami lehetővé teszi, hogy egy bógnit lekapcsoljunk a levegőáramból.

Csupán technikai szempontból nézve csekély a jelentősége annak, melyik rendszert alkalmazzuk. De ha az összes többi jellemzőt – a fúvókával, a különböző iskolákkal, a kürtölés nemzeti hagyományával együtt – szem előtt tartjuk, akkor már

²⁴ Janetzky-Brüchle, 77. o.

²⁵ Janetzky-Brüchle, 77-78. o.

²⁶ Janetzky-Brüchle, 77. o.

egyáltalán nem mindegy, hogy bécsi-kürtöt, német forgó-ventiles kürtöt vagy francia pumpás-ventiles kürtöt használunk.²⁷

A bécsi-ventillel nem foglalkozunk többet. Vizsgáljuk meg azonban közelebbről a pumpás és a forgó-ventiles szerkezeteket. Ezek köré a szerkezetek köré csoportosult ugyanis Dennis Brain és családja hangszerfejlesztési kísérleteinek nagy része. Azért foglalkoztatta ezeket a ventileknek a tökéletesítése a Brain dinasztiát, mert a ventilek hibái nagyban befolyásolták a kürtön való játék mozgékonyágát.

3.3. A Brain család hangszerfejlesztési útkeresései

A kürtkészítésnek Franciaországban az 1700-as évekig visszamenő hagyománya volt, ezért is ragadt rá a hangszerre az angolszász országokban a francia jelző (French Horn). A párizsi hangszerkészítők úgynevezett szűk furattal, szűk csőátmérővel építették kürtjeiket, ennek következtében kisebb volt a hangjuk, mint a németek széles furatú, széles menzúrájú kürtjeinek. Továbbá a francia hangszerépítők mindennél nagyobbra becsülték a kürt lágy tónusát, ezért a hangszerépítésnél felhasznált fém is puhább volt, mint a német kürtök esetében. Angliában is a francia hangszerépítési hagyomány honosodott meg, így az 1800-as évek közepétől szinte kizárólag francia típusú kürtöket használtak.

Amikor 1879-ben Friedrich Adolf Borsdorf és Franz Paersch megérkeztek Angliába – bár széles menzúrájú német hangszeren tanultak – az angol hagyományok tiszteletben tartása megkövetelte tőlük, hogy mindketten áttérjenek a francia Raoux modellre.

3.3.1. A Raoux-Millereau –hangszerek

A francia hangszerkészítő Raoux család három generáción keresztül készített rézfűvós hangszereket Párizsban. Joseph Raoux, a fia Lucien Joseph Raoux (1753-1821) és Marcel Auguste Raoux (1795–1871) olyan kürtösöknek készítettek hangszereket, mint Dauprat, Punto, Palasa, Gallay, Puzzi és Corret.²⁸

²⁷ Janetzky-Brüchle, 78. o.

²⁸ Zarzo, Vicente: „A View of an Important Horn Collection and a Look at Some 19th-Century Instrument Makers.” *Historic Brass Society Newsletter* (1994. Summer, Issue Nr. 6) 4-10. o. Letöltés dátuma: 2010. február 12.

URL: http://www.historicbrass.org/portals/0/documents/newsletter/HBSN_1994_NL06_Summer.pdf

Lucien Joseph Raoux 1780 körül megalkotta saját natúrkürtjét, Carl Türschmidt osztrák kürtvirtuóz ötletei alapján azzal az újítással, hogy a hangszer belsejébe, a kürt testén keresztül helyezték el azt a csódarabot, melynek ki és becsúztatásával hangolni lehetett a kürtöt. Az addigi elképzelésekkel csak nehézkesen lehetett megoldani a hangolást, ezzel a módosítással azonban tökéletesítette a hangolócúg használatát.²⁹ A módosításokat számos hangszerkészítő átvette, feltalálóját pedig a kürt Stradiváriusának nevezték el.

Marcel Auguste Raoux tovább emelte a manufaktúra hírnevét azzal, hogy az 1849-es Párizsi Kiállításon ezüstérmét nyert; az 1844-es és 1849-es kiállításon aranyérmét; végül 1855-ben első díjat. 1857-ben eladta a nagy múltú üzletet Jaques Christophe Labbaye-nak.

Mielőtt Francois Millereau saját rézfúvós boltot nyitott, Párizsban (1861) egy másik híres hangszerkészítőtől, Gustave Auguste Bessontól (1820-1874) sajátította el a szakma alapjait. Egy éven belül már Sax márkájú kürtöket árult, és 1873-tól teljes volt a kínálata fafúvós, valamint rézfúvós hangszerekből egyaránt. 1878-ban megvásárolta Labbaye-től Marcel Auguste Raoux sablonjait. Ekkor már huszonegy éve Labbaye birtokolta a Raoux-kürt készítésének jogait és készített ilyen néven kürtöket, majd folytatta a munkát Millereau szolgálatában. Az első időben még nem használtak jelölést a hangszereken, de később Raoux-Millereau néven hozták forgalomba a kürtöket. Millereau üzletét végül veje, Herman Schoenaers vette át 1898-ban.³⁰

A Raoux-Millereau-kürt szétszerelhető volt, natúrkürtként és pumpás-ventiles kürtként is lehetett használni, sőt, balkezes és jobbkezes kivitelben is készültek hangszerek (lásd **Függelék 17. kép**). Egy fennmaradt kürtjük alapján a következő adatokat tudhatjuk meg: a furat 11,5 mm, a korpusz torkában 7,5 cm, a korpusz teljes átmérője 27,4 cm volt, a kürt sárgarézből készült, a korpusz vége nyers rézből.³¹

²⁹ Clark, Andrew: Horn Myth. Letöltés dátuma: 2010. február 13.

URL: <http://www.naturallyhorns.co.uk/hornmyths.htm>

³⁰ Zarzo, Vicente: „A View of an Important Horn Collection and a Look at Some 19th-Century Instrument Makers.” *Historic Brass Society Newsletter* (1994. Summer, Issue Nr. 6) 4-10. o. Letöltés dátuma: 2010. február 12.

³¹ Martz, Richard J.: „Millereau Cor à Pistons” Letöltés dátuma: 2010. március 28. URL: http://www.rjmartz.com/horns/Millereau_022/

3.3.2. Aubrey Brain elképzelései

Angliában, mint tudjuk, a francia kürtök használata volt túlsúlyban. Az 1900-as évektől azonban megindult a szakmai vita a francia, és a német készítésű kürtök használata között, mely aztán csak az 1950-es években, nagyon nagy részben Dennis Brain hatására fejeződött be.

A Berliini Filharmonikus Zenekar 1927-es látogatása után az angliai kürtösök némi érdeklődést mutattak a széles belső átmérőjű német kürtök iránt. Az okok nyilván oda vezethetők vissza, hogy Wagner, Mahler, Bruckner és Richard Strauss megnövelt hangzásigényű műveiben a kürtök hangerejét is növelni kellett. A Raoux-modellek korlátai ezt a nagy hangerőmennyiséget torzulásmentesen csak kis mértékben voltak képesek teljesíteni. Bár az ellenállás bizonyos körökben erőteljes volt (Thomas Busby csak „tehenek kürtjének” csúfolta a német kürtöket), sokan szorgalmazták az áttérést. A LSO-ban Beecham követelte, hogy az egész kúrtszólamot német kürtökkel szereljék fel, és be is szerezte a hangszereket. Aubrey Brain a BBC-nél ezzel ellentétben hajthatatlan volt, úgy vélte, nemcsak neki, de az egész kúrtszólamnak meg kell tartania a keskeny belső átmérőjű francia hangszert, ami a nagy fellángolás közepette különködésnek hatott. A *Monthly Musical Record*ban megjelent írásában kifejtette:

Az átlaghallgató, a német zenekar előadását hallgatván, meghökken a kürt hangjának különös, baritontubára hasonlító minőségén.³²

A kontinensen dolgozó játékosoknak nagyobb hangerejük volt, és a forgó billentyűk nagyobb könnyedséget adtak az előadásnak, viszont hangban a Raoux-kürt felülmúlhatatlan volt. Aubrey Brain egy fontos tényezőt azonban figyelmen kívül hagyott: az üzleti érdekek megkövetelték, hogy a zenekarok szerényebb képességű zenészeket is alkalmazzanak, akik viszont a nagy belső átmérőjű kürtöt választották, mert azon sokkal biztonságosabban fújtak. Nem merték megkockáztatni a „recsegő” rezes hangokat a keskeny belső átmérőjű hangszerrel. Közben olyan kollégák, mint Aubrey Brain azt bizonygatták, hogy a bizonytalansági tényező nem a hangszerből fakad, hanem a kürtös technikai felkészültségéből.³³

³² Brain, Aubrey: „The German Horn” *Monthly Musical Record* vol.61, no.727 (1 July 1931): 195. o.

³³ Brain, Aubrey: „The German Horn” *Monthly Musical Record* vol.61, no.727 (1 July 1931): 195. o.

Aubrey azért volt sikeres a francia kürtön, mert egy tradíció ápolója volt, amit mesterei, Borsdorf, Pears és saját apja kezdtek el. Aubrey Brain és a német hangszer bevezetésének ellenzői már érett művészek voltak, mikor a széles menzúrájú kürt megjelent az angol piacon, és az áttéréshez az új fúvástechnikát is meg kellett volna tanulniuk.

A megbízhatóság, illetve a hangminőség előnyben részesítése körüli vita régóta zajlik. Aubrey Brain elismerte, hogy a kontinensen dolgozó játékosok megőrizték kvartettjeik hangzásának konszonáns voltát, épp ezért ragaszkodott ő is ahhoz, hogy a BBC-ben minden kürtös francia kürtöt használjon a hangzásazonosság és az egyensúly biztosítása végett.³⁴

Az élet iróniája, hogy Aubrey Brain pályája végén aztán mégiscsak rákényszerült a széles furatú kürt használatára. Amikor hosszas lábadozás után, az 1948-49-es idényben vissza szeretett volna térni a zenekari életbe, már nem volt képes fúvását a régi hangszerén, megfelelő színvonalon újratemetni. Ezért egy kollégájától megvásárolt egy használt, négybillentyűs Selmer-kürtöt. A váltás számára bizonyára nagyon nehéz lehetett, de legalább lehetővé tette, hogy újra játszhasson.

3.3.3. Alfred Brain elképzelései

Hivatásos karrierje kezdetén Alfred Brain egy kétventilles Courtois-kürtön játszott, amit nagyon olcsón, egy ószeres boltban vett. Hozzászerelt egy harmadik ventilt, és egy kisméretű fúvókával olyan halkán tudott rajta játszani, hogy szinte a semmiből úszott elő a hangindítása. Néhányan még később is emlegették, ahogyan ezt a képességét nemcsak Schumann és Bach darabjaiban, hanem Richard Strauss *Nr. 1. kürtversenyében* is bemutatta.

Amikor 1922-ben Alfred Brain az Egyesült Államokba költözött, fel kellett adnia szűk furatú francia kürtjének használatát, és hamarosan le is cserélte hangszerét egy széles furatúra. Egyébként nem nagyon érdekelték amerikai kollégái kísérletezései, a hangszerek és fúvókák megszámlálhatatlan variációja. Tudta mit akar, vissza akarta szerezni új hangszerén is azt a minőségű hangot, amit Angliában használt. Alfred 5 ventiles kürtjét Alexander-modell alapján, a New York-i Sansone manufaktúrában készítették, csak az ő számára. A hangszer egy *B* alaphangolású

³⁴ Brain, Aubrey: „The German Horn” *Monthly Musical Record* vol.61, no.727 (1 July 1931): 195. o

szimpla kürt volt, amit a hüvelykujjánál lévő ventillel *A*-kürtre tudott váltani (stopf ventil). A kis ujjához építettett egy másik ventilt, amivel kiegészíthette *F*-kürtre a *B* hosszúságúra gyártott alaphangszerét (kompenzációs vagy kiegészítő hangszer), hogy megszólaljanak a mélyebb hangok. Még egy szokatlan tulajdonsága volt a kürtjének, hogy a befűvőcsövet cserélni tudta. Ugyanis három befűvőcsövet használt. Az első az eredetileg is hozzá gyártott Alexander-befűvőcső volt, a második egy Conn-cső, a harmadikat pedig saját maga készítette. Az utóbbi egy szűk befűvőcső volt, kicsi fűvőkával. Így tudta megvalósítani a tiszta hangot és a könnyű játékot. Az öt ventillel elérte, hogy minden hangra több ventil-kombinációja legyen, ami kiváló intonációt eredményezett. Ezt a kürtöt használta élete végéig.³⁵

3.3.4. Dennis Brain elképzelései

Aubrey Brain 1933-ban a Covent Garden raktárában talált néhány vadonatúj Raoux-Millereau-kürtöt, amit az LSO áruba bocsátott. Aubrey vett belőlük rögtön kettőt; egyet magának, egyet pedig tartaléknak, gondolva a fiaira is. A tartalék hangszert pár év múlva kisebbik fia kapta meg. Aubrey ezekkel a szavakkal adta Dennis kezébe a kürtöt:

Találtam a raktárban egy másik hangszert is, szeretnéd megnézni, mit tudsz vele kezdeni?³⁶

Ezek a kürtök *F*-alaphangolású, pumpás-ventiles hangszerek voltak. A pumpás szerkezetet le lehetett szerelni, így natúrkürtként is funkcionáltak. Dennis a tanuló éveitől egészen 1946-ig ezen a Raoux-Millereau modellen játszott (**2. kép**). A hangszere első problémái közé tartozott, hogy a kürt szelepeit vezérlő pumpás szerkezet billentési sebessége nem volt képes követni Dennis orgonista tanulmányai alatt kifejlődött rendkívüli manuális képességét. Első lépésként a szelepvezérlést visszatoló rúgót cseréltette ki, melyet egy eufóniumból vettek ki, rövidítettek meg, majd hajtottak újra.³⁷

³⁵ Pettitt, 36. o.

³⁶ Pettitt, 57. o.

³⁷ Pettitt, 169. o.

2. kép
A Raoux-Millereau- kürtök, melyeket Aubrey a Covent Gardenben vásárolt.³⁸

1946-ra a Raoux-n már meglátszott az idő múlása: megszámlálhatatlan horpadás tarkította, sőt bizonyos helyeken rágógumival és ragasztószalaggal kellett összetartani, ezért megérett a hangszer egy komolyabb felújításra. Ezt az alkalmat ragadta meg Dennis Brain, hogy a régóta fontolgatott módosításokat végrehajtsák rajta.

3. kép
Az első módosítások a Raoux-kürtön.³⁹

³⁸ Pettitt, Képmelléklet

³⁹ Pettitt, Képmelléklet

1946-ban, amikor először játszotta lemezre Mozart KV. 417, *Nr. 2-es kürtversenyét*, *F*-hangolású Raoux-kürtjének belső szerkezetét *B*-alaphangolásra cseréltette, valamint felszereltetett rá egy forgó szelepet, amely egy szekundot emelt, így *C* kürtöt is kapott (**3. kép** piros karikával jelölve). A változtatásokat már saját tapasztalata alapján javasolta, mert a *B*-alaphangolású kürt számára sokkal alkalmasabb volt a nagyobb virtuozitást igénylő szóló előadásokra.

Dennis kürtjei átalakításáról 1953-ban Gordon Grieve-nek a következőket írta egyik levelében:⁴⁰

Kedves Gordon,

Pár sorban írok neked a kürtömről.

A hangszerem egy natúr Raoux-kürt volt, amire később három, pumpás ventilt tudtam szerelni, így ebben a formájában egy *F*-kürtöt kaptam. Ezzel a kürttel vettem fel a felvételeim nagy részét (Strauss koncert, Britten szerenád). Egy beírás található a korpusz legfelső peremén. Aztán *B*-kürtre váltottam és rövid időre *B*-bógnival használtam, addig, amíg rá nem építettem azt a billentyűt, ami egy forgó ventil segítségével az *A*-stopf bógnit adta hozzá. Aztán azon rágódtam, hogy a modern francia kürtösök jó eredménnyel használnak egy harmadik, felemelő ventilt, ezért hozzáadtam egy másik forgó ventilt is, ettől az egész hangszer *C* alaphangú lett. Ez nagyon jó minőségű magas hangokat (*c*, *d*, *a*, *b*, illetve kis *g*-t és nagy *G*-t) eredményezett, mely nagyon jól jött a Schubert: Octettben.

A kürről tudni kell, hogy minél mélyebben helyezkedik el az alaphangja, annál több felhanggal rendelkezik. A megszólaltatható felhangszám nemcsak a hangszer ambitusát növeli, hanem a hangokat teltebbé és tisztábban intonálhatóvá teszi. A magasabb alaphangról induló *B*-kürt hangja ezzel szemben kevésbé gazdag felhangokban, így kevésbé is alakítható. A kürtépítés során a hangszerkészítő előtt kettős cél lebeg: a kürtnek egyrészt elég felhang-dúsnak kell lennie, másrészt a leggyakrabban játszott hangoknak a használt felhangrendszer elejére kell kerülni, mert az egymástól elég távol elhelyezkedő hangokat lehet a legbiztonságosabban megszólaltatni. Erről Dennis Brain maga így vélekedett:

A normál *F* hangolású kürtön az 1. [felhang] általában kifújhatatlan, a 4. az egyvonalas *c* és a 16. a *c'''*. Látható, hogy minél mélyebb az oktáv, annál több hangot lehetséges fűjni; és a legmagasabb oktávban már egy egész skálát le lehet játszani. Az *F*-kürt egyik

⁴⁰ Dennis Brain Gordon Grieve-nek írt levele. Kelt: 1953. február 3, Publikálva: *The Horn Call* by International Horn Society (IHS) 1971 május. Újraközlés: ugyan itt 2000. augusztus.

nehézsége, hogy a c'' , a 16. felhang, azonban például egy B hangolású trombitán az csak a 8. Ennél fogva a hangok [az F -kürtön] nagyon közel helyezkednek el, így a száj sokkal nagyobb kontrolljára van szükség – no meg szerencsére...⁴¹

Összegezve a tapasztalatokat, minél magasabb sorszámú felhangot játszunk a felhang skálán, annál kisebbek a távolságok a hangok között, emiatt egyre nehezebb eltalálni azokat. Az F -kürtől B -re való áttérésnél is a biztonságosabb megszólaltatás lebegett Dennis szeme előtt, de még ekkor nem kötelezte el magát teljesen a B -kürt mellett.

Apja is tartózkodott a B -kürttől, és csak néhány alkalommal használta. Dennis már nagyságrendekkel többször alkalmazta, de ahogy szólókarrierje magasabbra ívelt, egyre bátrabban kereste a megfelelő hangszert: ami elég virtuóz, elég biztonságosan megszólaltatható, mégis magában foglalja az oly nagyon kedvelt francia hangzást.

Elgondolkodtató viszont, hogy miért cserélgette a kürtöket, és kérdés az is, mikor tapasztalta meg a B -kürt előnyeit, mely a biztonság és a virtuozitás területén vitathatatlanul segítségére volt. Valószínűleg – mivel a zenekarokban ekkor még mindenki F -kürtön játszott, hogy ne üssön el a kürtszólam hangszínétől – Dennis úgy határozott, inkább változtatja a kürtöket, és a zenekari munkára a felhangdúsabb F -kürtöt használja.

A háború utáni németországi látogatásainak egyikén végül vásárolt egy széles furatú szimpla B -kürtöt Mainzban az Alexander műhelyéből (90-es modell). Egyre többet gyakorolt a szimpla B -Alexanderen az F -Raoux helyett, de a hangzásbeli különbséget és a fúvástechnika régi rögzüléseit még nem hidalta át. Még mindig a régi Raoux hangját kedvelte jobban, ezért képtelen volt dönteni. Ennek ellenére 1948 végére a B -kürt előnyei meggyőzték annyira, hogy elküldje Raoux hangszerét a Paxman céghez, hogy azt véglegesen építsék B -kürtre.

A Paxman cég az átépítést a következő módon végezte el: a befúvócsövet rögzítették (többé nem lehetett más hangnemű toldalékcsovet csatlakoztatni hozzá); szakszerűen lerövidítették a billentyűkhöz tartozó hosszabbító csöveket; valamint hozzáadtak egy hüvelykujjal működtethető ventilt, az A -stopf ventilt. Amikor a hangszer visszakerült Dennishez, elszörnyedt: a megszokott fogáskombinációk legtöbbször, leginkább a magasabb fekvésben, teljesen hamis volt. Például a b'' csak

⁴¹ Brain, Dennis: „About the Frech Horn” *Brass Today* (megjelenés dátuma ismeretlen) In: iVan Chi Fai Wong Letöltési dátum: 2010. augusztus 10.
URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/article4e.html>

berregett. Vissza kellett vinnie hangszerét a Paxmanhez. A cégnél teljes volt a tanácstalanság, hisz ők szakszerűen végezték az átalakítást, az eredmény mégis az intonáció teljes felborulását eredményezte.

A Paxman cégnél egy másik kürt is sürgős javításra várt, így Dennis kellemetlen helyzetbe került, hiszen Strauss *1. kürtversenyét* kellett játszania a Royal Albert Hallban néhány nap múlva. Kétségbeesésében először egy 1818-as Raoux-natúrkürtöt próbált ki, amit egy éve vásárolt egyik kollégájától. Ez a hangszer valaha Giovanni Puzzi tulajdonát képezte, a virággal díszített korpuszon arany betűkkel belevéselt dátum volt látható. A kürtön később Borsdorf játszott, aki Brown leszerelhető ventileket tetetett rá.⁴²

Dennis végül kénytelen volt ezen a hangszeren végigjátszani a hangversenyt, de később elismerte, hogy a kürt miatt már korábban is aggódott, hogy vajon szólófeladatokra is alkalmas-e. Régóta nem játszottak rajta, ami miatt olyan volt, mintha még be sem lett volna fújva.

Majdnem két éven át folyamatosan használta a *B* beszerelésű 1818-as Raoux-t, a véglegesen módosított Raoux helyett.

Tehát már van egy *B* hangolású kürtje – Alexander, széles menzúrájú, aminek nagyobb a hangja – de a megszokott hangigadottságok miatt a Raoux-t is meg akarja tartani. Ezért végleg *B* hangolásúvá alakíttatja, aminek hibáira állandóan visszatér, míg rá nem jön a hiba okára – és ez az útkeresés minden kürtös számára hasznos felfedezést hozott.

3.3.4.1. A kürt hangolásának Dennis Brain által alkalmazott rendszere

A kürtjátékos számára alapkövetelmény az intonált hangszerjáték. Téves az a feltételezés, hogy a hangszergyártó cégek behangoltan bocsátják rendelkezésre a megvásárolt konstrukciókat. Napjainkban az a hangszergyártó cég, aki több funkcióos hangszert forgalmaz a piacon, a modellek mellé a mélyítő zugok megfelelő állításának javaslatát is mellékel. Tudják, hogy az alaphangolás megváltoztatása esetén a hangszer hamissá válik, mert a hangszer testén végrehajtott legkisebb változtatás a rendszer elhangolódását eredményezi. Feltételezhetjük, hogy Dennis Brain ezt a rendszert még nem ismerte, de azt érezte, hogy a befúvócsövén történt

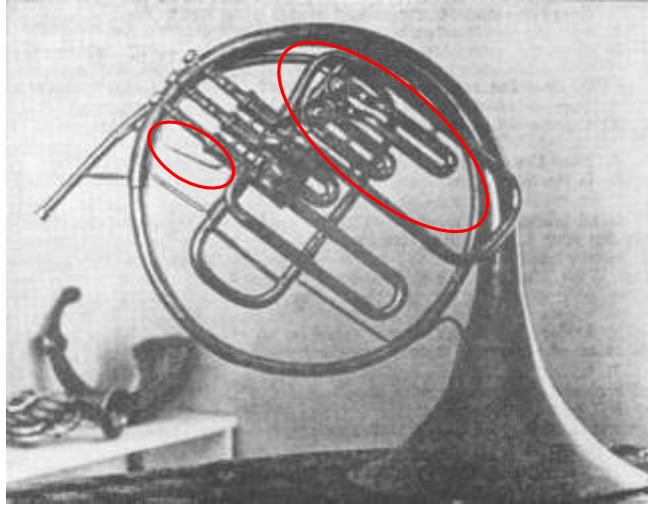
⁴²A Royal Academy of Music kiállításán láthatóak a Brain család által használt kürtök, köztük az 1818-as Raoux is. Letöltve: 2010. június 8.
<http://www.ram.ac.uk/facilitiesandcollections/Exhibitions/Current/Pages/The%20Brain%20family.asp>
 x

változás intonációs problémákat vont maga után. A mélyítő zugokkal történő intonálást vélhetően megérzéseinek köszönhette, később azonban tudatosan alakította ki a következő hangolási rendszert a kürtön.

Első lépésben megfújunk egy f' -re épülő natúr hármashangzatot (szem előtt tartva, hogy a natúr a felhang természeténél fogva alacsony felhang), majd miután ezt a tercet tisztára intonáltuk, megkezdhetjük a ventilek hangolását. A hangolás a helyreintonált natúr a hangjához történik. A natúr a hanghoz a harmadik ventil lenyomásával kiegyenlítő hangolást végzünk (a ventilhez tartozó zug állítása). Második lépésben a natúr c hanghoz az 1-es és 3-mas ventil együttes lenyomásával kapott c hangon végezzük a kiegyenlítő hangolást oly módon, hogy az 1-es ventilhez tartozó zuggal korrigálunk. Végül harmadik lépésben a harmadik ventil lenyomásával visszatérünk az a hanghoz; az 1-es és 2-es ventil egyidejű lenyomásával kapott a hangot az eddig még intonátlan, 2-es ventilhez tartozó zuggal korrigáljuk.

Az ideális hangszerválasztásban Dennis Brain számára a fordulópontot az 1950-ben Chicagóban tett látogatása hozta. Ekkor már az Alexandert használta a zenekari játékhöz, de a kürtversenyeket még mindig a Raoux-val játszotta. Ami eddig a hallgatókat a legjobban lenyűgözte, a tónus tisztasága volt. A chicagói Orchestral Hall széksoraiban azonban sok kürtös is helyet foglalt. Őket nem lehetett olyan könnyen lenyűgözni. Virtuozitása és a tónusának tisztasága osztatlan sikert aratott, de a szakmabeliek nem tudták szó nélkül hagyni hangszerének kisebb hangerejét.

A november 25-i koncert után is megjelentek a művészöltözőben, és remekül szórakozva kérdezték a kürtjéről, amit viccesen csak gázcsőnek neveztek. Dennis – bár zavarta a lekezelő modor – csatlakozott a mulatsághoz: a kürtöt mindannyian felvették, és próbáltak belőle hangokat kicsalni. A kürtösök megjegyzései után azonban most már komoly kétségei támadtak, hiszen éppen azért kísérletezett hogy eldönthesse: folytassa-e a szűk furatú kürttel a munkát.

4. kép
A Raoux-kürt, az 1950-es átalakítások után.⁴³

A turnéről hazatérve, távol az amerikai kritikusoktól, a hangszerre irányában érzett rossz érzések újra elmúltak, és a választás a szűk és a széles furat között már nem tűnt olyan sürgetőnek. Úgy döntött, hogy egy darabig még megtartja a Raoux-t, de már csak szólózásra. Legtöbbször az 1818-as Raoux-n játszott, mert az átalakított Raoux-ját visszaküldte a Paxman céghez, hogy egy újabb forgó ventilt is szereljenek hozzá (4. kép, piros karikákkal jelölve). A jó minőségű magas hangok érdekében hozzáadott egy felemelő forgó ventilt, így az egész hangszer *C* alaphangú lett.

3.3.4.2. Végleges szakítás a Raoux-val, Alexander B kürt – 90-es modell

1951 őszén Dennis legjelentősebb döntése az volt, hogy megvált Raoux-kürtjétől, és végleg az Alexander-féle széles furatúra váltott. Szokatlan egybeesés, hogy 1951-ben a *Music and Letters* magazin a francia és német hangszereknek különböző előnyeiről és hátrányairól írt egy heves hangvételű cikket. Dennis Brain nevét is megemlítették a *B*-kürt használatával kapcsolatban. Az újságíró tulajdonképpen fájlalta a *B*-kürt használatát, mert ettől szerinte elveszik az igazán szép hang.

Húsz évvel ezelőtt Aubrey Brain is ugyanezen az állásponton volt, de ő csak kivételes esetekben használta a *B*-kürtöt, kizárólag Bach *I. Brandenburgi versenyében*.

Dennis Brain *B*-kürtre váltását egyrészt a perfekt, kiváltképp a felső regiszter hibamentes játékának lehetősége, valamint a modern repertoár iránti növekvő igény követelte meg. Ezen felül neki olyan kürtre volt szüksége, ami tökéletesen

⁴³ <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/article6e.html>

megbízható mechanikailag, mert a Raoux-konstrukció korlátai akadályozták művészi elképzelései megvalósításában. Alapállapotában sem a Raoux, sem az Alexander-kürt nem tudta követni azt a legendás virtuozitást, amire Dennis képes volt. (Egy fennmaradt történet szerint Dennis gyorsabban volt képes eljátszani Paganini *Moto Perpetuo*ját, mint egy hegedűs.) Ezért aztán olyan erős rugókat szereltetett be kürtjeibe, amelyek kirúgási sebessége megegyezett billentési sebességével.

Sokan sajnálták Dennis Brain azon döntését, hogy a széles furatú kürtre tért át. Neki magának is voltak kétségei. A Raoux hibáit már nem lehetett kiküszöbölni egyetlen javítást szolgáló ötlettel sem, mert ezek a hibák a konstrukcióból eredtek. A megoldást az Alexander-modell szolgáltatta.

5. ábra
Alexander logo

Franz Ambros Alexander (1753-1802) egy régi francia hugenotta család leszármazottja. Hangszerkészítő cégét 1782-ben alapította a németországi Mainzban, ami máig az ország legrégebbi hangszer-manufaktúrája, és hét generáció óta a család tulajdona. A cég tradicionális és modern technikák ötvözésével napjainkig vezető helyet foglal el a kürtpiacon (**5. ábra**).⁴⁴

Kürtjeik közül a 90-es jelzéssel ellátott modellt hívják *Brain modellnek*, mert előadásaival Dennis ezt tette világhírűvé. Egy nagyon könnyű, kifejezetten magas kürtösöknek kifejlesztett hangszer, amit ma is kamara, valamint szólójátékra ajánlanak.⁴⁵ A furat 12,1 mm, a korpusz teljes átmérője 310 mm, a korpusz toroknyílása, valamint a hangszertest közepes méretű.

A cég a hangszert három különböző ötvözetből készíti: sárga-réz, vörös-réz és nikk-el-ezüst. Egy váltó ventil található rajta, és ha kéri, kiegészíthetik *F* váltó bógnival. Dennis Brain közvetlenül ennek a szólózásra alkalmas kürtnek a kifejlesztésében vett részt. Eközben nemcsak az Alexanderral, hanem az angliai Paxman céggel is együttműködött a kürtjének átépítésében. Azzal a kéréssel fordult a

⁴⁴ Az Alexander manufaktúra honlapja. URL: <http://www.gebr-alexander.de/34.0.html?&L=1>

⁴⁵ Az Alexander manufaktúra honlapja. URL: <http://www.gebr-alexander.de/30.0.html?&L=1>

Paxmann céghez, hogy Alexander hangszerének befúvócsövét tegyék alkalmassá fúvókájának befogadására, valamint növeljék a billentyűk nyomóerejének mértékét olyan szintre, mint az a régi francia kürtjén volt. Ezek a módosítások aztán olyan hangzást eredményeztek, amit nem lehetett megkülönböztetni a Raoux-étól.

Dennis Brain a már idézett levél folytatásában a következőképpen magyarázza az Alexanderre váltást:

Az, amiért aztán sokáig a Raoux-t részesítettem előnyben a nagy német kürttel szemben azért volt, mert lágyabb, legatósabb hangot adott. Ez részben a dugattyú hatása és részben a hangszer régi, könnyű fém anyaga miatt volt. Most már egy *B* Alexandert használok, szűk befúvócsővel és kicsi fúvókával; szerintem még jobb eredményt nyújt, sokkal könnyebb rajta „egyenesen, szabályosan” játszani.⁴⁶

Később szintén a Paxmann cég épített a kürtjébe egy *F*-ventilt, hogy lehetővé tegye számára azoknak a kontra hangoknak az elérését is, amelyek a *B*-hangszerek alsó hangterjedelméből hiányoztak. Dennis Brain azzal kísérletezett, hogy a stoffventilhez hozzáépített egy kézi ventilt is, hogy kiegészítse a stoffventilt egy akkora csővel, hogy az egy *F*-natúr cug hosszúságú legyen. Ezt a plusz toldalékcsövet manuálisan lehetett váltani úgy, hogy 90 fokkal elfordítva csatlakoztatta a toldatot, visszafordítva pedig kiiktatta azt (**5. kép**, piros karikával jelölve).

Dennis Brain végig amellettt érvelt, hogy a legegyszerűbb hangszer biztosítja a legkiegyenlítettebb hangtónust, a sok billentyűvel rendelkező hangszer viszont több kényelmes fogáskombinációt tesz lehetővé az intonációs korrekcióhoz.

1952 szeptemberében elkészítette első szóló felvételét az új Alexanderrel. Gerald Moore-ral Schumann *Adagio és Allegro*, valamint Dukas *Villanelle* című darabjait játszották. Nagyon kis hangzásbeli különbséget lehetett tapasztalni a Raoux-val készített Strauss *Kürtverseny, Nr.1.* felvétele, valamint az imént említett felvételek között.

⁴⁶ Dennis Brain Gordon Grieve-nek írt levele. Kelt: 1953. február 3, Publikálva: *The Horn Call* by International Horn Society (IHS) 1971. május. Újraközlés: ugyan itt 2000. augusztus.

5. kép
Dennis Brain az 1951-ben átépített Alexander kürtjével⁴⁷

1953 májusában Németországba utazott, hogy több felvételt készítsen a berlini rádióban és a Dél-Német rádióban. Élete első koncertjét adta Mainzban, de mivel nem készültek el időben a hangszere tisztításával, féltő volt, hogy nem ér oda a kezdésre. Felhívta az Alexander céget, és azonnal vett egy másik kürtöt, amivel este játszott is.

Dennis Brain, ha ideje engedte, meglátogatta az Alexander céget, hogy együtt dolgozzon velük egy 5-ventiles kürt reklámozásán. 1953 nyarán ugyanis kipróbálta az említett kürtöt, ami *B* és *A* hangolású volt, de megtoldották egy emelkedő *D*-ventillel is, ami által nagyon széles hangterjedelmű kürtöt kaptak. Dennis nem volt vele elégedett, ezért nem sokkal később visszatért a régi Alexander *B*-jéhez. Ugyanekkor vett egy *F*-kürtöt is, amelyet azonban nem használt. Egy év múlva el is adta az LSO-ban kollégájának, Alfred Cursue-nak. Egy másik alkalommal Dennis felhívta az Alexander céget azzal, hogy hangszerében nehézségeket tapasztal a levegő áramlásával. A vizsgálat során egy fa éket találtak a csőben elakadva.

Dennis Brain az apjától azt tanulta, hogy a játékosnak mindenféle hangszert meg kell tudni szólaltatnia, legyen az egy havasi kürt vagy egy megfelelő hosszúságú locsolócső.

⁴⁷ Pettitt, Képmelléklet

6. kép
A locsolócsöves előadás 1956-ban, vezényel Norman Del Mar.⁴⁸

Dennis erről a következőket írta:

Mellékesen be lehet bizonyítani, hogy bármilyen levegőoszlop képes felhangok megszólaltatására egy hagyományos fúvóka és 12 láb hosszú locsolócső segítségével. Lány, de kellemes hangot lehet megszólaltatni, és ha mást nem is, az nagyon jól látszik, milyen hosszú is lenne egy *F*-kürt, ha letekernénk!⁴⁹

Ezt bemutatandó, 1956. május 17-én a Royal Festival Hallban tartott Hoffnung Music Festival-on Dennis Brain egy közönséges kerti locsolócsövön adta elő Leopold Mozart Alpesi kürtre és vonósokra írt versenyművét (**6. kép**).

3.3.5. Dennis Brain elképzelései a fúvókáról

1945 januárjában Dennis Brain a RAF amerikai turnéján végre találkozott Alfred bácsikájával, aki egy francia stílusú fúvókát adott neki:

Nincs olyan sok kürtös, aki ezt a fajta fúvókát tudná használni – mondta Al Dennisnek – De azt hiszem, neked jó lesz.⁵⁰

⁴⁸ Pettitt, Képmelléklet

⁴⁹ Brain, Dennis: „About the Frech Horn” *Brass Today* (megjelenés dátuma ismeretlen) In: iVan Chi Fai Wong Letöltési dátum: 2010. augusztus 10.

URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/article4e.html>

⁵⁰ Pettitt, 78. o.

Ez egy nagyon kicsi, vékony peremű, hosszan mélyülő kehellyel kiképzett sárgaréz fúvóka volt, amit Dennis Brain egész életén keresztül használt. A fúvóka típusa erősen determinálja használója lehetőségeit.

A mai irányzatok a sekélyebb kehely méretet favorizálják, ami könnyebbé teszi a magas hangok megszólaltatását; a szélesebb furatot, amitől könnyebben lehet a hangot tartani; végül a széles peremet, ami pedig eléggé megtámasztja az ajkakát, nagyobb állóképességet adva a kürtösnek. Több iskola gondolja úgy, hogy a fúvókára kifejtett minél kisebb nyomás a jobb, és a magasabb hangokat pusztán a fúvókába befújt levegőoszlop sebességének változtatása hozza létre. Sokszor előfordul, hogy éppen ezért gyakori a dinamikailag helytelen, durva és pontatlan hang.

Az említett tendenciákkal szemben állt Dennis Brain felfogása. Sokat kísérletezett a fúvóka mélységével, az átmérőjét azonban sohasem változtatta. A fúvókájának átmérője elég kicsi volt (mindössze 21-22 mm), a pereme annyira vékony, hogy szinte belevágott a szájába. A belső kiképzése kónikus, a kelyhének komoly mélysége volt, ami tiszta, a mély regiszterben pedig kerek hangot adott.

Amikor 1950-ben Dennis Brain Chicagóban találkozott Philip Farkassal, felajánlotta neki, hogy készít egy másolatot a fúvókáról. El is küldte azt Rafael Kubelik karmesteren keresztül.

Az 1957. szeptember elsején bekövetkezett balesetben Dennis Brain hangszerének a fúvókája is menthetetlenül megrongálódott. Nem is tudták helyreállítani úgy, mint a kürtjét. A Paxman cég, aki a helyreállítást végezte, azt nyilatkozta, hogy más esetben hozzá sem fogott volna a kürt javításához, akkora károsodás volt rajta, de most vállalták a munkát. A helyreállított hangszer most a Royal Academy of Musicban van kiállítva, egy, a fúvókájáról készült másolattal **(Függelék, 8. kép)**.

Összegezzük a család kürtfejlesztési elképzeléseit, amelyek jelentős mértékben hozzájárultak a kürt technikai fejlődéséhez.

A Brain család kürtjátékosai legfontosabbnak a hangminőséget tartották, és csak ezután következett a játék biztonságát szolgáló praktikus megoldások keresése. Ettől függetlenül fontos szerepet játszott náluk a játék minőségi fejlesztése, amihez Dennis tette hozzá a legtöbbet. Aubrey Brain még inkább a tradíciók híve volt, de szólistaként nem zátkózott el a *B* hangolású kürt használatától. Alfred Brain sokkal

bátrabban alakította át kürtjét, bár még csak azért, hogy visszahozza a francia kürtök elveszni látszó előnyeit. Az igazi kísérletező Dennis Brain volt, aki tudatosan vállalta azt az utat, mely egy szólista munkára alkalmas kürt kifejlesztéséhez vezetett. A változtatások sora általában saját feladatának megkönnyítését szolgálta, de valójában mindenki számára hasznos megoldásokat eredményezett, és az újításai azóta is számtalan kürtös munkáját könnyítik meg. Az 1950-es évekre megszületett az a hangszer, amivel a kürt már alkalmassá vált a szólista munkára. Dennis Brain Alexander kürtje már elég szép és stabil hangot adott, emellett a különböző technikai megoldásoknak köszönhetően kellőképpen virtuózzá is vált. Nemcsak a széles furat győzött, hanem az is nyilvánvalóvá vált, hogy szólójátékhoz a *B* alaphangolású kürt sokkal alkalmasabb a *F*-kürtnél.

A francia kürtök kora talán így is leáldozott volna, de ettől még nem jelent meg az a hangszertípus, amely a zenekari árokból előlépve is megállja a helyét. Dennis Brain munkáját az a tény minősíti leginkább, hogy olyan prominens utódok, mint Alan Civil, Peter Damm és a drezdai Staatskapelle szinte teljes kürtszólama éveken keresztül a Brain modellt használta.⁵¹ Minden fejlesztés egy idő múlva túlhaladott lesz, felváltja a technika legújabb vívmánya, de ami megmarad belőle, az a gondolkodásmód, amely létrehozta. Dennis Brain hagyatéka közül ez az egyik legmaradandóbb.

⁵¹ Az akkori Kelet-Németországban ezt a modellt a Kruspe cég gyártotta.

4. Dennis Brain hatása a kürtirodalom fejlődésére

4.1. Dennis Brain kapcsolata a zeneszerzőkkel

Dennis Brain az, aki ott folytatta, ahol Giovanni Punto és Ignaz Leutgeb 150 évvel korábban abbahagyta: virtuóz szólista és zeneszerzőket ösztönző személyiség volt.¹ Hatása a kürtirodalomra az ugrásszerűen megnövekedett kürtdarabok megjelenésével mérhető. A hangszer repertoárjáról ő maga így vélekedett:

A kürt repertoárja ugyan kicsi, de érdekes és sokszínű. Haydnnak két kürtversenye, Mozartnak négy, Straussnak kettő van, négy darabot írt Hindemith – a Kürtversenyt, a Szonáta zongoráért és az Altkürt szonátát, valamint Négy kürtre írt szonátáját. Gunther Schullernek (a Metropolitan Opera első kürtösének) öt darabja van kürtre és Villa-Lobosnak is egy elképesztő három kürtre és harsonára című műve létezik, aminek a címe Chorus Nr. 4. – nagyon jó példája az ügyes és fantáziadús komponálásnak. És ott vannak még a szokatlan Mitch Müller felvételek, a „The Yellow Rose of Texas” (az 1955-ös év favoritja) és a „Horn Belt Boogie.”²

Dennis a zeneszerzők figyelmét elsősorban játékaival keltette fel, de kifejezetten kérte is őket, hogy írjanak darabokat hangszerére. Egész életén át igyekezett szélesíteni a kürt repertoárját a megváltozott hangszerlehetőségek kiaknázása érdekében, rámutatva azokra az új lehetőségekre, melyeket a közelmúlt a felszínre hozott. A zeneszerzők közül sokan éltek a felkérés adta lehetőséggel, és megírták darabjaikat. A hangszer iránti érdeklődést Dennis hirtelen félbeszakadt élete sem szüntette meg, mert a hangszer érdekében kifejtett sokoldalú munkája a kortársaira, és az utókorra is hatással volt, s nemcsak a kürtjátékosokra, hanem a zeneszerzőkre is. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy két zeneszerző is azonnal komponált egy-egy művet Dennis halálhírére. Az egyik Humphrey Searle (1915-1982) volt, aki a *Variations and Finale fúvósokra és vonósokra* című darabján dolgozott a Virtuoso Ensemble számára, amikor meghallotta a hírt. A mű kürtre írt variációját Dennis Brain emlékének dedikálta. A darabot 1958. január 22-én mutatták be; John Burden játszott

¹ Meckna, Michael: „The Legacy of Dennis Brain” *Horn Call* Vol. XXI, No.2 (April, 1991)

² Brain, Dennis: „About the French Horn” *Brass Today* (megjelenés dátuma ismeretlen) In: iVan Chi Fai Wong Letöltési dátum: 2010. augusztus 10.
URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/article4e.html>

kürtön. A másik zeneszerző Francis Poulenc (1899-1963) volt, aki egy komor, sötét művet, az *Elégia kürtre és zongorára* című darabot komponálta, mellyel a tragikus autóbalesetre emlékezett. Neill Sanders 1958. február 8-án mutatta be a darabot a BBC TP³ keretében, majd még ugyanezen év novemberében egy koncert keretében is előadta.⁴

Benjamin Britten, miután értesült Dennis haláláról, nekifogott az *In memoriam Dennis Brain* darabnak, amit négy kürtre és zenekarra szánt, de annyira lesújtotta a hír, hogy képtelen volt befejezni azt. 2005-ben Colin Matthews (1946-) komponálta meg a darab végét.⁵ A művet a négy kürt és vonós zenekar mellett csóharanggal adják elő. 2009-ben a mű felkerült Britten eddigi ismeretlen műveit tartalmazó CD-re Michael Thompson, Richard Watkins, Peter Francomb és Chris Griffiths kürtösök közreműködésével, a Northern Sinfoniát, Thomas Zehetmair vezényelte.⁶

Halálának 50. évfordulójára, 2007-ben Peter Maxwell Davies megírta *Fanfare-Salute to Dennis Brain* című művét.⁷ A darab bemutatója az East Midlands Horn Festivalon volt 2007. március 25-én, a fanfárt Michel Thompson adta elő.⁸ A mű kifejezetten tanulóknak íródott, és a 6. osztály felettieknek ajánlják.

Ebben a fejezetben igyekszünk áttekinteni a Dennis Brain számára írt legjelentősebb szóló- és kamaradarabokat és azok fogadtatását. Kitérünk a régebben írott művekre is, amelyeket Dennis hozott vissza a kürt repertoárba. A darabok bemutatásának dátumát, helyszínét a Marshall-féle gyűjtemény⁹ és az iVan Chi Fai Wong által szerkesztett koncert katalógus¹⁰ alapján gyűjtöttük össze, míg a művek keletkezéstörténeteikhez a Pettitt könyv nyújtotta a háttérrel (a művek további részleteiről lásd. a **Függelék** összegyűjtött táblázatait).

³ Third Program (TP): a BBC csatornája, 1946-tól 1970-ig kulturális, intellektuális műsoraival alapvető szerepet játszott a kultúra terjesztésében.

⁴ Pettitt, 164. o.

⁵ Matthews, Colin: Britten In memoriam Dennis Brain. Letöltés ideje: 2010. szeptember 7. URL: http://www.philharmonia.co.uk/thesoundexchange/backstage/listening_guides/britten_dennis_brain/

⁶ Unknown Britten Presto Classical (NMC: NMCD 140) CD melléklet

⁷ Rees, Jasper: „Dennis Brain: Fanfare for the horn-player who blew up a storm” *Telegraph* (10. Nov, 2007) Letöltés ideje: 2010. szeptember 7. URL: <http://www.telegraph.co.uk/culture/music/rockandjazzmusic/3668933/Dennis-Brain-Fanfare-for-the-horn-player-who-blew-up-a-storm.html>.

⁸ Davies, Peter Maxwell: *Fanfare-Salute to Dennis Brain* Chester Music and Novello & Co. Ltd.2007, (a kotta ajánlása).

⁹ Marshall, Robert L: *Dennis Brain on record: A Comprehensive Discography of his Solo, Chamber and Orchestral Recordings*, (Margun Music, Inc. 1996)

¹⁰ iVan Chi Fai Wong; Wehrung, Brendan R.; Mount, Elizabeth; Moseng, Kjell; Shackleton, John; Sakata, Jyunji; Gray, Mike; Gamble, Stephen (szerk): *Concert Register* Letöltés ideje: 2010. május 20. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/concert.html>.

4.1.1. Szólóművek inspirálója

4.1.1.1. Benjamin Britten (1913 – 1976)

Szerenád tenor hangra, kürtre és vonósokra, Op. 31.

Dennis Brain 1943-ban ismerkedett meg Benjamin Brittennel, aki azt a feladatot kapta, hogy szerezzen zenét a RAF zenekar számára. A próbák egyikén Dennis Brain, egy szólórészsel kapcsolatos technikai kérdést intézett Brittenhez – Britten úgy emlékezik vissza – hogy ennek hatására fordult figyelme a kürtben rejlő lehetőségek felé. Benjamin Britten felhasználta a Dennis Braintól kapott információkat, majd egyre hosszabb szólórészeket írt kürtre.¹¹

A közös munka folyamán Dennis meggyőzte Brittent, hogy írjon egy speciális, és kihívást jelentő darabot számára, majd ezt követően hónapok alatt el is készült a *Szerenád tenorhangra, kürtre és vonós-zenekarra, Op.31*, ami nem klasszikus kürtverseny, hanem egy angol költők által írt, hat versből álló sorozatra komponált ciklus.

A *Prológus* és az *Epilógus* keretezi a mű főrészét képező hat verset, amelyek előadásához Britten natúrkürtöt alkalmazott. Az angol líra néhány gyöngyszemét válogatta ki a zeneszerző, hogy költészetüktől inspirált zenéjével az éjszaka különböző hangulatait kifejezze: a megnyúlt árnyakat, a távoli kürt szavát, a csillagos eget, az édes álmot, a rózsza kelyhében megbúvó bogarat és a szívben rejtező büntudatot.¹² A *Prológus* elhangzása után a sorozatban helyet kapott hat vers: Charles Cotton: *Pastoral*, Alfred Tennyson: *Nocturne*, William Blake: *Elégia*, egy XV. századi Anonym gyászének, Ben Jonson: *Himnusz* és John Keates: *Szonett*.

Az éjszaka beköszöntését *Cotton* költeményének szavaival ábrázolja; a visszhang poétikus hatásait *Tennyson* notturnójának segítségével valósítja meg; a rózsza titkos pusztulását *Blake* elégiája énekli meg; a kötött énekszólam felett kibontakozó zenekari fuga XV. századi ismeretlen angol költő siratóénekének nyomán csendül fel; vidám, gyors zene ad hangot *Ben Jonson* Diána-himnuszának; és az *Ima az álomhoz* című *Keats*-szonett, valamint a színpalak mögül előadott *Epilógus* fejezi be a szerenád.

¹¹ Britten, Benjamin: „Dennis Brain (1921-1957)” *Tempo magazine* Nr. 46. winter 1957-8.

¹² Pándi Marianne: *Hangversenykalauz. I-IV.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1980.)

Az RAF próbák és rádióadások sok lehetőséget adtak Brittennek, hogy konzultáljon Dennisszel, a kürttel kapcsolatos kérdésekről, ugyanis mindketten fontosnak tartották, hogy a mű minél kürtszerűbb legyen, de technikailag is kihívást jelentsen. A Szerenádöt először 1943. október 15-én játszották a Wigmore Hallban az Orchestral Ensemble közreműködésével; az előadók Peter Pears és Dennis Brain, a karmester Walter Goehr volt. Ez a darab az egyik legnépszerűbb Britten korai művei közül.

A natúr kürt sajátosságából adódóan néhány hang hamisan szólalt meg, (11. és 13. felhang) ezért a bemutatót követően néhány újságban erősen kritizálták Dennis Braint az intonáció miatt.¹³ Dennis később megbánta javaslatát, hogy az említett két szólótételt natúr kürtön játsszák. Eredetileg úgy gondolták, hogy a darab e specialitását, a programfüzetekben el lehet magyarázni.

Dennis Brain így vélekedik a darabról:

A Britten Szerenád talán a modern komponálás legjobb példája. A mű azt a benyomást kelti, hogy a nagyobb részét natúr kürtön is el lehetne játszani – de annak, aki erre vállalkozik, nagyon rugalmas csuklóval kéne rendelkeznie! A darab nagyon illik a hangszerre, „természetesen” lehet játszani, jól hangzik, és megerősíti azon elképzelésemet, hogy sok részét natúr kürtön is lehetne játszani, (úgy, mint Strauss „Till Eulenspiegel” nyitó frázisát) mert úgy sokkal hatásosabb lenne, és a hallgatóságnak is nagyobb meglepedésül szolgálna.¹⁴

A zenei szöveg, amely a versekhez kapcsolódik, a kürt teljes dinamikai skáláját átfogja. A darab tételei változatos tempókat kaptak, hatalmas hangterjedelemben játszandók, a mély és magas hangok kihasználásával, a pianissimón és a fortissimón át a stoffolásig. Ezeket a technikákat Dennis Brain külön is bemutatta Brittennek, hogy aztán a zeneszerző elhelyezhesse a művébe, amely így tele van újszerű részekkel.

A Daily Telegraph (1944. február 3.) északi kiadása írta egy liverpooli előadásról:

A Szerenád Britten legfontosabb munkái közül az egyik, amelyet még biztosan hallani fogunk. A zenei ötletek természetesen áramlanak. A mű valószínűleg Peter Pearsnek és Dennis Brainnek íródott, így tökéletesen illik hozzájuk. [...] Mr. Brain egy fiatal

¹³ Pettitt, 71. o.

¹⁴ Brain, Dennis: „About the French Horn” *Brass Today* (megjelenés dátuma ismeretlen) In: iVan Chi Fai Wong Letöltési dátum: 2010. augusztus 10.
URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/article4e.html>

virtuóz, aki a zeneszerző által írt darab hangszeres nehézségeit olyan biztonsággal oldja meg, amihez hasonlót eddig még senkitől sem hallottuk.¹⁵

A Szerenád a bemutató óta hódít, nemcsak a kompozíció zenei felépítése miatt, hanem hangszerteknikai újdonságai miatt is. A két natúrkürtre írt tételének előadása okozza az egyedüli vitát, ami már Dennis Brain életében is felmerült. Dennis halála után – Britten közreműködésével (ő dirigált) – többen is előadták a művet (Alan Civil, Ifor James stb.) Ifor James például a ventilkürtjén játszotta, és elmondása szerint, Britten ezt szó nélkül hagyta. A hanglemzsfelvételeken már mindenki natúrkürtöt használ (és ez általában hamis is) az élő koncertek viszont más megítélés alá kerülnek. Az előadók megosztottak, és nem is a hamis hangok miatt, hanem a hangok eltalálása miatt. A problémát csupán két hang jelenti a 11. illetve a 13. felhangok, mert a 11. nagyon magas, a 13. pedig – és mert pp-ban kell elindítani, nagyon alacsony. **(2. kottakép)**

Az első vers Caton: *Pastoral* – hangulata a kürtre nagyon alkalmas. A dinamika szinte végig lágy és nagyon halk, így a tételben Britten kihasználja a kürt és a tenor hangszínének egybeolvadását. Dennis Brain és Peter Pears tökéletes arányban illesztik össze a motívumokat, kihasználva Dennis adottságát a pianissimó hangindításokban.

PROLOGUE

Andante (♩ = 80) *sempre ad libitum* Benjamin Britten Op. 31

2. kottakép.
Britten: Szerenád – Prológ (pirossal jelölve)

A második vers Tennyson: *Nocturne*, amit Britten az előadói szabadságra épít. Az egész tétel előadása kadenciális módon történik, melyben a főszereplő a kürt. **(3. kottakép)**

¹⁵ Pettitt, 72. o.

NOCTURNE
(Tennyson)

lakes, And the wild catanact leaps..... is glo
 Maestoso (♩ = 88) *Cadenza (senza misura) - più mosso (♩ = 78) f*
 placcato) (rit)
 Blow, bugle, blow, out the wild ooboo flying, ...
 (simile) più f
 blow; an - swer, oboes, answer, ... dying, dying...
 dim
 dy - ing, ... dy - ing, ... dying, dying...
 dim mf p pp
 5
 rall.
 lunga
 pp

3. kottakép.

Britten: Szerenád - kadenciális előadásának kottaképe.

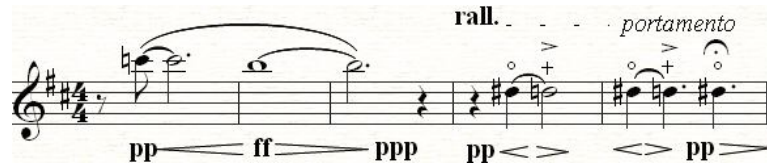
A tétel további részeiben a kürt effektusai dominálnak először szordinálva ismétli meg a 3. kottaképen megjelenő témát, majd ismét nyitott állapotban, és legvégül az utolsó három ütemet – nagyon halkán – majd fojtva és elhalva játssza. (4. kottakép)

rall. . . Tempo primo
 lunga con sord.
 pp morendo

4. kottakép.

Britten: Szerenád – Nocturn befejezése

A harmadik vers Blake: *Elegy* című versére írt tételnek hatalmas a hangterjedelme, ez a ciklus mélypontja. Építkezése közben a kürtnek több alkalommal is oktávugrásokat kell játszani, amely végül a *c'''* pianissimó belépésével, annak fortissimó kinyitásával és a *h''*-ra lépésével zárul. Ez a tétel is a nyitott, és a fojtott hangok váltásaival fejeződik be. (5. kottakép)

5. kottakép.

Britten: Szerenád - Elegy befejezése

A negyedik *Dirge* (Gyászének) című tételben, a kürt az indulókra jellemző hangos és feszes ritmikával illeszkedik a fuga témába. Hangterjedelme széles és szinte átkaroló. A kvintolák, triolák, előkék és glisszandók viszonylagosan gyors váltásai újdonságnak számítottak. A tétel összetartása múlik a pontos és karakteres játékon, mert az énekszólam siratásának zaklatott háttérét biztosítja. (6. kottakép)

A musical score snippet for a trumpet part in 4/4 time. The key signature has one sharp (F#). The dynamics are marked as *molto f*, *ffp*, *cresc.*, *ffp*, *f*, *marc.*, *dim.*, and *p*. Performance instructions include *(veloce)* and *sempre piu p*. The notation features complex rhythmic patterns, including triplets and quintuplets, and a final cadence.

6. kottakép.

Britten: Szerenád – Dirge

Az ötödik vers Ben Jonson: *Hymnus*, a tétel tempója *Presto e leggiero*, mely Dennis Brain és Peter Pears rendkívüli virtuozitását tükrözi. A 6/8-os tétel a sebes nyelvjátékra épül, és a játszó ambitusa a kürtben három és fél oktáv. A Diána-himnusz próbatétel az énekes számára is, mert virtuóz koloratúra technikát, és a nagy ívek miatt kifinomult levegőbeosztását igényel – ezért nem lehet tempó alatt elénekelni. A hatodik vers *Keats*-szonett az *Ima az álomhoz* címmel, melyben nem írt kürtöt Britten, végül az *Epilógus*, mely szerzői utasításra a színpalak mögül szólal meg.

Britten legnagyobb érdeme, hogy hangszer szerűen ír. A Peter Pears és Dennis Brain számára készült mű kétségtelenül magán viseli a két kiváló művész nyomát. Mindketten szakmájuk jeles képviselői, akik nyitottak az új, és modern hangzásvilág felé. A Szerenádban a közreműködők szólamanyaga nem könnyű, de a mű felépítésének köszönhetően nem merevíti el a játékos szájjait. A tételek úgy

épülnek egymásra, hogy a tempók és a hangulati elemek széles köre érintett. Maga Britten így kommentálta együttműködésüket:

Boldog zenei élmény volt dirigálni őt [Dennist] és Peter Pearst-t – ahogy az egymást követő csodálatos előadások folyamán a korai fellépések fiatalosan túlradó és briliáns előadását, az utolsó években az érettség és a darab mély megértése váltotta fel.¹⁶

Napjainkban egyre többen tanulják meg a darabot, mert sokszínű, és fejleszti a hangszerjátékot. Néhányan a szoprán hang változattal próbálkoznak, de ebben a hangszerelési környezetben a tenor hangszínéhez képest a magas női hangszín kevésbé olvad a kürt tónusával. Az előadásához legalább három és fél oktávnyi hangterjedelem, natúr és billentyűs kürt szükséges, közép valamint mély fekvésben birtokolt fojtástechnika, szordínó használat, glisszandó játék fel illetve lefelé valamint virtuóz nyelvhasználat.

Canticle III. Still Falls the Rain.

1954. december 4-én, a Wigmore Hallba, a zongorista Noel Mewton-Wood emlékére koncertet adtak, amelyre Benjamin Britten tisztelete jeléül írt egy darabot. Ez egy dicsőítő hangvételi mű volt, amelyet tenorszólóval, kürttel és vonósokkal adtak elő, amely Edith Sitweel: Still Falls the Rain című versét dolgozta fel.¹⁷ A darabot Purcell vokális művei ihlették. Maga a vers egy a londoni légiriadókra emlékező meditáció, és bár az ének és a hangszerek kombinációja szerenádra emlékeztet, színes és élénk darab lett. A koncertet el kellett halasztani Peter Pears betegsége miatt, így 1955. január 28-án került sor a mű bemutatójára.¹⁸

4.1.1.2. Paul Hindemith (1895 - 1963)

1950-ben Dennis Brain a németországi Baden-Badenbe utazott. Itt hallotta őt Paul Hindemith Mozartot játszani, és játékával annyira lenyűgözte, hogy azonnal egy kürtverseny komponálásába fogott, kifejezetten Dennis Brain számára. 1950. július 8-án volt a darab premierje.

A mű abból a szempontból különleges, hogy egy kürtös írta egy nála még kiemelkedőbb képességekkel rendelkező kürtös számára. Dennis kincsként őrizgetett

¹⁶ Meckna, Michael: „The Legacy of Dennis Brain” *Horn Call* Vol. XXI No.2 (April, 1991)

¹⁷ Meckna, Michael: „The Legacy of Dennis Brain” *Horn Call* Vol. XXI No.2 (April, 1991)

¹⁸ Pettitt, 132. o.

egy Hindemith-ről készült fotót, amit a komponista így dedikált: „Egy nagyszerű kürtjátékosról egy másiknak”. (A bemutató után készült fényképet lásd. **Függelék, 14. kép**)

Az első tétel méltóságteljes karakterű, míg a második, egy kis ékkő, egy rövid, briliáns Scherzo. A finálé romantikus hangulatú, végül a kadencia egy költeményre készült, melyet Hindemith maga írt, és megidézi a kürt erejét és éneklő hangját.

Július 8-án Hindemith vezényelte a premiért a hatalmas Kurhaus színházban, Baden-Badenben, majd az előadás után Dennis Brainnek adott egy példányt a partitúrából, ezzel a felirattal: „A felülmúlhatatlan, eredeti előadásért. Egy hálás karmester.”

Hindemith *Kürtversenyét* 1951. március 3-án az LPO-val és Norman Del Mar vezényletével a rádióban, majd április 16-án a Chelsea Városházán is előadták a londoni közönség számára. Ezt követően 1954. szeptember 1-jén az Edinburgh-i fesztiválon játszották. Az Usher Hall nem volt tele, nem volt nagy az érdeklődés. A hamburgi rádió zenekarával és Hans Schmidt-Isserstedt vezényletével előadott kürtverseny ezúttal nem nyerte el a kritikusok tetszését. Szerintük még Dennis Brain se tudta „előadni azt az abszurd költeményt, melyet a kürtnek kellett volna az utolsó részben elmondania”.¹⁹

Ennek ellenére Dennis nagyon kedvelte a Hindemith-darabot. 1951 augusztusában így írt Alec Robertsonnak, a BBC zenei igazgatójának: „Örülök, hogy tetszik Önnek a Hindemith-kürtverseny. Sokkal érdekesebb zenei darab a szokványos virtuóz darabokkal összevetve.”²⁰ 1954-ben megpróbálták Klempereerrel rögzíteni a kürtversenyt, de egy nézeteltérés miatt végül csak 1956. november 19-én, magával Hindemith-tel és az LPO-val készült el a hangfelvétel.

4.1.1.3. Gordon Jacob (1895 - 1984)

Kürtverseny

Gordon Jacob és Dennis Brain a háború idején ismerték meg egymást, amikor Jacob zenét komponált egy RAF-ról készült dokumentumfilmhez. Mint Benjamin Britten, ő is le volt nyűgözve nemcsak Dennis Brain művészetétől, hanem személyiségétől is,

¹⁹ Pettitt, 131. o.

²⁰ Pettitt, 131. o.

ezért nagy örömmel komponált számára egy kürtversenyt. Jacob is folyamatosan konzultált Dennisszel a technikai kérdésekben, azonban Dennis Brain kizárólag egyetlen jelentős elképzeléshez ragaszkodott, miszerint az első tételt magas C-n kellene befejezni. Először a Surray Philharmonic Orchestrával és magával Jacobbal adták elő a művet 1951. május 8-án a Wigmore Hall-ban. A bemutató utána Dennis Brain szólókoncertjeinek állandó repertoár darabjává vált, így a Promson is fellépett vele 1952. szeptember 8-án, az LSO-t Basil Cameron dirigálta.

Szextett zongorára és fúvósokra

1956 áprilisában, a Wigmore Hall-ban tartották a Dennis Brain Wind Ensemble 10. jubileumi koncertjét, melynek többek között az volt a célja, hogy anyagi alapot teremtsen a fúvósok számára létrehozott Aubrey Brain Emlék-ösztöndíjnak. Ebből az alkalomból Dennis felkérte Gordon Jacobot, hogy írjon egy darabot, aki megírta számára a *Szextettet zongorára és fúvósokra*. A később publikált partitúrában Jacob így írt a műről:

A darabot Aubrey Brain, a nagyszerű kürtjátékos, és az ugyanolyan tehetséges Dennis Brain édesapjának emlékére írtam. A hangjegyek (A B E A B) Aubrey Brain nevéből valók, és tematikus alapja lett az összes tételnek, kivéve a *cortège –t*, mely *h* moll-ban íródott, és e hangjegy körül is összpontosult, ezáltal kiemelkedik a kezdő *h* hang.²¹

Az eredmény egy nagy képzelőerőről tanúskodó zenemű lett, melyben az elégikus kecsesség ötvöződik a szellemességgel valamint az élénkséggel. Dennis Brain ezt a művet is rendszeresen a repertoárján tartotta.

4.1.1.4. Malcolm Arnold (1921 - 2006)

Malcolm Arnold eredetileg trombitás volt, de hangszeres karrierjét feladva később zeneszerzésbe fogott. Dennisszel való ismeretségük fiatal korukig nyúlik vissza, barátságuk még az 1949-es London Baroque Ensemble koncerteken alakult ki, ahol mindketten a zenekarban játszottak, és többször szerepeltek együtt a televíziós műsorokban is. Malcolm Arnold két kürtvesenyt is írt, az elsőt még 1946-ban, Charles Gregory LPO-s kollégája számára.

²¹ Pettitt, 144. o.

A *2. kürtversenyt* Dennis Brain 1957. július 17-én a Cheltenham Fesztiválon adta elő, ahol a Hallé Zenekart Malcolm Arnold vezényelte. Szomorú arra gondolni, hogy Dennisnek ez volt az első és tulajdonképpen az egyetlen előadása, amikor Arnold *2. kürtversenyét* játszotta, és az egyetlen koncert, amit a BBC nem vett fel a Cheltenham Fesztiválon.

A darabot szerzője 1956 utolsó hónapjaiban írta, és szándékosan úgy komponálta meg, hogy kiemelje Dennis technikai képességeit. Főleg a lassú tétel reflektál Dennis Brain kiemelkedő cantabile játékára, ami az egyik legnehezebb aspektusa a teljes fúvósjátéknak. (a *2. kürtverseny* dedikált példányának fényképét lásd. **Függelék, 7. ábra**).

A Daily Telegraph szerint:

Dennis Brain élénken játszotta a darabot és nagy ovációt is kapott a zeneszerzővel együtt, aki a saját darabját vezényelte.²²

4.1.1.5. Seiber Mátyás (1905 - 1960)

Seiber Mátyás Dennis Brainnek írta a *Notturmo kürtre és vonós zenekarra* című darabját, amit Brahms emlékének ajánlott. Az 1945 decemberében a Wigmar Hallban adták elő először. A Proms közönsége nagyon lelkesen fogadta, a zeneszerző maga is jelen volt, és az előadás után köszönetet mondott Dennisnek a nagyszerű bemutatóért.

4.1.1.6. Gordon Bryan

1949 decemberében Gordon Bryan *Kürtversenyét* mutatta be Dennis Brain, és Rudolf Schwarz vezényelte a Bournemouth Szimfonikus Zenekart. A mű Domenico Scarlatti szonátáinak témáira épült. 1950 júliusában a birminghami Barber Intézetben Dennis Brain másodszor is előadta a szerzeményt. Mindkét alkalommal összekötötte az új művet Mozart *3. kürtversenyével*. Dennis Brain azért játszott egy koncerten belül két kürtversenyt, hogy az ismert kompozíció vonzóbbá tegye a koncertprogramot a közönség számára. (Egyébként a két versenymű időtartama

²² Pettitt, 154. o.

együtt sem vette túlságosan igénybe a hallgatóság türelmét, hiszen a kürtversenyek sokkal rövidebbek, mint pl. a zongora- vagy hegedűversenyek.)

4.1.1.7. Elisabeth Lutyens (1906-1983), Alan Bush (1900-1995), Humphrey Searle (1915-1982), Anthony Lewis, Arnold Cooke (1906-2005) és Ernest Tomlinson (1924-)

Dennis Brainnek szüksége volt valami újszerűre, ami újabb utakat nyit meg számára a játéktechnika terén. El akart szakadni a „vadászmezőktől”, és eljutni a jelenkor hangversenyzenéjének birodalmába. Egy erre különösen alkalmas *Kürtversenyt* írt számára 1948-ban Elisabeth Lutyens egy kamarazene-sorozat részeként. A holland scheveningeni, Kurhausban volt a szerzemény bemutatója 1948. június 12-én, a Residentie Orchestrát Frits Schuurman dirigálta.

1955. január 28-án tartott, már említett Aubrey Brain emlékkoncerten, Dennis még további két, zongorás-kürtös darabot mutatott be Alan Bush-tól: az „Autumn Poem” és a „Trent’s Broad Reaches” című kompozíciókat.

Peter Pears és Benjamin Britten megbízta Humphrey Searle-t, hogy írjon egy új darabot Dennis Brain számára. 1955. június 21-én adták elő az *Aubade*-ot kürtre és vonósokra, az Aldeburghi Fesztivál Zenekart Walter Goehr vezényelte. A művet Searle így dedikálta: „Dennis Brain és az Aldeburgh Fesztivál részére 1955”.

1956. április 29-én Dennis Brain Anthony Lewis *Kürtversenyét* mutatta be a Victoria&Albert Museumban. A zeneszerző Dennist tartotta a legalkalmasabbnak a darab bemutatására, és ő örömmel tett eleget ennek a felkérésnek. Azt kérte, hogy ne változtassanak Lewis partitúráján, kivéve egy hosszú hangot a lassú tétel végén, melyre a levegővétel miatt volt szüksége.

Arnold Cooke *Arioso és Scherzo*-t 1955. május 12-án a Wigmore Hallban adta elő a Carter Vonóstrióval, Marjorie Lempfert kísérte őket brácsán. A londoni premier után Dennis Brain lemezre rögzítette a művet a BBC-nél. Később felkérte Cooke-ot, hogy hangszerelje újra a szerzeményt hegedűre, kürtre és zongorára, nyilvánvalóan a Trióval való koncertekre gondolván, de ezekre már nem került sor.

Az 1957-es Könnyűzenei Fesztiválra a BBC megbízta Ernest Tomlinsont, hogy szerezzen egy kürtművet. A producer kérése az volt, hogy a darab ne csak Dennis Brain számára legyen játszható. Tomlinson azonban úgy gondolta, ha egy virtuóznak ír, akkor a darab legyen valóban virtuóz, így született a *Romance és Rondo*. Úgy komponálta meg a Rondo rész végét, hogy az szándékosan emlékeztessen Mozart *4. kürtversenyére*, mivel az állandó darabja volt Dennis Brain repertoárjának, és már teljesen összeforrt a nevével.

Tomlinson első találkozásuk előtt felhívta Dennis Braint, és elmondta neki, hogy egy Rondót tervez. Dennis ezt válaszolta: „Remélem nem egy 6/8-as Rondo lesz, túl sok van belőlük”.²³ A Rondo 2/4-es lett, és amikor Tomlinson elkészült a fő részekkel, átküldte őket Dennisnek, hogy lássa, játszható-e. Dennis csak apró változtatásokat javasolt, a fő részekben semmit sem.

A próbák után Dennis csak annyit kért, hogy a művet kellően gyorsan játsszák el. A zenekar ezen meghökkent, egészen addig, míg rájöttek, hogy az ő részük korántsem olyan nehéz, mint amit Dennisnek kellett játszania. 1957. június 22-én a Royal Festival Hallban Tomlinson vezényelt, a darabot pedig rokonszenvel fogadta a közönség.

4.1.1.8. Alan Rawsthorne (1905-0971), Maurice Bowler, York Bowen (1884-1961), Hans Schreiter (1915-), Othmar Schoek (1886-1957) és Kenneth Essex

Dennis Brain folyton új szerzeményeket mutatott be a közönségnek. Nagyon lefegyverző módon közelített meg minden zeneszerzőt, akivel találkozott, és kérte őket, írjanak darabot számára. Legtöbbjük nagyon szívesen vállalta, azonban az együttműködés nem eredményezett mindig maradandó kompozíciót. Dennis Brain minden új munkának adott egy esélyt, olykor azonban a darab csak kevés előadást ért meg. Az alábbi művek vagy negatív kritikát kaptak, vagy a bemutatóknak nem volt szinte semmilyen visszhangja sem.

Az egyik ilyen, kevés előadást megért darab, Alan Rawsthorne *Versenymű fuvolára, kürtre és vonósokra* című alkotása, amit a bemutatón az Alec Scherman által vezényelt NLO kísért. 1951. augusztus 12-én a hamptoni Court Orangeryben adták elő, Garreth Morris fuvolázott.

²³ Pettitt, 153.o.

1951. május 15-én, Maurice Blower *Concertino* című művét Petersfieldben, a Festival of Britain Concert keretén belül adták először elő. A Petersfield Orchestrát, Mark Daniel Merritt vezényelte.

1952 márciusában volt York Bowen *Ballada oboára, kürtre és zongorára* írt kompozíciójának bemutatója. Terence McDonagh oboázott és maga Bowen kísérte őket zongorán, az előadást a BBC HS²⁴ rögzítette. 1956. július 1-én, egy másik Bowen darabot, a *Kürtverseny vonósokkal és timpanival* címűt mutatta be Dennis; a Welbeck Orchestrát Maurice Miles dirigálta, és azt az előadást is közvetítette a BBC HS. De a szerzemény szerény fogadtatásban részesült.

Amikor Dennis 1954. június 27-én a Kenwood Orangery-ben először játszotta Hans Schreiter *Sonatina kürtre és zongorára* című művét, a Daily Telegraph a következőket írta: „Mr. Brain lágy tónusa nem tudta megjavítani az új darab rondaságát.”²⁵

1954. szeptember 1-én az edinburgh-i Usher Hallban mutatta be Dennis Brain az angol közönségnek a svájci zeneszerző, Othmar Schoek *Versenymű kürtre és vonósokra* című művét. A darab hasonlóan közömbös fogadtatásban részesült, mint két nappal később, amikor Dennis Brain Angliában, a Freemasons’Hall-ban a Zürich Collegium Musicum kamarazenekarral játszotta el. A Scotsman „hangzatosnak és szerénynek” nevezte, és Dennisről azt írták, hogy „szeretnivaló volt, mint mindig, de virtuóz képességét nem használta ki teljes egészében.” Hozzá kell tenni, hogy ez a darab aztán nem tűnt el, a koncerttermek máig kedvelt előadási darabja maradt.

1955. április 20-án a BBC TP közvetítette a Kenneth Essex *Kürtversenyt*. Dennis Brain előadása ösztönözte Essexet arra, hogy írjon a BBC-nek egy levelet azzal a kéréssel, hogy foglalják bele a művet nyári Proms koncertjeik műsorába, de a BBC inkább a Seiber-Notturmot választotta.

4.1.2. Kamaraművek inspirálója

Dennis nemcsak szólódarabok, hanem kamaraművek inspirálója is volt. A Dennis Brain Trióval és a Dennis Brain Wind Ensemble-val számos kompozíciót mutattak be a közönségnek. A darabok újabb és újabb lehetőséget jelentettek számára a

²⁴ Home Service (HS): a BBC közszolgálati csatornája, ami 1939-től 1967-ig közvetített hírműsorokat, beszélgetéseket és komoly zenét. A „Light Programme” műsor keretében kortárs zenét és művészeti műsorokat adtak.

²⁵ Pettitt, 130. o.

médiában való szerepléshez. Dennis együttese sokoldalúak voltak, és szinte bármilyen hangszerelésű darabot be tudtak mutatni.

4.1.2.1. Peter Racine Fricker (1920-1990)

Egy zeneszerző különösen hálás lehetett Dennis Brainnek és kvintettjének. Peter Racine Fricker, aki Dennis Brain régi iskolatársa volt a St. Paul Schoolban, 1947 júniusában befejezett egy fúvósötöst, és elküldte belőle a szólamokat Dennisnek, inkább csak a véleménye miatt. Meglepetésére 1949 januárjában a BBC műsorra tűzte élete első munkáját. Dennis Brain régi iskolatársa iránti figyelmessége miatt a darab sokkal nagyobb nyilvánosságot kapott, mint egyébként várható lett volna. Ezzel Fricker megnyerte a Klements Emlékdíjat, és elindította őt egy sikeres zeneszerzői pályán. Innentől kezdve Dennis Brain együttese többször is eljátszotta az új művet, mind Angliában, mind Európában.

1955 januárja és márciusa között Fricker írt még egy szonátát Dennis számára *Sonata kürtre és zongorára* címmel, amit március 20-án mutattak be, Harry Isaacs zongorista közreműködésével a londoni Conway Hallban.

4.1.2.2. Michael Tippett (1905-1998), Günther Schüller (1925-), Paul Hindemith (1895-1963) és Gian Francesco Malipiero (1882-1973)

A Wigmore Hallban 1955. december 20-án egy új műveket bemutató érdekes koncertet tartottak az Institute of Contemporary Arts támogatásával. Michael Tippett *Sonata Négy kürtre* című kompozíciója volt műsoron.²⁶ A művészek, akik „Dennis Brain Wind Ensemble” néven léptek fel, valójában az LPO kürtösei voltak; Dennis Brain, Neill Sanders, Edmund Chapman és Alfred Cursue. A bemutatott darabokat azonban a Musical Times kritikusa unalmasnak találta, mert véleménye szerint a hallgatóság számára a sokféle kürt hang unalmassá válhat egy idő után.²⁷

Hindemith *Szonátája négy kürtre* ugyanilyen fogadtatásban részesült. Amellett, hogy a művek jelentősen hozzájárultak a hangszer repertoárjának bővüléséhez, valószínűleg inkább az előadót érdekelték jobban, mint a hallgatókat.

²⁶ Gunther Schüller *Öt darab öt kürtre* című darabjának is ekkor volt a londoni premierje – részletek a 4.1.3.4. fejezetben

²⁷ Pettitt, 140. o.

Ugyanezek az művészek játszották el először a rádióban a Hindemith- és a Tippett-szonátákat 1956. január 5-én.

Gian Francesco Malipiero *Dialouge fúvósokra*, Nr. 4. című művét Dennis Brain, Gareth Morris (fuvola), Leonard Brain (oboa), Waters (klarinét) és Cecile James (fagott) 1956. szeptember 2-án Velencében, az ISCM Fesztiválon mutatta be először.

4.1.3. Régi és új darabok felfedezője

Dennis Brain elévülhetetlen érdeme a kürt repertoárjának bővítésében, hogy olyan rég elfeledett darabokat is visszahozott a koncertpódiumra, amelyek megszerettetéséhez az ő virtuozitása kellett. Emellett külföldi művészek munkáját is igyekezett bemutatni az angol közönségnek.

4.1.3.1. Joseph Haydn (1732 –1809)

D-dúr Kürtverseny. No. 1. (Hob VIIId/3D).

1951. február 7-én, a Chelsea-i Városházán tartották azt az előadást, melyen Dennis Brain Joseph Haydn: *No. 1. D-Dúr Kürtversenyét játszotta.*

Dennis saját szavai szerint:

A darab, annak ellenére, hogy nem számít komoly műnek, mégis nagyon bájos, és tele van váratlan, szokatlan fordulatokkal. A második tételben, ahol a kürtöt, melyet korábban a legfelső oktávban szólaltattak meg, most két oktávval lejjebb kellett játszani, abban a hangterjedelemben, ahol a modern kürtön el lehetett játszani, ugyanis ezt eredetileg barokk kürtre komponálta Haydn, ami kifejezetten magas hangfekvésben szólal meg.²⁸

A művet 1762-ben vetette papírra Haydn, de mivel abban az évben rengeteget dolgozott, valamint családi problémák is terhelték, a partitúra utolsó oldalán teljesen összekeverte a hangjegyeket, emiatt utólag rá írta a lap aljára, hogy „alvás közben komponálva!”²⁹ Magához a mű megalkotásához nem kellett zseninek születni, de

²⁸ Pettitt, 112. o.

²⁹ Pettitt, u. o.

mégis olyan kedvesség és vidámság jellemezte, amely miatt Dennis Brain vállalta a mű megszólaltatását modern kürtön. A Daily Telegraph így írt az előadásról:

Dennis Brain könnyed és kifejező szólójában tudása legjavát nyújtotta.³⁰

Concert Trio Pieta di Me

1956-ban Charles Mackerras karmester a németországi Donaueschingenbe utazott, hogy meglátogassa a Fürstenberg Könyvtárat. Ott olyan, ritkaságszámba menő darabokat talált, melyet még eddig nem mutattak be Angliában. Az egyik darab, melyet a zeneszerző kéziratái között talált, az Esz-dúrban íródott Concert Trio „*Pieta di Me*” volt.

A két szopránra, tenorra és zenekarra írt műnek hangszer összeállítása, többek között angolkürt, fagott és szőlőkürt szólamokat is tartalmazott. A szóló kürt anyaga megdöbbentően nehéz volt – valószínűleg az egyik legnehezebb, melyet valaha a hangszerre írtak. Haydn a kürt szólamot gyakran vezette a *c*''' fölé, *esz* és *f* hangok gyakorisága jellemezte a motívumokat. 1956. december 17-én a BBC TP keretében mutatták be a darabot, a közreműködők pedig: Joan Sutherland és April Cantelo (szoprán), Raymond Nilsson (tenor), Peter Graeme (angolkürt), John Alexandra (fagott) voltak, és a Goldsbrough Orchestrát, Charles Mackerras dirigálta. Az élő adás, valamint a kürt rendkívül magasra írt szólama miatt a művet egy fél hanggal lejjebb transzponálták (D-dúrba), hogy Dennis könnyebben el tudja játszani. A komoly kockázatokkal járó előadást próbálta könnyedén felfogni, de ennek ellenére néhány magas hangja így sem szólalt meg. Azonban az egész művet tekintve olyan magabiztosság és stílus jellemezte játékát, hogy végül is sikeres volt a bemutató.³¹

4.1.3.2. Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)

1955. július 23-án a BBC TP közvetítette az *É-dúr Töredék Kürtverseny* (KV.494a) előadását, a Haydn Orchestrát Harry Newstone vezényelte.

Mozart kürtversenyeinek keletkezési körülményei, valamint azok háttere napjainkban is kérdéseket generál. Abban nincs vita a kutatók között, hogy a legtöbb versenymű bemutatása Ignaz Leutgebnek köszönhető, de az, hogy egyes darabjai

³⁰ Pettitt, u. o.

³¹ Pettitt, 149. o.

miért maradtak befejezetlenül, és egyes tételek melyik versenyműbe illeszthetők be, még vita tárgyát képezhetik a jövőben is.

A 494a jegyzékszám alatt számon tartott versenymű töredék, Mozart talán legígéretesebb kürtre írt darabja lehetne, ha elkészül volna, mert 65 ütem tökéletesen kidolgozott zenekari bevezetőn kívül csupán 26 ütem kürtszólamot tartalmaz. Dennis Brain is kereste a befejezetlenség lehetséges magyarázatát, de ő sem találta meg.

Dennis ezzel eljátszotta az összes Mozart művet kürtön, kivéve a befejezetlen Esz-dúr Koncert Rondo-t KV. 371. Aubrey Brain még a háború ideje alatt Alan Civilnek adott egy másolatot a kürt szólamból, aki megpróbálta befejezni a tételt, de sajnos nem tudta megoldani a feladatot, pedig Dennisnek az volt az elképzelése, hogy a rövid tétel nagyszerű ráadás száma lehetett volna a hangversenyek végén.

4.1.3.3. Richard Strauss (1864-1949)

1948-ban Dennis Brain Bécsbe ment, hogy előadja Richard Strauss *Nr. 2. Kürtversenyét*, a Josef Krips vezényelte Vienna Symphony Orchestrával. A mű premierje öt évvel korábban Gottfried von Freiberg előadásában volt, de a bemutató előadás mégsem hozott átütő sikert. Közkeletű tévedés, hogy Dennis Brain tartotta a második hivatalos előadást, mert azt négy évvel korábban, 1944-ben Drezdában, Max Zimolong játszotta el, két koncerten is.^{32, 33} A mű már ott olyan sikert aratott, hogy Zimolong az utolsó tételt ráadásként megismételte. Azonban a darab előadása komoly technikai felkészültséget igényel, ezért kezdetben kevesen játszották. Dennis Brain érdemeinek köszönhetjük, hogy a versenymű az ő interpretálása után vált világhírűvé és került be a zenei köztudatba. Ezt a darabot is, mint az összes alaprepertoár darabot, Dennis kotta nélkül játszotta.

Strauss a *Nr. 2. Kürtversenyt* 1942-ben komponálta Garmisch-Partenkirchenben. Ebben az időben (a *Daphne* utáni időszakban) már befejezettnek tekintette életművét, a háború pusztítása pedig mély nyomot hagyott lelkében. A szerző érzéke a klasszikus értékek és formák iránt újra megnőtt, ezért a művet tisztaság, kidolgozott formák jellemzik, melyekben a zenei újítások szinte teljesen

³² The Mail Archive – horn: Letöltés ideje: 2010. március 3. URL: <http://www.mail-archive.com/horn@music.memphis.edu/msg27381.html>

³³ iVan Chi Fai Wong; Wehrung, Brendan R.; Mount, Elizabeth; Moseng, Kjell; Shackleton, John; Sakata, Jyunji; Gray, Mike; Gamble, Stephen (szerk): *Concert Register* Letöltés ideje: 2010. május 20. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/concert48.html#1948>

eltűnnek. Strauss 78 évesen visszaemlékezve az apjától tanult kúrthasználatra nehéz, de rendkívül hatásos művet alkotott. A mű megszólaltatása Dennis Brain csodálatos hangszerkezelése nyomán több kiváló kürtöst ösztönözött a darab megtanulására, újabb lendületet adva a hangszer általános fejlődésének.

Dennis Brain repertoárjában a Strauss *2. Kürtverseny*, Britten *Szerenádja* mellé lépett, és élete végéig népszerű, sokat játszott szólódarabja maradt.

4.1.3.4. Londoni premierek

Négy mű londoni premierje fűződik Dennis nevéhez. Az első, Frank Martin (1890-1974): *Hét fúvós hangszerre, ütőhangszerre és zenekarra* írt darabja, melyet 1951 márciusában adtak elő az RPO-val, Schurich vezényletével.

A második darab Marcel Grandjany (1891-1975): *Vers hárfára, kürtre és zenekarra* című műve. 1954. december 7-én hangzott el először a Wesminsteri Central Hallban; a Civil Service Orchestrát Stephen Fry vezényelte.

A harmadikat a kürtös és fuvolista Gunther Schüller írta, *Öt darab, öt kürtre* címmel, melyet 1955. december 20-án, a Wigmore Hallban mutattak be. A kürtösök Dennis, Neill Sanders, Edmund Chapman, Alfred Cursue és Aubrey Thonger voltak.

A negyedik pedig Hindemith *Sonata négy kürtre* című műve volt, amit alig három héttel később, 1956. január 5-én, a BBC TP közvetített. A kompozíciót Dennis Brain, Neill Sanders, Edmund Chapman és Alfred Cursue adták elő.

4.2. Hangszerteknikai képességei és személyisége

Egy szólista jelentőségét semmi sem jelzi jobban, mint az egyedi, azonnal felismerhető személyes hangja. Dennis hangjának alaptónusa és annak minősége nem változott a színpadon töltött közel két évtized alatt. Ez a minőség négy alapvető tényezőtől állt: a fizikai állóképességéből és adottságaiból, az anszából, a fúvókájából és végül a hangszeréből. A fúvókáról és a kürtjeiről már korábban írtunk, így most a fizikai adottságokat vizsgáljuk meg.

Dennis Brain egyedi hangzásának és technikájának kialakulásában különleges fizikai adottságai játszottak közre. A Brainek állkapocs-formája nagyban hozzájárult a család kürtölési képességéhez. Dennis apai nagyanyjának, Letitia Fennek határozott vonalú állkapcsa, jól-formált arcizmai és magas arccsontja volt, tőle származtatják a

Brain család későbbi tagjainak anatómiai alapjait, és azon született képességeiket, melyek a kürt fúvásához annyira rátermetté tették őket. Dennisnek kicsi és tökéletes ívű fogai voltak, melyek befelé dőltek, homorú alakú ansatzot formálva. Dennis, Aubreynál nagyobb mennyiségű levegőnyomást használt, amit nagyon erős szájizmaival támogatott meg. Hosszabb játék után száján jellegzetes bemélyedés keletkezett ott, ahol a fúvókával találkozott. Dennis legalapvetőbb fúvástechnikai tulajdonsága – a hatalmas nyomással kipréselt levegő – párosult azon képességével, hogy ezt a levegőnyomást hosszú ideig tudta tartani a szájával. Ezáltal magas fokon kontrollálta a légvezetését, így hosszú zenei frázisokat – zeneileg indokolatlan levegővétel, vagy megtörés nélkül – játszott el. Például Schubert *'Auf dem Strom'* tizennégy ütemű nyitó szólóját vagy Mozart *4. kürtversenyének* lassú tételét csak két levegővétellel játszotta. Dennis 60 mp-ig volt képes kitartani egy tökéletes hangot. Ezt a képességét apjától, Aubreytól örökölte, aki szintén kivételes levegőkontrollal bírt.³⁴ Dennis Brain ennek a nem szokványos állóképességnek köszönhette, hogy – még az RPO-s időszakban – el tudott játszani egy nyitányt, aztán egy szvitet vagy szimfonikus költeményt, egy koncertet szólistaként, majd visszaült a zenekarba Beethoven *Eroica* szimfóniáját fújni.

Dennis Brain szájizmainak erősségére szükség volt ahhoz a típusú fúvókához, amit használt. Élete végéig egy fúvókája volt, erről részleteiben már egy korábbi fejezetben beszéltünk. Most csak annyit idéznénk vissza belőle, hogy egy kúp-furatú francia típusú fúvóka, aminek az átmérője a szokottnál kisebb (kb. 21-22 mm-es), a pereme pedig vékony volt. Az ilyen kicsi perem belevág a szájba és hamar elfárasztja a játékos, de a kúp alakú fúvóka mély kelyhe kerek és felhangokban gazdag hangot ad. Dennis hangja tiszta és telt hangszínű volt, amit a fúvókaválasztása erősen meghatározott. Az állóképességével kiegyenlítette a kis fúvóka hátrányait.

A fúvóka helyét az ajkakon befolyásolja az ajkák mérete, az ajkak vastagsága, a fogak elhelyezkedése és formája, az izmok erőssége és a fúvóka típusa is. Mindenkinek egyénileg kell megtalálnia a neki megfelelő fúvóka helyét. A kürt esetében a legtöbben a fúvókájuk kétharmadát a felső ajkakra pozicionálják. Dennis a fúvókáját nem szokványos módon helyezte az ajkaira, mert a fúvóka kétharmadát inkább az alsó ajkára illesztette. Pontosabban „úgy tűnik, hogy a fúvókát inkább az

³⁴ Egyszer Harry Blech hegedűssel versenyeztek, hogy ki képes tovább tartani egy hangot, Aubrey a kürtön vagy Blech a hegedűn: Aubrey nyert, 75 mp-ig tartotta a hangot.

alsó ajkán, és a tetejét a felsőajak piros részének kissé a jobb oldalán³⁵ helyezte el. Michael Yancich egy személyes találkozás alkalmával a következőket jegyezte meg Dennis ansatzáról:

Amikor először tartottam a kürtjét a kezemben, feltűnt, hogy milyen pihe könnyű az én Geyer kürtömhöz képest. A kürtjén nagyon könnyű volt játszani; és a magas regiszter feltűnően jól reagált. Amikor Brain a Geyeren játszott, erőlködve érte el a *c''*-t. Dennisnek olyan ansatza volt, amelyiknél a fűvókát az ajkak belső részére (einsetzt) helyezte, nem úgy, mint a szokványosabb módon alkalmazottnál, amikor az ajkakra rá illesztik a fűvókát (ansetzt). A fűvókájának pereme kifejezetten vékony volt. Azt mondta, hogy a fűvókájának helye az ansatzán majdnem tökéletesen ellentéte volt az apjáénak.³⁶

Dennisnek belső ansatza (einsetzt) volt, ezen belül intenzíven használta a felső ajkát. Ráhelyezte a felső ajka piros részére a fűvóka peremét, amivel fölfelé, a fogaihoz nyomta a száját, ezáltal a felső ajka kívülről ráborult a fűvókára. Az alsó ajka viszont tökéletesen rásimult a fogaira. Ez a fűvókátartás kifejezetten a magas hangoknál volt látható (7. kép).

7. kép
Balról jobbra *c*, *b'* és *g''* hang fújásakor Dennis Brain fűvókátartása.³⁷

³⁵ David Wilken Letöltés dátuma: 2010. augusztus 24. URL:

<http://hornworld.wordpress.com/2010/07/27/new-blog-and-dennis-brains-embouchure/>

³⁶ Yancich, Milan: *An Orchestra Musicians Odyssey: A view of a rear* (Atlanta: Wind Music Inc. 1996.) 208. o.

³⁷ A képek Beethoven Sonata, Op. 17 előadása közben készültek. Copyright 2007 by Hans Pizka Edition.

Dennis Brain is jelentősnek mondható problémával küzdött, úgynevezett „anszattörése” volt, ezért meg kellett változtatnia az ajkai pozícióját, hogy a felső regiszterből a legalsóba tudjon ugrani. Ennek a végrehajtása nehézségeket okozott a gyors arpeggióban és a nagy hangterjedelmű ugrásoknál. Dennis Brain ezt a problémát sem a szokványos módon oldotta meg: szájához képest a hangszerének a szögét változtatta, hogy alkalmazkodni tudjon a játszott hanghoz. Tehát amikor egy magas hangról egy alacsonyra ugrott, a fejével föntről lefelé kellett bólintania, hogy a száját gördíteni tudja a fűvókán.

Dennis az anszatról a következőket írta:

A [kürtölés] legfontosabb és leglényegesebb elem[e] mindig is a száj izmai maradnak. Ezek a szájban elhelyezkedő izmok [...] lesznek mindig is a kürt-játék titkának hordozói.³⁸

Dennis egyedi személyes hangszíne, tónusa a hangszerválasztásából is adódott. Tanuló éve alatt naponta hallgatta apja páratlan hangját. Mindig panaszkodott, hogy sosem talál rá olyan minőségű hangra, mint ami az apjának van.

Mechanikai oldalról Dennis Brain jelentős képességekkel rendelkezett mind a nyelvhasználatát, mind az ujjainak gyorsaságát tekintve. A zongora és orgonista múltja miatt rendkívül gyors volt a billentési sebessége. Ez nagy előnyt jelentett a gyors futamok kürtön való interpretálásában. Azért, hogy a kürtje is tudja követni ezt a billentési sebességet, a Raoux-kürtje ventiljeire eufonium rugókat szereltetett, és extra erős rugókat az Alexander-kürt ventiljeihez is. A cél az volt, hogy a ventilek alapállapotba való visszatérésének olyan sebességgel kell megtörténnie, amilyen sebességgel lenyomták őket. Egy szemtanú elmondása alapján Dennis egy fesztelen pillanatban a Rimszkij-Korszakov *A dongó* című darabját gyorsabban játszotta el a legtöbb fuvolistánál; vagy Paganini *Moto Perpetuo* darabját, mint egy tehetséges hegedűs. Különösen helytálló Neville Cardus megjegyzése: „Dennis ajkai olyan érzékenyek voltak, mint egy zongorista ujjának érintése.”

Játékának elemzésekor ki kell emelni azt az ösztönös képességét, amivel a dinamikákat és az arányokat kezelte,³⁹ melyek segítségével helyesen alkalmazta a

³⁸ Brain, Dennis: „About the Frech Horn” *Brass Today* (megjelenés dátuma ismeretlen) In: iVan Chi Fai Wong Letöltési dátum: 2010. augusztus 10.

URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/article4e.html>

³⁹ Rutland, Harold: „Dennis Brain” *Musical Times* (1957, október)

szólisztikus kiemelkedést, majd a háttérbe vonulást. Ez a képesség az egyik legfigyelemreméltóbb vonása művészetének. Szerencsére megőrződött számos felvételen. Az ösztönös tudatosság a kürt szerepével kapcsolatban több zenekari állásban tette lehetővé, hogy megtalálja a zenei frázis helyét a mű egészének összefüggésében^{40, 41} – például Csajkovszkij *V. szimfóniájának Andante* részében,⁴² vagy a Beethoven *Pastoral szimfóniájának* kürtre írt szólóiban.⁴³ Dennis sohasem volt magamutogató, és a közönség figyelmét tapintatlan önreklámozással nem osztotta meg.⁴⁴ Kollégája, és a Philharmonia vezetője, Manoug Parikian így ír róla:

Dennis mindig a zenekar része volt, és a játéka abban emelkedett ki, hogy kifogástalanul és sosem más tagolást játszott, a tempót szükségtelenül sosem hangsúlyozta vagy változtatta meg.⁴⁵

A zenekarban a kürtszólam hangzására vonatkozó utasításai magában foglalták az egységességet és törekenységet, amit az egész szólamnak egyszerre kellett kommunikálnia.⁴⁶ Mint előtte az apja, Dennis is a kürtszólam jobb oldalán ült, minél messzebb a timpanitól, melynek vibrálása hatással volt az ajkaira. Amikor az szükséges volt, a falnak fordította korpuszát, hogy a hang visszaverődjön a koncertterem faláról. A visszatérő hang így is fényes és tiszta maradt. Megint Neville Cardust idézve: „Dennis Brain az arányos zenekari játékaival éreztette zsenialitását”.⁴⁷

Figyelmesen analizálva Dennis frazeálásának érzékenységét és tisztaságát azt láthatjuk, hogy ezt nagy részben a diszkrét és józan nyelvhasználattal érte el. Egyszer arra kérték, hogy Schubert *Befejezetlen szimfóniájának*⁴⁸ második tételének szólójában az oktávlépést kösse, de ezt Dennis nem tudta, vagy nem akarta megcsinálni. A zeneszerző szellemiségét, és nem a szigorúan leírt kottafejeket akarta

⁴⁰ Dressler, John C: „A Seventieth-Birthday Tribute”. *Horn Call*, Vol. XXII No. 1. (October, 1991).

⁴¹ Goodwin, Noel: „The genius who tamed the horn” eredeti forrás ismeretlen. (December, 1957) In: iVan Chi Fai Wong: Dennis Brain. Letöltés dátuma: 2009. november 19.
URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/>

⁴² Csajkovszkij V. szimfónia, National Symphony Orchestra, Sidney Beer (karmester), *The world of Dennis Brain*, Beulah (1PD35).

⁴³ Beethoven: VI. „Pastoral” Symphony Op. 68., Philharmonia Orchestra, Herbert von Karajan (vezényel), *Brain in the Orchestra Vol 1 - Beethoven: Symphonies*, Opus KURA (OPK 7016)

⁴⁴ Prowse, Martin J.: „The Unfamiliar Dennis Brain” *Audio Record Review*, (October 1969), 678-9. o.

⁴⁵ Pettitt, 169-170. o.

⁴⁶ Prowse, Martin J.: „The Unfamiliar Dennis Brain” *Audio Record Review*, (October 1969), 678-9. o.

⁴⁷ Pettitt, 170. o.

⁴⁸ Schubert: Unfinished Symphony No. 8. National Symphony Orchestra, Anatole Fistoulari (vezényel), *Historic Schubert*, Beulah (1PD32)

közvetíteni, a dallam ívét szerette volna visszaadni elképzelése szerint anélkül, hogy a legato karaktert tönkre tette volna.

Említettük Dennis Brain nyelvének és ujjainak gyorsaságát. A Dukas *Villanelle*⁴⁹ vége vagy Rossini a *La Cambiale di Matrimonio nyitánya*⁵⁰ demonstrálja ezt a szokatlan mozgékonyt, amit Dennis tökéletesen kontrollált. Egy dolog eljátszani Paganini *Moto Perpetuoját* viccből a művészsobában, és nagyon más dolog egy ezzel megegyezően trükkös, nehéz szóló részt 80 másik zenész előtt eljátszani a koncertteremben. A sebesség önmagában nem elég, egy frázisnak ugyanúgy zeneinek is kell lennie. Kiváló példa erre Dvořák *d-moll Szerenádja*.⁵¹ A menüett triójában Dennisnek volt egy emelkedő skálája (Haas, a karmester nagyon rossz tempót vett a felvétel alatt), ennek ellenére Dennis tökéletes kontroll alatt tartotta a frázist, majd a végére elhalkította. Egy hasonló példa a kontroll alatt tartott ügyességére a Marin Marais *Le Basque*,⁵² ami köztudottan kedvenc ráadás-darabja volt.

Dennis Brain játékának ösztönös helyessége és megbízhatósága volt. A hallgatóság felé magabiztosságot és tévedhetetlenséget mutatott, állítólag „nem voltak idegei”. Egy híres neurológus egyszer azt mondta Frank Probyn-nak, hogy kiegyensúlyozott az idegrendszere, ebből adódott a különleges nyugalma, ami segítségével csökkentette a fellépések okozta stresszt.⁵³ Dennis Brain erőteljes színpadi jelenléttel rendelkezett és tökéletes, félelemtől mentes hozzáállása lehetővé tette, hogy muzikálisan játssza a magas fekvésű szólókat is. Nem félt a szerepléstől, Mozart *B-dúr Divertimento* (KV. 287) első tételének magas *c*-it könnyedén fújta, amit egyébként a fúvósok általában agresszív hozzáállással játszanak.

Kamarazenében tudatosan és diszkréten játszott, példa erre Schubert *Oktettje*, vagy Beethoven *Septettje*⁵⁴ illetve a *Sextett 1. tétele* (Op. 81b).⁵⁵ Vagy például Schubert *Auf dem Strom* előadása 1954-ben a Festival Hall-ban, Richard Lewis és

⁴⁹ Dukas: *Villanelle* kürtre és zongorára, Dennis Brain (kürt), Gerard Moore (zongora), *The world of Dennis Brain*, Beulah (1PD35)

⁵⁰ Rossini: *La Cambiale di Matrimonio*, nyitány Royal Philharmonic Orchestra, Thomas Beecham (vezényel), (CFE 15005), *Gemini-Rossini: Overtures 2 CD*, EMI Classics (EMI 508892B)

⁵¹ Dvořák: *Serenade in D minor* Op. 44., London Baroque Ensemble, Karl Haas (vezényel), Parlophone Odeon, Long Playing (PMB 1001)

⁵² Marais: *Le Basque*, Wilfid Parry (zongora), *Brain*, BBC Legends Records DB (4048-2 ADD)

⁵³ Pettitt, 126. o.

⁵⁴ Beethoven: *Sepret in E falt major*, Op. 20. Léber St ring Quartet, Opus KURA (OPK 2078)

⁵⁵ Prowse, Martin J.: „The Unfamiliar Dennis Brain” *Audio Record Review*, (October 1969), 678-9. o.

Ernest Lush közreműködésével.⁵⁶ Itt hallhatjuk a tökéletes egyensúlyt a szólójátékban kifelé visszafogott, ám az énekest magabiztos előadással kísérő kürtölésében.

A visszafogottsága ellenére Dennis Brain soha nem áldozta fel egyéniségét, mindenben, amit játszott, benne volt a személyisége. A zsenialitás jele, ahogyan kürtjén a bájosságot, a tragédiát, a bravúrt, a derűt, vagy a nyugalmat megidézte, s ahogy mindezeket a karaktereket élvezettel és könnyed vidámsággal közvetítette a hallgatóság számára.

Sok mindent elmondtunk Dennis Brain technikájáról és stílusáról,⁵⁷ de az egyedülálló személyisége volt minden összetevőnek a katalizátora, ami már életében legendává tette, és inspirálója lett az őt követő jelentős kürtös generációnak. Tudta magáról, hogy jó, de csendesen és szerényen. „Mint egy iskolás fiú” viselte, és adta át környezetének művészetét. Már a színpadon való megjelenésekor, mielőtt a kürtöt a szájához emelte volna, elnyerte a közönség tetszését.⁵⁸ Egy amerikai így írt Dennisről, miután látta játszani a Scottish National Orchestra-val 1956 februárjában:

Nagyon meglepődtünk, amikor láttuk, milyen alacsony ember is Dennis Brain. Csöndesnek és szégyenlősnek látszott. Olyan 30 év körüli lehetett, de 19-nek nézett ki.⁵⁹

Walter Legge úgy írta le őt, mint:

Túlzás nélkül állíthatom, hogy a Philharmonia legjobban szeretett zenésze. Kedvessége egyszerűen megnyerő, személyisége miatt a kollégák, és más tehetséges emberek nem voltak rá féltékenyek. A legtöbben egyszerűen örültek, hogy mellette ülhettek és együtt zenélhettek vele.⁶⁰

Tény, hogy Dennis megszállott muzsikus volt. Több volt ez, mint kürtjáték: ő maga volt a XX. századi kürtölés. Nem csak úgy eljátszotta Mozart és Strauss koncertjeit, hanem a tehetsége lelkesen mindig új utakat fedezett fel. Fáradhatatlansága karrierje csúcására emelte mindössze 20 év alatt, tanulóbból karmesterré, fiatal ígéretből a világ egyik legnagyobb hangszeres zseniévé.

⁵⁶ Schubert: „Auf dem Strom” tenor hangra, kürtre és zongorára, Richard Lewis (tenor), Ernest Lush (zongora), BBC TS 54/04/06

⁵⁷ Prowse, Martin J.: „The Unfamiliar Dennis Brain” *Audio Record Review*, (October 1969), 678-9. o.

⁵⁸ Rutland, Harold: „Notes and Comments Dennis Brain.” *Musical Times* (1957. október)

⁵⁹ Pettitt, 172. o.

⁶⁰ Pettitt, 172. o.

4.3. Szóló felvételeinek és fellépéseinek elemző bemutatása

Ha Dennis Brain neve felmerül, először ránk maradt felvételei jutnak eszünkbe. Ezek száma pedig összességében nem kevés, de a hanganyagok teljes kiadása a mai napig nem történt meg. Pettitt, könyvében 128 rögzített felvételt gyűjtött össze, melyek egy részét lemeztársaságok (HMV, Decca, Columbia/EMI, Edison Bell, Parlophone, National Gramophone Society), másik részét pedig a BBC stúdióiban, rádióadás keretében, vagy hangversenyek alkalmával rögzítettek (BBC TP, BBC HS). A gyűjtemény 80 különböző szóló és kamaradarabot tartalmaz. Ez a lista még mai szemmel nézve is lenyűgöző, bár a mai szólisták is rendelkeznek legalább ilyen nagyszámú rögzített hanganyaggal/képanyaggal. Azonban Dennis Brain előtt senki sem készített ennyi kürtös felvételt, ezzel is újat hozott a kürtjáték történetében.

A többször is rögzített művek mutatják, hogy Dennis előadásában mely darabok nyerték el a közönség és a szakma elismerését. A többször felvett művek listája az 1. táblázatban található.

Előadó	Darab
Bach	Brandenburgi verseny, Nr. 1.
Beethoven	F-dúr Szonáta, Op. 17
	Quintet zongorára és fűvósokra Op. 16
Berkeley	Trio, hegedűre, kürtre és zongorára
Britten	Szerenád tenor hangra, kürtre és vonósokra
	Canticle III Still Falls the Rain
Cook	Arioso és Scherzo kürtre és vonósokra
Dukas	Villanelle kürtre és zongorára
Hindemith	Szonáta kürtre és zongorára
	Kürtverseny
Mendelssohn	Szentivánéji álom, Nocturno
Mozart	Esz-dúr Kürtverseny KV. 417
	Esz-dúr Kürtverseny KV. 447
	Esz-dúr Kürtverseny KV. 495
	Quintet kürtre és vonósokra KV. 407
	Quintet zongorára és fűvósokra KV. 452
	Esz-dúr Szerenád fűvósokra KV. 375
	c-moll Szerenád fűvósokra KV. 388
	B-dúr Divertimento KV. 270
Schubert	Auf dem Strom tenor hangra, kürtre és zongorára
Schumann	Adagio és Allegro kürtre és zongorára
Strauss	Esz-dúr Kürtverseny, Nr. 1.
	Esz-dúr Kürtverseny, Nr. 2.

1. táblázat.
Többször rögzített művek listája

A listát nézve megállapíthatjuk, hogy a klasszikus darabok mellett a kortárs művek is érdekelték. Így forrhatott össze nevével Britten Szerenádja vagy Hindemith Kürtversenye. A klasszikus darabok közül Mozart művei központi szerepet foglaltak el Dennis Brain karrierjében, mind a szóló, mind a kamaraművek tekintetében, ezért is fogunk külön fejezetben foglalkozni ezekkel a kompozíciókkal.

Még az életében kiadott hanglemezeinek fogadtatása is példa nélkül állt a kürtös társadalom körében. Dennis halála után elkezdtek újra kiadni a jelentősebb és az addig kiadatlan felvételeit is. Eddig tíz országban, az Egyesült Királyságban, Japánban, USA-ban, Svédországban, Olaszországban, Németországban, Svájcban, Portugáliában, Ausztráliában és Franciaországban jelentettek meg Dennis Brain-lemezeket. 2010-ig 82 darab kiadás született, nagyrészt a szóló és kamara felvételekből, de találhatunk olyan válogatást is, amin zenekari művek találhatók, ahol Dennis fújja az első kürtöt. A nagyszámú újrakiadás oka egyrészt a töretlen népszerűség, a másik viszont, hogy az évek során alkalmazkodni kellett a fejlődő technikához. Már Dennis életében is előfordult, hogy egy darabot azért rögzítettek kétszer, hogy újabb, jobb technikával is kiadhassák a művet (78 rmp-n túl LP-ben is), halála után aztán jöttek a kazetták, aztán a CD-k, végül a DVD kiadások.

A továbbiakban megemlítésre kerülő darabok felvételkörülményeiről, és újrakiadásáról az információk a Pettitt könyv, a Marshall-féle gyűjtemény⁶¹ valamint iVan Chi Fai Wong által szerkesztett koncert-katalógus⁶² és szóló album gyűjtemény⁶³ szolgált alapul.

Bach *F-dúr Brandenburgi versenyével* (No. 1. BWV. 1046.) debütált Dennis Brain, apja Aubrey Brain oldalán az akadémiai éve alatt. Az első felvételét 1945. június 22-én, a Boyd Neel Orchestrával rögzítették a Decca⁶⁴ számára, még 78 rmp-s technikával. A közreműködők Boyd Neel (karmester), Frederick Grinke (hegedű), Leon Goosens (oboa), Norman Del Mar (második kürt). Tizenegy évvel később, 1956. július 26-án ugyanazzal az együttesel, és majdnem ugyanezzel a felállással

⁶¹ Marshall, Robert L: *Dennis Brain on record: A Comprehensive Discography of his Solo, Chamber and Orchestral Recordings*, (Margun Music, Inc. 1996)

⁶² iVan Chi Fai Wong; Wehrung, Brendan R.; Mount, Elizabeth; Moseng, Kjell; Shackleton, John; Sakata, Jyunji; Gray, Mike; Gamble, Stephen (szerk): *Concert Register* Letöltés ideje: 2010. május 20. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/concert.html>

⁶³ iVan Chi Fai Wong: *Solo Album Collection*. Letöltés ideje: 2010. május 20. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/album.html>

⁶⁴ Kiadása: 2002, Japán – Ez a felvétel szükkölködik újrakiadásokban.

(Emmanuel Hurwitz, hegedű) rögzítették a darabot. A felvétel újra elkészítését természetesen a fejlődő technika kívánta meg.

Beethoven művei sokszor kiadott és rendkívül népszerű darabjai voltak Dennis repertoárjának. 1944 áprilisában Dennis felvételt készített a Columbia Recordings számára a Beethoven *Kürt szonátájából* (op. 17). Ez az a korai felvétel, aminek fotózására Dennis és Denis Matthews, a zongorista RAF egyenruhát vett fel. Ekkor kezdődött a Columbiával⁶⁵ a tartós együttműködés (később EMI); a Beethoven felvételét követően már egy évente megújítható kizárólagos szerződést kötöttek Dennisszel. Matthews a felvételt „egy boldog művészi együttműködés”-nek nevezte: „Egy ilyen darab eljátszása Dennisszel egyaránt volt kiváltság és szórakozás.” A Scotman's hasábjain a következő kritika jelent meg:

Azt lehet mondani Dennis Brainról, hogy úgy játszik a kürtön, mintha számára nem létezne semmiféle technikai akadály, ráadásul ezt elsőrendű művészi érzéssel teszi, mellyel megcsillantja technikáját. Ez a tulajdonsága a Beethoven Sonata Op. 17 esetében még inkább megmutatkozott.⁶⁶

1950-ben a Denham Studios készített egy filmet, amiben Dennis beszél a natúr és ventiles kürtökről, majd Denis Matthews-zal eljátsszák Beethoven szonátáját. Ez a felvétel méltán lett rendkívül népszerű, főleg a mai vizuális korban, amikor a Beluha⁶⁷ és a Hans Pitzka Edition⁶⁸ is kiadta DVD-n.

Conrad Hansen⁶⁹ zongorista közreműködésével Németországban 1950. április 20-án a Berliini Rádió rögzítette, 1951. április 19-én pedig a stuttgarti Nyugat-német Rádió adta élőben a Szonátát.

Beethoven *Quintet zongorára és fúvósokra* (Op. 16) Dennis élete során háromszor is rögzítették. Először a BBC 1955. június 22-én, Benjamin Brittennel (zongora) és a Dennis Brain Wind Ensemble-vel,⁷⁰ majd még ebben az évben, szeptember 15-16-án a Columbia számára Walter Giesekinggel, (zongora) a

⁶⁵ Kiadták: 1977, Japán; 1980, Japán; 1991, Japán; 1993, UK; 1997, UK; 1998, UK; 2008, UK; 1993, Olaszország; 1994, Olaszország; 1997, Olaszország; 1999, Olaszország; 2004, Németország; 2007, Németország

⁶⁶ Pettitt, 73. o.

⁶⁷ Kiadták: 2005, UK; 2009, UK

⁶⁸ Kiadták: 2007, Németország

⁶⁹ Kiadták: 1979, USA; 1980, Japán

⁷⁰ Kiadták: 1979, USA; 1980, Japán

Philharmonia Wind Quartettel, Cecil Jamesszel, (fagott) Sydney Sutcliffe-vel, (oboa) Bernard Waltonnal, (klarinét)⁷¹ végül 1957. augusztus 24-én a BBC Wilfrid Parry-vel és a Dennis Brain Wind Ensemble-vel rögzítette.⁷²

Lennox Berkeley *Trió hegedűre, kürtre és zongorára* (Op. 44) című művét 1952 őszén írta, és a következő év márciusában volt a bemutató Londonban. Dennis Brain (kürt) Colin Horsley (zongora) és Manoug Parikian, (hegedű) 1954. június 15-16-án vették fel az EMI⁷³ számára. Aztán 1956. január 9-én a BBC TP rögzítette a felvételt, Colin Horsley mellett Max Rostal volt a hegedűs.

A Mozart felvételeken kívül, Britten *Szerenád tenorhangra, kürtre és vonószerekarra* (Op. 31) című darabjának rögzítése emelkedik ki népszerűségével. 1944. május 25-én a Boyd Neel String Orchestrával, Peter Pearsszel és Benjamin Britten⁷⁴ vezényletével felvételt készítettek a Decca számára. Érdekesség, hogy még ugyanabban az évben október 8-án újra felvették a művet. Ennek okát nem sikerült kideríteni, azt viszont tudjuk, hogy a második felvétel alatt Britten gyengélkedett, ezért Eugene Goosens⁷⁵ helyettesítette őt. A lemezeket 1945 decemberében adták ki, és a Decca növekvő klasszikus katalógusának népszerű darabja lett. 1953. július 30-án a Royal Albert Hallban Peter Pearsszel, John Hollingsworth-szal és a BBC SO-val a BBC TP⁷⁶ közvetítette a darabot.

A Szerenád volt az a darab, mellyel 1947. szeptember 25-én, a 35. Norfolk és Norwichi Triennial Festivalon, Dennis Brain átütő sikert ért el, mint szólista. Az előadás a kürt – mint a XX. századi elvárásoknak megfelelő modern, virtuóz hangszer – számára az első nagy áttörést jelentette. Ez volt Dennis első, és meghívásos fesztivál előadása, Peter Pears tenorista közreműködésével. A London Symphonic Orchestrát dr. Heathcote Statham vezényelte.

A Szerenád töretlen népszerűségét és Dennis karrierjének meteorszerű emelkedését követhetjük nyomon egy, a hangverseny után a *Scotsman*-ben megjelent cikkben:

⁷¹ Kiadták: 1977-ben Japán; 2000, Japán; 1996 UK

⁷² Kiadták: 1979, UK; 1981, UK; 1981, USA

⁷³ Kiadták: 1977, Japán; 1980, Japán; 1994, Olaszország; 2003, UK; 2008, UK

⁷⁴ Kiadták: 1992, UK; 1995, UK; 2001, UK; 1993, Japán

⁷⁵ Kiadták: 2006, Ausztrália; 2009, UK

⁷⁶ Kiadták: 2006, UK

Kétséget kizáróan már önmagában nagyon ígéretessé teszik az előadást Britten egyik legjobb munkájában rejlő lehetőségek, amiket az elképesztő kürtösnek, Dennis Brainnek kínál. [...] Dennis Brain kürtjátékát – mely mindig világos, expresszív, és finoman árnyalt – a természetfeletti határos szintre emeli a német biztonsági, de egyhangú játékkal szemben.⁷⁷

Dennis Brain szerette volna szélesebb körben is bemutatni és népszerűsíteni Paul Hindemith neki dedikált *Kürtversenyét*, ezért tárgyalt Walter Leggével egy esetleges lemezfelvételtől, és Klempererrel, aki éppen akkor írt alá egy szerződést a Columbiával. 1954 októberének elején nyílt lehetőség a felvétel elkészítésére. Hetedikén reggel kezdtek el dolgozni a darabon, de már az első felvételnél kiderült, hogy nehézségeik lesznek: Klemperer koncepciója a tempót illetően sokkal lassabb volt, mint Dennisé, akinek emiatt a zenei frázisok közben zeneileg nyilvánvalóan nem oda illő levegővételi szüneteket kellett tartania. A feszültség egyre növekedett, Dennis egyre csalódottabbá vált, ezért beszélt Walter Leggével. Habár Klemperer alkalmazkodóbbá vált, Dennis azt mondta, hogy így nem tudja folytatni a közös munkát. Legge próbálta elsimítani a nézeteltérést, de a feszültség nem enyhült. Dennis egyre inkább csöndesebb és csöndesebb lett, mindaddig, amíg egyszer az egyik zenekari próba után fogta a hangszerét, és eltűnt. Legge kénytelen volt megváltoztatni a műsort egy másik Hindemith darabra. Végül Dennis beleegyezett, hogy visszajön a próbára, de a felvétel nem készült el. Két évvel később, 1956. november 19-én magával Hindemith-tel és az LPO-val tudta rögzíteni a kürtversenyt, egy már sokkal jobb hangulatú együttműködés keretében.⁷⁸

A Hindemith Szonáta kürtre és zongorára érdekessége, hogy sosem készült róla lemeztársaság számára stúdió felvétel, azonban négy alkalommal is adásba került a mű, különböző rádióállomásokon. Conrad Hansen⁷⁹ kísérte zongorán két alkalommal is, először 1950. április 20-án a Berliini Rádió, majd 1951. április 19-én a stuttgarti Dél-Német Rádió adásában. 1953-ban a BBC TP tűzte műsorra két alkalommal, először Noel Mewton-Wood⁸⁰ zongoristával január 28-án, aztán július 19-én Denis Matthews-zal.

⁷⁷ Pettitt, 97. o.

⁷⁸ Kiadták: 1986, USA; 1990 UK; 1994, UK; 1995, UK; 1998, UK; 1999, Japán; 2002 UK; 2008 UK

⁷⁹ Kiadták: 1994, Németország

⁸⁰ Kiadták: 2005, UK; 2005, UK

Arnold Cook *Arioso és Scherzo kürtre és vonósokra* darabját, melynek 1955-ben volt a bemutatója, Dennisszel és a Carter Trióval, ugyanebben a felállásban kétszer is rögzítette a BBC.⁸¹ Először a Third Programme (felvétel napja: 1956. október 30), majd a Home Service (felvétel napja: 1957. március 1.)

Paul Dukas *Villanelle kürtre és zongorára* című művét Dennis 1952-től haláláig játszotta, egyik kedvelt előadás darabja volt, leginkább Gerald Moore-ral és Wilfred Parryvel. Négyyszer rögzítették, először az EMI számára, 1952. április 19-én, Gerald Moore-ral. Azért is érdekes a felvétel, mert Dennis ekkor váltotta le a Raoux kürtjét Alexanderre. Majd három különböző rádió felvétel készült, az első Klaus Billinggél, 1953. május 4-én, a Berlin Rádióban, majd Brittenel 1953. július 6-án Hollandiában, illetve Wilfred Parryvel 1957. augusztus 24-én, a BBC HS számára. Az EMI⁸² és a BBC HS⁸³ felvételek eddig összesen tizenegy újra-kiadást értek meg.

Mendelssohn *Szentivánéji álom Nocturne*-jét a LPO kétszer is rögzítette, először Rafael Kubelik (1952. február 16.), másodszor Paul Kletzki (1954. február 4-5.) vezényelt. A Kletzki verziójában a tempó lassabb volt és sokkal inkább álomszerű.

Schubert *Auf dem Strom tenor hangra, kürtre és zongorára* (Op.post. 119). című darabját Dennis 1953. január 28-án játszotta először Peter Pearsszel és Noel Mewton-Wooddal, a BBC stúdiójában.⁸⁴ 1953. április 6-án, Dennis egy érdekes Festival Hall-beli hangversenyen vett részt, amit a BBC TP szervezett és közvetített is. Schubert egyetlen nyilvános hangversenyének az utánpótlása volt, amit 1828. március 26-án adott, műsoron volt a *Lieder recitató*, az *Esz-dúr Zongora Trió* és a *G-dúr Vonósnégyes* is. Dennis Brain, Richard Lewis tenoristával és Ernest Lush zongoristával adták elő az *Auf dem Strom*-ot. A fennmaradt felvétel egy egyedülálló és inspiratív zenei előadásról tanúskodik. Később a holland rádió számára is készült felvétel 1956. július 6-án Peter Pearsszel és Benjamin Brittenel.

⁸¹ Kiadták: 2001, UK

⁸² Kiadták: 1977, Japán; 1980, Japán; 1993, UK; 1993, Olaszország; 1994, Olaszország; 2000, UK; 2008, UK; 2009, UK

⁸³ Kiadták: 1979, UK; 1981, UK; 1981, USA; 2000 UK

⁸⁴ Kiadták: 2001, UK; 2005, UK;

A Schumann *Adagio és Allegro kürtre és zongorára* (Op. 70.) darab érdekessége, hogy ez az első mű, amit a szerző ventil-kürtre komponált. Érdekes, hogy 1953. január 13-án megismételték a felvételt, valószínű a miatt a hamis hang miatt, amit Dennis még az előző felvételen követett el. (Schumann *Adagio*-ban a *c''*- *c'''* kötés) Aztán még ezen év május 4-én a Berlin Rádió is rögzítette Klaus Billing zongorista közreműködésével. Dennis élete végéig rendszeresen fellépett a darabbal, 1956-ban Benjamin Britten közreműködésével a BBC⁸⁵ (június 21) és a holland rádió (július 6.) is készített felvételt a műről. A Gramophone így jellemzi a Gerald Moore-os felvételt:

Balzsam a füleknek. Schumann ártatlan kis darabját talán nem lehet zeneileg összehasonlítani a kürt kamarazene más mesterműveivel [...] de Dennis Brain és Gerald Moore repertoárjának tanári példáját láthatjuk. Mindketten dédelgetik a zenét, ami láthatóan túlnő az érzékeny együttesen. A kürt mély regisztereinek durva a hangzása összevetve a cselló változattal, de ez nem Brain képességeiből, hanem hangszer korlátaiból adódik. A felvételt kicsit nehézkes hallgatni az alacsony hangerő miatt, de ez semmit sem von le az előadás szépségéből.⁸⁶

Dennis Brain 1947. május 27-én Alec Gallierával és az LPO-val rögzítette a Strauss *Esz-dúr Kürtversenyt* (No.1, Op. 11) a Columbia⁸⁷ számára, 78 rpm technikával.

Dennis Brain egész életében úgy tekintett erre a felvételre, mint amelyik talán a legjobban adja vissza játéknak lényegét, és maga a mű egyik kedvenc darabja lett. Egyszer így fogalmazott: „Jóleső váltást jelent a Mozartok után, és igazán nagy élvezet játszani.”⁸⁸ Dennis 1954. május 7-én, Németországban tett látogatása alkalmával is előadta a művet, melyet a Berlini Rádió közvetített. A hangversenyen elhangzott Strauss *Nr.1. Kürtversenyt*, az Észak-Német Rádió Szimfonikus Zenekara kísérte, vezényelt Hans Schmidt-Isserstedt.⁸⁹ Később, 1956. szeptember 22-én és 23-án Wolfgang Sawallisch-sal és az LPO-val mind a két Strauss *Kürtversenyt* rögzítette, szintén a Columbiának,⁹⁰ de ekkor már LP-ben. Emellett magánkézben létezik még egy felvétel Strauss *Esz-dúr Kürtversenyből* (No.2. Op. 132), amit 1951. február 5-én

⁸⁵ Kiadása: 2006, UK

⁸⁶ M.M. Schumann: *Adagio and Allegro*, Op. 70. Dennis Brain (horn), Gerald Moore (piano). Columbia DX1867 (12 in., 6s. tod.), Gramophone, 1953 March 34. o.

⁸⁷ Kiadása: 1977, Japán; 1980, Japán; 1992, UK; 1998, UK; 2008, UK

⁸⁸ Pettitt, 91. o.

⁸⁹ Kiadása: 1996, USA

⁹⁰ Kiadása: 1986, USA; 1977, Japán; 1980, Japán; 1999, Japán; 1998, UK; 2002, UK; 2008, UK;

készítettek a BBC National Orchestra of Welsh-szel és Graeme Jenkins vezényletével (szintén LP).⁹¹

Dennis Brain számos felvételt készített még a háború alatt, kettő közülük (a Deccának a National Gallery előadásokat követően) Howard Ferguson *Octet fúvósokra és vonósokra* (National Gallery, 1943. február 17-én) és a Brahms *Part Songs „Ossian dal”* (op. 17) (National Gallery, 1943. december 30-án), mindkettő kivételes, jól sikerült munka lett.

Sajnálatos módon Dennis korai halála miatt több kedvelt darabjáról nem készült stúdió felvétel, ilyen volt Brahms *Triója* vagy Marais *Le Basque* műve.

Dennis a második világháború eleje óta játszotta Brahms *Trióját hegedűre, kürtre és zongorára* (Op. 40), ami repertoárjának állandó részét képezte. Nem kevesebb, mint hét alkalommal játszották a RAF-al a National Gallery-ben, mindig más hegedűssel és zongoristával. Harry Bechs-szel és Denis Matthews-zal igyekeztek, hogy más, sokat játszott darabbal együtt hanglemezzre rögzítsék, de a háború alatt nem került rá sor. A második kísérlet 1947 novemberében következett, megint Denis Matthew-zal, de ezúttal Arthur Grumiaux volt a hegedűs. Sajnálatos módon ebből sem lett semmi és Dennis sohasem készített aztán hivatalos felvételt ebből a jutalomjátéknak számító kamarazenéből. Később a BBC⁹² többször is közreadott egy fantasztikus felvételt, Max Salpeterrel és Cyril Preedyvel, amit a BBC HS rögzített 1957. február 18-án.

Marin Marais *Le Basque* című műve Dennis kedvenc ráadásdarabja volt. Ezt a barokk táncdalt Marais eredetileg viola da gambára írta, de számos más hangszeren is előszeretettel játsszák, kürtre Marvin McCoy írta át. Dennis előadásában a műről mindössze egyetlen felvétel készült, 1957. augusztus 24-én az Edinburghi Fesztiválon. Wilfrid Parry kísérte zongorán. Dennis ezekkel a szavakkal vezette fel a darabot:

⁹¹ Kiadása: 1989, Olaszország; 1994, Olaszország

⁹² Kiadása: 1974, UK; 2000, UK; 1976, Japán; 1989, Japán; 1978, USA;

Szeretnék Önöknek játszani egy kis francia táncot, ami meglehet, a legrövidebb mű,
amit valaha ismertem.⁹³

Marais tánca pezsgő, életigenlő, és jó példa Dennis technikai problémákra adott
főlényes megoldásának. Ragyogó monológot közvetített az elragadtatott
közönségnek, akik csak a vidámságot hallották ki nem pedig azt, hogy az előadás
vére menően élesben ment.⁹⁴

Ez a BBC HS által rögzített,⁹⁵ kerek 60 mp-es darab volt Dennis életének utolsó
szóló előadása.

⁹³ Pettitt, 154-155. o.

⁹⁴ Prowse, Martin J.: „The Unfamiliar Dennis Brain” *Audio Record Review*, (October 1969), 678-9. o.

⁹⁵ Kiadták: 1974, U.K; 1979, UK; 1981, UK; 2000, UK; 1976, Japán; 1989, Japán; 1978, USA; 1981, USA; 1994, Olaszország;

5. A Brainek hatása az előadásmódra – Mozart kürtversenyei Aubrey Brain és Dennis Brain előadásában

5.1. Mozart kürtversenyeinek keletkezési háttere

Wolfgang Amadeus Mozart 1781-ben, elszakadva apjától, Leopold Mozarttól Bécsben telepedett le. Feltett szándéka volt, hogy hírnevet szerez magának és ennek első állomásaként igyekezett elfogadtatni magát úgy a felsőbb körökben, mint a közemberek előtt. Lázasan kereste a kapcsolatokat, és ezért a zenélés akkor divatos, új műfajaival próbálkozott. Nyitott volt az új hangzásvilágok és az új hangszerek, mint például a klarinét irányába is.¹

1780–1787 között dolgozik Mozart talán a legtöbbet. Operái nagy része ekkor kerül ki a kezei alól; 1781 – *Idomeneó* (KV. 366); 1782 – *Szöktetés a szerájból* (KV. 384); 1786 – *A színigazgató* (KV. 486) és a *Figaro házassága* (KV. 492); 1787 – *Don Giovanni* (KV. 527). A megfeszített tempójú munka mellett szüksége volt a kikapcsolódásra, amihez legtöbbször muzsikus barátai adták a társaságot. Kedvenc szórakozásai közé a billiárd és a kugli partik tartoztak. Barátai közt pedig a klarinétos Anton Stadler (1753-1818) mellett ott voltak Bécs kürtösei Martin von Rupp (1748-1819), Jacob Eisen (1756-1796), a Steinmüller testvérek (Johann, Josef és Wilhelm) és Johann Hörmann (1748-1816), akik számára kuglizás közben duókat, és saját eszközeivel megfogalmazott véleményt *Dorfmusicanten sextett* (KV. 522) komponált.² Ezeken a kikapcsolódásokon a család régi, még Salzburgból ismert barátja, a kürtös Joseph Ignaz Leutgeb³ (1732–1811) is megtalálható volt. Mozart

¹ Arnóth Balázs: Mozart: *Huszónöt darab (öt divertimento) három basszetskürtre KV 439b A klasszikus formakultúra iskolája fűvósoknak*. DLA disszertáció, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2008. (Kézirat) 37-39. o.

² Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) 214. o.

³ Ignaz Leutgeb 1732-ben született. Korai éveiről nagyon keveset tudunk, az azonban bizonyos, hogy Carl Ditters von Dittersdorf támogatásával az 1750-es évek elején sokat szerepelt Bécsben. Daniel Hartz szerint ő volt ekkor Bécs legjobb kürtöse, és az összes muzsikus közt is ő játszott a legkiemelkedőbben. Aztán az 1760-as években Leutgeb szólista karrierje is virágzásnak indult. 1761 és 1763 között Leutgeb mutatta be többek között Michael Haydn, D-dúr versenyművét, (P134.) és az azóta elveszett Leopold Hofmann, és Dittersdorf kürtversenyeit is. Ebben az időben ajánlotta be Hartz Leutgebet Joseph Haydnnak is, aki 1762-ben neki írta D-dúr kürtversenyét (Hob VIIId/3D). A mű megírása és bemutatása létrehozta kettejük között a barátságot, ami olyan szorossá vált, hogy Haydn és felesége a keresztszülei lettek Leutgeb Mária Anna Apollonia nevű kislányának. Leutgeb 1763-ban az Esterházy család szolgálatába is beállt, de ismeretlen okból elhagyta az udvart. A

Leutgebet gyermekkorától ismerte, mindig csak „Leitgeb”-nek hívta, az elnevezés a Bécs és Salzburg közti eltérő kiejtésből adódik.⁴ Leutgeb művészete mély benyomást tehettek a fiatal Mozarra, aki tisztában volt előadói képességeivel. Neki írta kürtversenyeit.⁵

Miután Leutgeb visszatért európai hangversenykörútjáról, elhatározta, hogy letelepedik Bécsben (1777). A kürtölés mellett az apósától örökölt sajtüzletet is vezette (1783-ig), ami persze meghaladta képességeit, és felélte a megtakarításait, minek következtében komoly anyagi gondjai lettek. Bécsben akkor találkozott újra a Mozart családdal, amikor már nagyon szerény körülmények között élt. Ezért is kérte Mozartot, hogy írjon számára darabokat,⁶ így találván kiutat szorult anyagi helyzetéből.⁷ Arról, hogy Mozart mennyire jól érezte magát Leutgeb társaságában, és mennyi bolondságot követtek el együtt, egy-két – a kéziratokban szereplő – tréfás bejegyzés is tanúskodik, például a KV.412-es Esz-dúr versenyművének főcíme:

Wolfgang Amadé Mozart megsajnálta Leitgebet, a szamarat, az ökröt, a bolondot; Bécs, 1783. május 27. „Leitgeb számár”.⁸

A tárgyalt időszakban Mozartnál a kürt már „a zenekar teste”, elmaradhatatlan színeleme volt művei zenekari hangzásának. Ennek ellenére még kereste a helyét, és tanulta a használatát. Nagyon valószínű, hogy nemcsak a kuglizások miatt lett fontos számára a kürt, hanem mert benne talált eszközt egy új hangzásideálhoz. A korábról megszokott sablonos rézfűvós hangszerhasználatot elvetve megújíthatta a kürt hangzásvilágát – és persze kihívás elé állíthatta barátját.

Mozart számára adva volt az éppen megújult hangszer adta lehetőség a hiányzó hangokkal, melyek ugyan fojtva szólaltak meg, – ezért csengésük és erejük

következő 10 év alatt teljesedik ki szólókarrierje. Fellépéseinek nagy sikere van Bécsben, Párizsban, Frankfurtban és az olasz városokban. Gyakran játssza saját szerzeményeit is. Majd 1777-től Bécsben telepszik le és veszi át apósa sajt üzletét. A koncertkörutak után, Leutgeb továbbra is szólistaként folytatta pályafutását egészen 1792-ben történt visszavonulásáig, és Mozartot még 20 évvel túlélve, 1811-ben halt meg.

⁴ Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) 7.o.

⁵ Az igaz, hogy Mozart legtöbb versenyművét Leutgeb mutatta be, de egyre több jel mutat arra, hogy a töredékben maradt E-dúr kürtverseny valószínűleg Puntónak készült. Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) 8. o.

⁶ Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) 170. o.

⁷ Braun, William R.: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Joseph Ignaz Leutgeb (Oxford University Press, 2001, Második Kiadás)

<http://www.oxfordmusiconline.com:80/subscriber/article/grove/music/16499>

⁸ Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) 60. o. illetve 61. o.

valamennyit veszített a natúr hangokhoz képest – azonban kétségtelen előnyük, hogy többé nem kellett megtörni a dallamívet. Mozart erre a lehetőségre építi műveinek kürtszólamait, s ezzel utat is mutat a későbbi koroknak.

Kétségtelen, hogy a klasszika hangszerhasználata alapozta meg a kürt romantikában kiteljesedő lágy dallamvezetését, amelyhez Mozart hangszerkezelése adta meg az első lendületet. A zeneszerző, akinek hangszerkezelése tételről tételre fejlődött, a fojtott hangokat műveiben olyan helyre tette, ahol elrejtette őket, sőt színük változását a hangzás javára volt képes fordítani. Ez az izgalmas feladat Mozartot nagyon vonzotta. Emellett észrevette, hogy akinek műveit írja – Joseph Ignaz Leutgeb – a mai szóhasználattal élve *romantikus* alkatú, és jellemző rá a lassú tételek dallamanyagának elhivatott tolmácsolása.

Nemcsak a hangszer újul meg, hanem a játékmód is, ugyanis megjelennek azok az előadók, akik képesek a hangszer adta lehetőséggel egy új játékstílust is bevezetni. Ennek a játékstílusnak jeles képviselője Leutgeb, aki a Mannheimi iskola eszközével, a crescendo-decrescendo alkalmazásával élve a hangszerjáték kifejező irányának nyit utat. Rendelkezésre áll az a hangszer, melynek már dúsabb a hangja, zökkenőmentes legato-játékra alkalmas, és az új színekben gazdag tónusa jól szolgálja az előadó dinamikai elképzeléseit.

Ettől vált Leutgeb korának egyik legkiemelkedőbb kürtösévé, akit a *Mercur de France* 1770-ben így ünnepelt:

Két koncertet is eljátszott a legmagasabb művészi tökéletességgel. Hangszerével, olyan biztonsággal intonált, mely még a műértőket is bámulatba ejtette. A legnagyobb érdeme kétségkívül az énekszerűen előadott Adagio, hibátlanul, csodásan lágy hanggal, érdekesítően, biztosan kivitelezve azt.⁹

Egy másik kritikában ezt olvashatjuk:

Óriási tapsot aratott kiemelkedő tehetségével, és a saját alkotású 'Concerto de chasse'-jával.¹⁰

⁹ Solomon, Maynard: *Mozart* (Budapest: Park Könyvkiadó, 2006)

¹⁰ Solomon, Maynard: *Mozart* (Budapest: Park Könyvkiadó, 2006)

Mit is tudunk meg az idézett kritikából? Azt, hogy Leutgeb egy olyan szólista, akinek legnagyobb erénye a lassú tételek énekszerű, és gyönyörű hangon való előadása. Az életkorából és a habitusából arra lehet következtetni, hogy a virtuozitás talán nem tartozhatott a legfeltűnőbb erényei közé – hisz ha megfigyeljük, a legtöbb szöveges megjegyzés Mozart részéről a technikailag bravúrnak számító kottafejek felett található. Az utolsónak komponált, befejezetlenül ránk maradt D-dúr rondóban végig (helyenként illetlen szavakkal) véleményezi Mozart a technikailag nehéz részeket, és már előre kineveti Leutgebet, aki ezeknél a részeknél vélhetően bele fog sülni előadásába. Különösen kedvét lelte abban, hogy kifigurázhatta az előadót, ezért több helyen figyelmezteti is: igaz ugyan, hogy ismeri erényeit, de még jobban a hibáit.¹¹

5.2. Mozart kürtversenyeinek időrendi furcsaságai

Mozart az 1780-as években kezdi el kürtre és zenekarra készült műveinek komponálását. 1781 és 1787 között született a legtöbb kürtre írt kompozíció, de még halála évében, 1791-ben is belekezdett egy 6/8-os D-dúr allegro rondóba, amit Franz Xaver Süßmayr – majd később mások is – különböző módokon fejeztek be. Ezt a 6/8-os rondót Mozart halála után, egy korábban (a kutatók szerint már 1782-ben!) megírt 4/4-es D-dúr allegróhoz kapcsolják. Egyébként napjainkban a két tételt egybefűzve, (412/514) egy csonka D-dúr koncertként játsszák (KV. 386b, Nr.1). A versenyművek – ma annak nevezzük a darabokat – egyáltalán nem biztos, hogy versenyműnek indultak. Kezdetben sok közülük külön tételként fogalmazódott meg (legvalószínűbb, hogy először a rondók). Az önálló darabokat évekkel később Mozart maga állította össze versenyművé.

Elsőként az Esz-dúr *Rondót* írja meg (KV.371) 1781 márciusában. Sajnos ezt a rondót nem fejezte be, a kutatók szerint azért, mert egy kürtverseny harmadik tételének szánta (talán a 370b-nek).¹² Az Esz-dúr *kvintett* (KV.407, az újabb kutatások szerint: 386C) a következő darab; keletkezési éve 1782. Vonós összeállítása rendhagyó: hegedű, két brácsa és cselló. Ugyanebben az évben írta Mozart a D-dúr *kürtverseny* első Allegróját is. A műveket az 1783. május 27-i

¹¹ Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) 119. o. illetve 133-139. o.

¹² Jeurissen, Herman: Hornconcerto No. Zero by W. A. Mozart. In: Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) 167-171. o.

A Brainek hatása az előadásmódra – Mozart kürtversenyei Aubrey Brain és Dennis Brain előadásában, 89

keltezéssel ellátott Esz-dúrban írt koncert (KV.417, Nr.2.) követi a sorban. (Ez a kürtverseny sem befejezett mű: például hiányzik az első tételben a kadenciához vezető rész.). Mozart 1784 és 1787 között komponálta a 447-es Esz-dúr koncert tételeit (Nr. 3). Az első tételt 1784-ben, majd 1787-ben a második és harmadik tételt. A sort az 1786. június 26-án keltezett – nem biztos, hogy befejezettnak tekinthető – 495-ös Esz-dúr koncert zárja (Nr. 4). Ezen kívül belefogott még két versenymű megírásába is (KV.370b Esz-dúr, és a KV.494a E-dúr). A KV.370b töredékhez Herman Jeurissen szerint jól illeszthető lenne a KV.371 Rondó tétel,¹³ mivel azonban 2/4-ben íródott a kürtversenyek 6/8-os rondóival szemben, ezért ez a feltételezés erősen vitatható. E kompozíciók befejezetlenül is nagyra becsült értékei a kürtirodalomnak.¹⁴

Régi Köchel szám	Új Köchel szám	Mű címe	Keletkezési időpont	Keletkezési hely
371	371	Esz-dúr kürt Rondó	~ 1781 márciusa	?
407	386c	Esz-dúr quintet kürtre és vonósokra	1782 vége	Bécs
417	417	Esz-dúr Kürtverseny	1783. május 27.	Bécs
447	447	Esz-dúr Kürtverseny	~1784-1787	Bécs
495	495	Esz-dúr Kürtverseny	1786. június 26.	Bécs
412/514	386b	D-dúr Kürtverseny	1782-1791	Bécs
	370b	Esz-dúr Töredék	~ 1781 ?	?
	494a	E-dúr Töredék	?	?

2. Táblázat
Mozart kürtversenyeinek keletkezési sorrendje a Köchel jegyzék szerint – és a legújabb ismeretek alapján.

¹³ Jeurissen, Herman: Hornconcerto No. Zero by W. A. Mozart. In: Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) 167-171. o.

¹⁴ A fejezet Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) alapján lett összeállítva.

5.3. A Mozart-felvételek keletkezési körülményei, korabeli fogadtatásuk és jelenkori visszhangjuk

5.3.1. Aubrey Brain és Mozart kürtversenyei

Aubrey Brain 1923 nyarán debütált Mozart 2. kürtversenyével (KV. 417), és ezzel lefektette szólókarrierje alapjait. A koncerten Henry Wood vezényelt, a hangverseny után apjuk, A.E. Brain azt írta Alfred Brainnek, hogy hatalmas volt a siker, és Aubrey kapott egy jó kis cikket a Times-ban.¹⁵

1927-ben Aubrey Brainé volt a megtiszteltetés, hogy egy kürtre írott versenyművet először hanglemezre rögzítsen az Edison Bell kiadó számára, Joseph Batten és a Royal Symphony Orchestra közreműködésével. Egy – 1928 márciusában, a *The Dominant* nevű – újság cikkében¹⁶ a rögzítés időpontjaként 1928 van megadva, de többen, köztük Arthur Payne is megerősítette,¹⁷ hogy a felvétel 1927-ben készült, és a következőképpen ír róla:

Elkezdtem ezt a cikket írni a Mozart versenymű felvételéről, ami most érkezett frissen, és feltettem, hogy még jobban megismerjem az alanyomat. Semmi kétség, ezek a leggyönyörűbben lejátszott, trillázott és díszített szakaszok (igazi mozarti stílusban) amiket olyan nyugalommal és kecsességgel játszottak el, ahogy sohasem hittem volna, hogy lehetséges.

Alan Civil egy 1982-es kiadású lemez kísérszövegében szintén megerősítette, hogy a hangfelvétel 1927-ben történt, majd a következő információt fűzte még hozzá:

Az idő-problémák, melyek a felvételkor jelentkeztek, eredményezték a drasztikus húzásokat az első (Allegro maestoso) tételben. De ezeket Joseph Batten, a zenei producer, aki egyben a karmester is volt, intézte el. A zenekar, amolyan szabadúszó csapat volt, de magukra, mint a „Royal Symphony Orchestrára” hatalmas betűkkel hivatkoztak. Alfred Cursue kürtművész, akit nemrégiben a Royal Military School of Music professzorának neveztek ki, első kürtösként vett részt az összeállt

¹⁵ Pettitt, 43. o.

¹⁶N.N.: “Another record which shows the present tendency to extend the repertoire is that of Mozart’s Second concerto for horn and orchestra with Aubrey Brain as soloist.”review in *The Dominant*, March 1928.

¹⁷ Payne, Arthur C: *Stars of the Record World, Mr Aubrey Brain*, Gramophone And Talking Machine News, vol. xix, no.443 B, (Sep. 1927), 291. o.

zenekarban és személyesen tájékoztatott engem, hogy a lemez négy oldalának anyagát mindössze két óra alatt vették fel.¹⁸

Valószínűleg emlékezetes lehetett az a zenetörténeti jelentőségű két óra, amikor Aubrey Brain felvette a versenyművet. A „idő-problémák”, melyekre Civil utal, igazából azért keletkeztek, mert az Edison Bellnél egy új elgondolás alapján – egy tétel egy oldal – nyomták a lemezeket, és nem szerették volna, ha az első tétel nem fér rá a lemezoldalra. Így inkább a műből húztak jelentősebb szakaszokat azért, hogy a darabot egyben élvezhesse a hallgató. A második lemezen így maradt egy üres oldal, ahová Aubrey Brain felvette Glazunov *Reveriejét* kürtre és zongorára, a felesége Marion Brain közreműködésével.

Amint Aubrey később hozzáfűzte, ezek a felvételek nagyban hozzájárultak a kürt népszerűsítéséhez. Úgy gondolta, hogy ilyen felvételek által ismerheti meg a közönség a kürtben rejlő szólisztikus lehetőségeket.

Azt hiszem, hogy a közönség szívesen hallgatna többet az ilyen felvételekből. De sajnos nagyon kevés mű van a hangszerre komponálva, mert a zeneszerzők nem tudnak eleget a kürtől. Mi kürtösök nem is várhatjuk el tőlük, hogy megtanulják a hangszerszerű komponálást, mert ezen a hangszeren a legbonyolultabb és legnehezebb játszani – és írni is rá. Én szívesen játszom szólókat, ha van rá lehetőség. De nagyon kevés a lehetőség.”¹⁹

Aubrey Brain 1940. április 9-én,²⁰ felvette még Adrian Boult vezényletével a Mozart: *Kürtverseny* Nr.3-at is (KV. 447) a BBC szimfonikusokkal a bristoli Colston Hallban. Aubrey hangszere egy pumpás rendszerű Raoux gyártmányú *F* alaphangolású kürt volt. Az első ütemektől fogva átsugárzik az előadáson a kidolgozottság, és a szólista magabiztossága.

Szólistaként ez volt Aubrey Brain utolsó hangfelvétele, mert egy baleset 1940 karácsonyán végleg véget vetett szólista karrierjének. Ha a baleset nem lett volna, most kétségtelen, hogy sokkal több csodálatos felvétellel lennének gazdagabbak.

¹⁸ Civil, Alan: Aubrey Brain (jegyzetek a kiadáshoz) LP, Opal 805 (1982) Letöltés dátuma: 2010. február 15. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/aubrey/discography1.html>

¹⁹ Pettitt, 44. o.

²⁰ Pettitt április 9-re datálja a felvételt, míg az EMI 1992-es CD kiadványa 10-re (EMI CDH 7 64198 2). <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/aubrey/discography1.html>

5.3.2. Dennis Brain és Mozart kürtversenyei

Dennis Brain és Mozart művei között különleges és életre szóló kapcsolat alakult ki. Ezek a művek tették világhírűvé. Említhetjük Mozart Divertimentóit D-dúr (KV. 334), B-dúr, (KV. 270), szintén B-dúr, (KV. 287), vagy a szerenádjait Esz-dúr, (KV.375) c-moll, (KV. 388). Kürt-kvintettjét (KV. 407.) és a Sinfonia Concertantét (KV. 297b) is, de a kürtversenyek játszották a legfontosabb szerepet pályáján. Már fiatal korától e versenyművek előadásai és felvételei révén került a publikum figyelmének központjába. A művek aztán élete végéig repertoárjának állandó részét képezték. Nem célunk felsorolni Dennis Brain összes Mozart előadását, csak azokat emeljük ki, amelyek valamilyen sajátos szempontból fontosak voltak a karrierje során.

Valószínű, hogy már az akadémiai évek alatt megismerkedett a kürtversenyekkel, de nem tudunk arról, hogy a tanulmányai keretein belül előadta-e valamelyiket is. Hivatalos feljegyzések szerint²¹ a *4. kürtversennyel* debütált, mint szólista 1942. április 6-án a National Gallery-ben, a RAF Zenekar és R. P. O'Donnell közreműködésével. Majd az év végén, december 18-án ugyanott, Harry Blech és a London Wind Players kíséretével a *2. kürtversenyt* is előadta.

Az első Mozart-kürtverseny felvételre még a háború alatt, 1943. június 21-én került sor. Egy egyszeri megállapodás alapján, a Columbia Recordings számára rögzítették Mozart *4. kürtversenyét* Manchesterben, a Hallé Zenekarral. A karmester Malcolm Sargent kellett volna, hogy legyen, de késve érkezett, így Laurence Turner vette át a karmesteri pálcát. A II. és III. tételt az ő vezényletével, az első tételt pedig Sargent dirigálásával rögzítették. A felvétel olyan kiváló lett, hogy a Columbia a háború ellenére gondolkodás nélkül kiadta, „Dennis Brain a Hallé Zenekarral” címmel. Különlegessége, hogy az első tétel terjedelmes kadenciáját Norman Del Mar írta Dennis Brain számára.

Dennis Brain egészen 1946-ig nem lépett fel Mozart kürtversennyel. Ez év március 23-án Barbirolli, a karmester megbetegedett és Walter Susskind ugrott be dirigálni, megmentve ezzel az előadást, amelyen Dennis Brain a *3. kürtversenyt* játszotta. Az együttműködés eredményeképp később Susskind és a LPO közreműködésével a Columbia számára rögzítették a *2. kürtversenyt* (1946. március

²¹ iVan Chi Fai Wong; Wehrung, Brendan R.; Mount, Elizabeth; Moseng, Kjell; Shackleton, John; Sakata, Junji; Gray, Mike; Gamble, Stephen (szerk): *Concert Register* Letöltés ideje: 2010. május 20. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/concert.html>

A Brainek hatása az előadásmódra – Mozart kürtversenyei Aubrey Brain és Dennis Brain előadásában, 93

27-én). A *3. kürtversennyel* 1946. szeptember 19-én lépett fel, ugyancsak a LPO-val, Susskind vezényletével a Kingsway Hallban. Dennis ekkor játszott életében először kotta nélkül a színpadon. A Daily Telegraph másnapi számában ez állt:

Dennis Brain Mozart egyik kürtversenyét játszotta gyönyörű szép hangon és technikai magabiztossággal [...] és közülünk bárkinek feltehetjük azt a kérdést, hogy el tudott volna képzelni ilyen kürtjátékot egy nemzedékkel ezelőtt?²²

A sok zenekari elfoglaltság miatt legközelebb 1948. július 16-án lépett fel Mozart *2. kürtversenyével* az RPO kíséretével és Sir Thomas Beecham vezényletével. Nem sokkal az első, holland fesztiválos nemzetközi fellépése után, a svájci Luzernban is bemutatkozott, ezúttal is Mozart művel. 1948. augusztus 22-én és 23-án a Zurich Collegium Musicumban a *3. kürtversenyt* adta elő, Paul Sacher vezényelt, majd 1948 októberében Baden-Badenben Paul Hindemith vezényletével a *2. kürtversenyt* játszotta. Hindemith ennek a koncertnek hatására írta meg kürtversenyét és ajánlotta Dennis Brainnek.

1948 szeptemberében szólókarrierje jelentős állomáshoz érkezett. Az egész ország előtt, Stanford Robinson vezényletével Mozart *4. kürtversenyét* játszotta az LSO-val egy Promenade előadáson, amit a BBC természetesen élőben közvetített. Az előadásnak óriási sikere volt, és Dennis Brain mindössze huszonhét évesen, nemzetközi szólista, kamarazenesz és zenekari szólista hírnévvel (nem hétköznapi zenei tehetséggel megáldva) feljutott a csúcsra. Gyorsan építette fel karrierjét az előző két nemzedék által szerzett tapasztalatok valamint hagyományok alapján, és nagyon fiatalon felül is múlta apja nagybátyja és nagyapja sikereit.

1949-ben is többször színpadra lépett a Mozart kürtversenyekkel. A London Mozart Players teltházas debütálásán a *2. kürtversenyt* játszotta nagy sikerrel. A júliusi franciaországi Aix-en-Provence-ban, ahol a *3. kürtversenyt* adta elő Hans Rosbaud vezényletével, már nem kapott egyértelműen elismerő kritikákat. Míg a brit hallgatóság számára Dennis Brain tónusa tökéletes keveréke volt a francia tisztaságnak és a német teltségnek, a franciák túl keménynek találták a hangját, náluk ugyanis a szélesen vibráló, és a majdnem szaxofonszerű selymesség volt akkoriban a hangzásideál.

²² Pettitt, 89. o.

1950-ben Dennis Brain ismét egy Proms keretén belül játszotta a 3. kürtversenyt Sir Malcolm Sargent és a BBC Symphonic Orchestra közreműködésével. A Daily Telegraph szerint „szépen befejezett és gond nélküli előadás volt”.²³

1950-ben az RPO Sir Thomas Beechammal az Egyesült Államokba ment egy nagyszabású koncertkörútra, és a turné egyik szólistája Dennis Brain volt. Az eredeti tervek alapján háromszor lépett fel a Mozart *Sinfonia Concertantével* (KV. 297b), Terence MacDonagh-gal, Jack Brymerrel, Gwydion Brooke-kal, és négyszer a 2. kürtversenyt játszotta. Azonban egy másik szólista, Beecham felesége, Betty Humby az első szereplése után lemondta hangversenyeit. Dennis Brain ugrott be helyette, így összesen nyolcszor, New Orleansban, Lexingtonban, kétszer Chicagóban, kétszer Madisonban, Lafayette-ben és Fort Wayne-ben játszotta el a 2. kürtversenyt. Dennis számos kritikát kapott; a New Orleansi fellépése után a Times-Picayune így írt:

Lady Beechamnek kellett volna szólistaként fellépni a program szerint Delius Zongoraversenyével, de egy betegség meggátolta abban, hogy New Orleansba jöjjön, és helyette egy nagyon kedves helyettesítést hallhattunk. Mozart Kürtversenyét a fiatal Dennis Brain szólójával. [...] Brain egy nagyon tehetséges zenész, aki tiszta és érett tónussal játssza a bonyolult Mozartot.”²⁴

Claudia Cassidy, a Chicago Tribune kritikusa kifejezte háláját Beechamnek azért, hogy:

...a mozarti bájt adta vissza nekünk Dennis Brain egyedülálló kürtjátékán és felülmúlhatatlan társaságán keresztül.²⁵

Az amerikai turné mind az RPO, mind Dennis Brain számára jól sikerült, és nagyban elősegítette nemzetközi hírnevének növekedését, lemezeinek eladását.

Dennis Brain 1952 áprilisában, a London Mozart Playersszel, Harry Blech közreműködésével Mozart *D-dúr Divertimentóját* (Nr. 2. KV. 131.) rögzítette a Decca számára. Majd pár nap múlva a Columbia Recordingsnak vették fel a *B-dúr Divertimentót* (Nr.12. KV. 287.) a LPO-val, Herbert von Karajan vezényletével.

²³ Pettitt, 106 o.

²⁴ Pettitt, 108-109. o.

²⁵ Pettitt, 109. o.

1952-1953-ban Dennis Brain, a Karl Haas vezette London Baroque Ensemble-val számos felvételt készített, amelyek során a következő darabokat rögzítették: Mozart *c-moll Serenade* (Nr. 12. KV.388/384a), *g-moll Symphony* (Nr. 40. KV.550.), és egy *Concert Ariát* (Ch'io mi scordi, KV.528). A felvételek a kiadásuktól kezdve sikeresek voltak, és növelték Dennis Brain hírnévét kamarazenészként is.

Az 1953-as évben a London Philharmonic Orchestra több felvételt is készített Herbert von Karajannal, köztük lemezre rögzítették Dennis Brainnel Mozart mind a négy kürtversenyét. Dennis eddig csak a 2. és a 4. *kürtversenyt* vette fel, azt is az 1940-es évek közepén és még 78 rpm-s technikával. Elérkezett az idő, hogy modernebb, LP (long-play) technikával rögzítse a darabokat.

A felvételek 1953. november 12-én kezdődtek: az első nap a *Nr. 2.* majd a *Nr.1. Kürtversenyt*, másnap pedig a *Nr.3. Kürtversennyel* folytatódtak, aztán november 23-án fejezték be a *Nr. 4. kürtversennyel*. Az ebből az együttműködésből megszületett lemez minden idők egyik legsikeresebb Mozart-felvétele lett. Néhány év alatt több mint százezer darab kelt el belőlük, ami azért is számított nagy teljesítménynek, mert a lemez akkoriban drágának számított. 1954 októberében adták ki, és majdnem 20 évig volt az EMI top 20-as listáján, olyan „slágerdarabokkal” együtt, mint Csajkovszkij *b-moll zongoraversenye*. A 4. *kürtverseny* utolsó tétele annyira népszerű lett, hogy dallamát az utca embere is bármikor felismerte.

Dennis Brain továbbra is játszotta a Mozart kürtversenyeket, főleg kedvencét, a másodikat. Azonban fáraszthatták repertoárjának korlátai. Egyszer így fogalmazott: „Jóleső váltást jelent [Strauss kürtversenye] a Mozartok után, és igazán nagy élvezet játszani.”²⁶ Brain tudatosan törekedett arra, hogy játékának frissessége ne vesszen el. A Times így írt Mozart 2. *kürtversenyének* 1955. márciusi előadásáról:

Úgy játszotta Mozart 2. kürtversenyét, mintha most fedezte volna fel. Úgy, mintha a hangszere egy tevékeny emberi hang lenne, nem pedig egy gép, ami dugattyúból és harmonikus részekből áll.²⁷

Pettitt így jellemzi kürtjátékát:

²⁶ Pettitt, 91. o.

²⁷ Pettitt, 134. o.

Dennis játéknak mindig kreatív minősége volt. Mozart lehet, hogy úgy írta a versenyműveit, hogy közben Dennisre gondolt. Ez adta az előadásaihoz a dimenziót.²⁸

1954-ben jelentősebb fellépése Mozart kompozícióval Németországban volt a Kelet-Német Rádió zenekarával; Schmidt-Isserstedt közreműködésével a *3. kürtversenyt* játszotta. Dennis igyekezett úgy összeállítani szólófellépéseit, hogy a modern darabokat klasszikus művekkel együtt adta elő, véleménye szerint így könnyebb volt az új mű befogadása (például Strauss *2. kürtversenyével* párban játszotta Mozart *3. kürtversenyét*).

1956-ban Dennis Brain, mint szólista, skóciai turnéra ment a Scottis National Orchestrával. Karl Rankl vezényletével a *2. kürtversenyt* játszotta négy hangversenyen.

Miután megalapította a Dennis Brain Chamber Orchestrát, több alkalommal is fellépett Mozart *E-dúr Töredék-kürtversenyével*. Ez év végén skandináv turnéra ment, és Oslóban, Helsinkiben, Stockholmban lépett fel. Többek között a *3. és 2. kürtversenyt* játszotta elképesztő sikerrel. 1956. november 13-án a Hoffnung Zenei Fesztiválon tartottak egy izgalmas előadást, amolyan zenei humorral fűszerezett koncertet.²⁹ Dennis itt játszotta el Leopold Mozart *Alpesi Kürtversenyét* egy kerti locsolócső segítségével.

Életének utolsó évében, 1957-ben már csak két alkalommal szerepelt Mozart-kürtversenyekkel. Halála előtt pár nappal a Dennis Brain Wind Ensemble-vel Mozart *Kvintett zongorára és fúvósokra* (KV.452) című művét és a *B-dúr Divertimentót* (KV.270) játszotta.

5.3.3. A hangfelvételek jelenkori visszhangja

5.3.3.1. Aubrey Brain Mozart-felvételei

Semmi sem bizonyítja jobban – Aubrey Brain Mozart-felvételeinek zenetörténeti jelentőségén túl is – értékálló jellegét, mint az, hogy a *2. kürtversenyt* 2002-ben (Sotone Historic Records), a *Nr. 3-at* pedig 1992-ben (EMI Classics CDH 7 64198 2), 2002-ben (Pearl, ADD 183) és 2008-ban (Opus-KURA, OPK270) újra kiadták.

²⁸ Pettitt, 134. o.

²⁹ Malcolm Arnold egy új művet írt Grad Grad Overture (Nagy, nagy nyitány) címmel, amit orgonával, három porszívóval, egy parketta csiszolóval, három puskával és egy dobbal kellett előadni.

5.3.3.2. Dennis Brain Mozart felvételei

Dennis Brain Mozart felvételeinek elképesztő népszerűségét jól mutatja, hogy halála után rengeteg újrakiadás született. Elsősorban az Egyesült Királyságban, de Japánban, Olaszországban, az USA-ban és Németországban is számos lemez jelent meg. Dennis előadásában a legnépszerűbb Mozart művet a 2. *Kürtversenyt*, huszonhárom lemezen adták ki az elmúlt ötvenhárom évben.

Mozart mű címe	Kiadások éve és az ország
D-dúr Kürtverseny, Nr. 1. KV. 412	1994, UK; 1997, UK; 1998, UK; 2008, UK; 2010, UK; 1977, Japán; 1980, Japán; 1998, Japán; 1999, Japán
Esz-dúr Kürtverseny Nr. 2. KV. 417	1992, UK; 1994, UK; 1997, UK; 1998, UK; 1998, UK; 1998, UK; 1999, UK; 2008, UK; 2008, UK; 2010, UK; 1977, Japán; 1980, Japán; 1998, Japán; 1999, Japán; 1986, Svédország; 1994, Olasz; 1994, Olasz; 1997, Olasz; 1999, Olasz; 2003, Németo; 2004, Németo; 2006, Németo; 2007, Franciaio
Esz-dúr Kürtverseny Nr. 3. KV. 447	1992, UK; 1992, Japán; 1994, UK; 1997, UK; 1997, UK (3. tétel); 1998, UK; 2006, UK; 2008, UK; 2010, UK; 1977, Japán; 1980, Japán; 1984, Japán; 1998, Japán; 1999, Japán; 1989, Olasz; 1994, Olasz; 2001, USA; 2002, Németo; 2006, Németo
Esz-dúr Kürtverseny Nr. 4. KV. 495	1994, UK; 1997, UK; 1998, UK; 1998, UK; 1998, UK; 2008, UK; 2008, UK; 2010, UK; 1977, Japán; 1980, Japán; 1998, Japán; 1999, Japán
Esz-dúr Kürt Quintett, KV. 407	1974, UK; 1998, UK; 2000, UK; 2001, UK; 1976, Japán; 1989, Japán; 1999, Japán; 1978, USA; 1990, USA
Esz-dúr zongorás Quintett, KV. 452	1996, UK; 1977, Japán; 1980, Japán; 2000, Japán; 1993, Olasz; 1994, Olasz; 2004, Németo
D-dúr Divertimento Nr. 2. KV. 131	1999, UK
B-dúr Divertimento Nr. 14. KV. 270	2001, UK; 2006, UK; 2008, UK; 1979, USA; 1980, Japán; 1994, Olasz
B-dúr Divertimento Nr. 15 KV. 287	1990, UK; 2003, UK; 1977, Japán; 1980, Japán
e-moll Divertimento Nr. 16. KV. 289	2008, UK; 1977, Japán; 1980, Japán; 2004, Németo
D-dúr Divertimento Nr. 17. KV. 334	1992, UK; 1977, Japán; 1980, Japán; 1996, Olasz; 1997, Olasz
Esz-dúr Sinfonia Concertante KV. 297b	1990, UK; 1996, UK; 1977, Japán; 1980, Japán; 1990, Japán;
e-moll Szerenád Nr. 11 KV. 375	1991, UK; 2000, UK; 1992, Japán;
C-dúr Szerenád Nr. 12 KV. 388	1991, UK; 2000, UK
Ein Musikalisher Spass KV. 522	1994, UK; 2008, UK; 1977, Japán; 1980, Japán

3. táblázat.

Dennis Brain Mozart- felvételeinek újrakiadásai.

De ne feledkezzünk meg a szintén sokat hallgatott Mozart-kamarazenékről sem, melyek közül az *Esz-dúr Kürt kvintett* (KV.407) és a *B-dúr Divertimento* (Nr. 14. KV.270) emelkedik ki. A **3. táblázat** az egyes Mozart művek kiadási időpontját és az országot tartalmazza, melyekről a **Függelékben** található részletes táblázatban lehet olvasni.

A következőkben megvizsgáljuk Dennis Brain Mozart-felvételeinek jelenkori visszhangját. Ehhez segítségül hívtuk a HighBeam³⁰ on-line újság-adatbázist, és olyan cikkeket kerestünk, amelyek valamilyen módon reflektálnak Dennis Brain Mozart-felvételeire (kereső szavaink: Dennis Brain, Mozart, horn). A keresést leszűkítettük 1999-től napjainkig (a keresés időpontja 2010. február 13.), célunk tehát az elmúlt tíz év hivatkozásainak elemzése volt.

Az utalásokat három csoportban soroltuk, az elsőbe Dennis Brain felvételeinek mai szemmel történet elemzése került; a másodikba azokat az idézeteket gyűjtöttük össze, amelyek egy újonnan megjelent Mozart felvétel kritikájában megemlítik valamelyik régi felvételt, vagy ahhoz hasonlították az újat; a harmadik csoportba az egyéb olyan elemző munkák kerültek, amelyekben megemlítik valamilyen módon Dennis Braint és Mozart-felvételeit.

Első csoport – idézetek elemzésekből, amelyek megemlítik Dennis Brain Mozart-felvételeit.

Felvételei életben tartják nevét azelőtt a hallgatóság előtt, amely sosem ismerte őt, művészete és virtuozitása még mindig megdöbbentő. Brain egyedülálló játéka, melyet köszönhet a karmester Karajannak, nagyszerű és stílusos – természetesen nem egy korszakra jellemzően stílusos, hanem Mozart-szerűen stílusos. Szellemes, romantikus és finom kifejezőmód jellemzi Brain mind a négy Mozart előadását. Ez a három jelző igaz a Nr. 2. KV. 417-re, és a szellemesség leginkább a D-dúrra jellemző. De a legtökéletesebb Mozart-Brain-Karajan együttműködést a KV. 447-ben és a KV. 495-ben hallhatjuk.³¹

³⁰ Angol nyelvű adatbázis, körülbelül 80 millió cikket tartalmaz, 6500 folyóirat, újság, magazin, köztük zenei folyóiratokból.

³¹ Kennedy, Michael: „CDs Out this week.” *The Sunday Telegraph London*. Telegraph Group Limited. 2007. Letöltés dátuma: 2010. február 13. HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-8958695.html>

[...] a kései Dennis Brain-féle Mozart kürtverseny felvétele (Nr. 3, KV. 447) az a híres felvétel, ami 1953-ban készült, és elérhető az EMI Great Recording of the Century szériájában.³²

Mozart négy kürtversenye, Dennis Brain (Naxos 8.111070) előadásában. [...] bámulatba ejtő az-az ügyesség, amellyel a kürt határait kihasználja. Brain előadása még mindig tiszteletet ébresztő és mérce az összes mai felvétel számára. A híres, 1953-as Herbert von Karajannal készített négy felvétel elegáns és erőteljesen vibráló.³³

[...] Mozart 4. kürtversenye, amelyet 1953-ban rögzítettek Karajannal és a Philharmonia Orchestrával, még mindig olyan friss, mint azon a napon, mikor megjelentették.³⁴

Második csoport – idézetek jelenkori Mozart-felvételek kritikáiból, melyekben megemlítik Dennis Brain Mozart-felvételeit vagy összehasonlítják azokat az újabbakkal.

Mozart négy kürtversenye, Albert Linder (kürt), Hans Swarowsky (vezényel), Vienna State Opera Orchestra. Amadeus AMD 7012.

Természetesen semmi nem tudja túlszárnyalni Dennis Brain előadását, amit egy kicsivel több, mint másfél tucat évvel ezelőtt rögzítettek, de Brain felvétele monoaural és meg tudom érteni a mai közönséget, akik sztereo felvételekre várnak.³⁵

Mozart Fúvós Versenyművek: *Esz-dúr Kürtverseny*, (KV 495); *D-dúr Kürtverseny*, (KV. 412), Teunis van der Zwart (kürt), Petra Müllerjeans (vezényel), Freiburg Baroque Orchester, Harmonia Mundi 901946

³² „Solo performances form focus of talk in Bognor Regis.” *Bognor Observer* (Bognor Regis, England). Johnston Publishing Ltd. 2008. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-177608138.html>

³³ Engelbrecht, Gavin: „CLASSICAL.” *The Northern Echo*. Newsquest (North East) Ltd. 2007. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-10307584.html>

³⁴ Walton, Kenneth: „Classical & Opera: A lifetime of listening ahead.” *The Scotsman*. Scotsman Publications. 2007. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-15207260.html>

³⁵ Puccio, John: „Mozart: The Four Horn Concerti. Albert Linder, horn; Hans Swarowsky, Vienna State Opera Orchestra. Amadeus AMD 7012.(Review).” *Sensible Sound*. Sensible Sound. 2001. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-76996268.html>

A Brainek hatása az előadásmódra – Mozart kürtversenyei Aubrey Brain és Dennis Brain előadásában, 100

A kürtversenyekről sokaknak mindig a legtehetségesebb Dennis Brain felvételei jutnak eszünkbe, és hozzá nyúlnak vissza. De én ide sorolnám Alan Civil és Barry Tuckwell felvételeit is.³⁶

Kürtversenyek, Jacek Muzyk (kürt), Agnieszka Duczmal (vezényel), Amadeus CO, NAXOS 8.570419

Mindig kiállok ezeken a hasábokon a nem meglepő, széles körben hangoztatott véleményem mellett, miszerint csodálattal adózom Dennis Brain és Herbert von Karajan Mozart-felvételeinek. Ez egy olyan felvétel, amelyhez hasonlót senki sem vár el. [...] Jacek Muzyk felvétele, viszont szépen kiegészíti az Alan Civil és Barry Tuckwell-féle felvételek sorát.³⁷

Mozart Kürtversenyek, Eric Ruske (kürt), Sir Charles Mackerras (vezényel), Scottish Chamber Orchestra, Telarc CD 80367

Dennis Brain már-már legendás öröksége, az 1950-es években készült felvételek mélyen beleivódtak zenei kollektív tudatalattinkba.³⁸

Harmadik csoport – idézetek egyéb cikkekből, amelyek elemzik Dennis Mozart felvételeit.

A kürtversenyeket olyan szólistákkal sikerült rögzíteni, mint Dennis Brain és Barry Tuckwell, de még nem hallottam jobb előadást Baumann meleg érzelmekkel, briliáns technikával és sokféle kifejezésmóddal előadott felvételénél.³⁹

³⁶ Ullman, Michael: „Wind Concertos: in E[musical flat] for Horn, K 495; in D for Horn, K 412; in C for Oboe, K 314; in B[musical flat] for Bassoon, K 191.” *Modern Brewery Age*. Business Journals, Inc. 2008. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P3-1411479541.html>

³⁷ Ullman, Michael. „Horn Concertos: No. 1 in D, K 412; No. 2 in E[musical flat], K 417; No. 3 in E[musical flat], K 447; No. 4 in E[musical flat], K 495. Rondo in E[musical flat], K.” *Modern Brewery Age*. Business Journals, Inc. 2008. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P3-1411479511.html>

³⁸ HHH: „CULTURE: Classical CD review: Mozart: Horn Concerti - Eric Ruske (horn), Scottish Chamber Orchestra, Sir Charles Mackerras (Telarc CD80367.(Features).” *The Birmingham Post (England)*. MGN Ltd. 2005. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-131026997.html>

³⁹ McLellan, Joseph: „Mozart & the Measure of His Music; The Best of the Composer.” *The Washington Post*. Washington Post Newsweek Interactive Co. 1987. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-1302783.html>

A 100 Klasszikus album [...] A szerző összeállított egy listát a legelismertebbnek számító klasszikus felvételekről, amelyre Dennis Brain két felvétele is felkerült. Az egyik a Britten *Szerenád tenorhangra, kürtre és vonósokra*, (Boyd Neel Sting Orchester, Decca gondozásában,) a másik Mozart *négy Kürtversenye* (Philharmonia; EMI gondozásában), amiről Kennedy a következőket írta:

Dennis Brain 1953-ban és 1954-ben készítette ezeket a felvételeket. Stílusa kedélyes, illik a zenéhez és virtuozitása még mindig borzongatóan jó. Karajan közreműködése talán kissé arisztokratikus a mostani ízlésnek.⁴⁰

Richard Roberts két Mozart-felvételt hasonlít össze, a Brain-Karajan-félét és az Anthony Halsteadet (natúr kürt), akit a Roy Goodman által vezényelt Hanover Band kísért. (Nimbus Records, NI 5104).

A Brain-Karajan-féle Mozart olvasat már majdnem buja. A tempók kényelmesek és Brain erőlködés-nélkülisége, elképesztő legato-játéka hibátlan és megfelelő volt, és még most is az. Hozzáadva a zenekar teljességét, na és Mozartot, az összhatás romantikus. Nem mahlerien értve Mozartot, hanem nagyon is Mozartosan – de a hangsúlyt a lírai oldalra helyezve.⁴¹

A cikkek alapján egyértelmű kép rajzolódik ki: a Brain-Karajan-féle Mozart Kürtversenyek jelentik a XXI. században a klasszikus zene egyik alapélményét, a három név mondhatni egygyé vált és jelöli azokat a felvételeket, amiket, ahogy McLellan írta „beleégtek a zenei kollektív tudatalattinkba”.

Az újrakiadások, valamint az elmúlt tíz év cikkeinek elemzése alapján, és mert magának Dennisnek is a 2. *Kürtverseny* volt a kedvence, ezt választottuk az elemzésünk tárgyául (*Mozart Konzerte Für Horn und Orchester Nr.1-4. Dennis Brain, Herbert von Karajan (vezényel), London Philharmonic Orchestra, LP mono, Electrola ZAX 464, EMI 1C 063-00 414*).

⁴⁰ Kennedy, Michael: „100 Classical albums you must hear music bewildered by the ever-growing catalogue of classical music on CD? Let our music critic Michael Kennedy be your guide with his choice of 100 essential recordings.” *The Sunday Telegraph London*. Telegraph Group Limited. 2008. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-15042792.html>

⁴¹ Roberts, Richard: „Hornists explore Mozart concertos.” *The New York Times* April 17, 1988, Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1S1-9199005130190790.html>

Az összehasonlításhoz Aubrey Brain Mozart-felvételét választottuk (*Great horn players in historic recording, Aubrey Brain, Joseph Batten (vezényel), Royal Symphony Orchestra. SOTONE Historic Records, CD 104, 2002.*), először is, mert ugyanazt a kürtölési tradíciót és hagyományt követik, ugyanarról a kürtölés technikai alapról indultak ki. Célunk egyrészt az, hogy a felvételen keresztül mutassuk be mind azt az újítást, amit Dennis alkalmazott a kürtjén (Aubrey a Raouxon, míg Dennis az Alexanderen fúj), másrészt, hogy elemezzük a két felvétel között eltelt idő alatt az előadásmód és fúvástechnika változását.

5.4. Az elemzés szempontrendszere

Az elemzést az Aubrey és Dennis Brain előadásának azonosságai, illetve különbözőségei alapján a következő szempontok szerint végezzük (**4. táblázat**). Először áttekintést adunk a versenymű felépítéséről és szerkezetéről formai, harmóniai váza alapján, hogy az előadások azonosságainak és különbségeinek összehasonlításához megfelelő alapot tudjunk teremteni. A versenyművet tételek szerint elemeztük. A hangszeremből, a hangszerkezelési technikából és nyelvhasználatból adódó jellegzetességeket tételenként állapítjuk meg. Részletesen elemezzük azokat a tempóválasztási és artikulációs megoldásokat, amelyeket Aubrey Brain és Dennis Brain alkalmaz. Az **4. táblázatban** összefoglaltuk az elemzés szempontjait, ám azok egymásra utaltsága miatt nem feltétlenül a táblázatban leírt sorrendben vizsgáljuk a felvételeket.

I. Mű szerkezetének és felépítésének elemzése
• Forma
• Harmónia
II. Előadásmódjának összehasonlítása
• Tempóválasztás
• Artikuláció
• Zenei interpretáció, stílus
• Hangszerkezelés

4. táblázat.
Az elemzés szempontjai

Az első tétel parallel összehasonlítását ugyan nem tudjuk ütemszerűen elvégezni, mert amint azt már korábban leírtuk, Aubrey Brain felvételén meghúzták a tételt, hogy ráférjen a lemez első oldalára. A három helyen történt húzás következtében –

az első a bevezető zenekari részben a 10. és a 25. ütem között, a második a 63. és 83. ütemek között, valamint a harmadik a 117. és 163. ütemek között – lényeges területek ezek ki a zenei szövetből.

5.5. Mozart kürtverseny, Nr. 2. KV. 417.

5.5.1. Első tétel

A zenekari bevezető.

A kürtverseny első tétele 24 ütem zenekari bevezetővel indul, ami három részre tagolható. A zenekaron felcsendülő téma nem is szól másról, mint az első és ötödik fok kapcsolatáról, amit ugyan egyetlen ütem (ötödik ütem) erejéig megszakít egy szubdomináns akkord, de aztán eluralkodik a domináns irányába való törekvés. A nyolcadik ütem tulajdonképpen a bővülés, ami a szabálytalanságot okozza, de ez is azért, hogy Mozart komponáljon hozzá egy ritmusképletet (kis nyújtott ritmus + negyedértékű hang), hogy az említett ritmusképlet segítségével minden átmenet nélkül hozzáilleszthesse az éneklő második témát (melléktémát). A kürtbeléptetés előtti részt a második téma zenei anyagának végével kezdi (2 ütem), majd a klasszika szabályai szerint T – D – T-SD – T-D – T funkciókkal, az említett ritmusképletet használva a végén, lépteti be a szólistát.

A két felvétel bevezető része között nemcsak a kényszerű húzás miatt, hanem a köztük eltelt negyed évszázad alatt a felvételtechnika terén bekövetkezett változás miatt is különbség van. Mindkét felvétel mono, de míg Aubrey Brainnél a belső szólamok nehezebben hallhatók a kezdetleges mikrofon-elhelyezés miatt, addig Dennis Brainnél már a zenekar térbeli elhelyezkedése is kivehető.

(hanglemez szemléltetés **1 track**) **A bevezető zenekari rész tempója első 24 ütem.**

A tempóválasztás

A zenekari bevezetőt mindkét felvételen $\text{♩} = 120$ -as metronómszámban indítják, de Aubrey felvételén a hegedűk tizenhatod futamait, a zenei kifejezés magával ragadja 128-ig. Dennis Brain felvételén a tempó szigorúbb tartása figyelhető meg.

Aubreynál egyértelműen felfedezhető a romantikus zenei felfogás. A zenekari bevezető előadásához a karmester a tempómódosulást is segítségül hívja, ezért fordulhat elő, hogy a hallott kilencütemnyi bevezetés folyamatosan gyorsul. Aubrey

felvételével hű képet kapunk a XX. század első felében uralkodó zenei közízlésről és játéktípusról. Arthur Payne, a kor kritikus nem véletlenül *igazi mozarti stílus* jelzővel látja el a lemezen hallottakat. Az ebben az időben uralkodó játékfelfogás olyan szabadon értelmezi a tempót, hogy lehetetlen egyetlen metronóm számmal meghatározni a tétel témáit. Amit rögzíthetünk, hogy a sebesség honnan indul, és hova érkezik. Nem okoz gondot egy előadónak sem, ha a crescendóval párhuzamosan tíz-tizenöt metronómszámot növel akár két ütem alatt. Aubrey Brain felvételének hallgatása közben a következő jelzők jutnak eszünkbe, például: „belülről jövő érzelmek”, „fantáziadús”, „ihletett” vagy „a közönséget magával ragadó”. Más a helyzet a szóló indításánál. Aubrey Brain tempója $\text{♩} = 112$, ami kifejezett tempóesést, szinte zuhanást jelent az induló 120-ashoz képest. Dennis Brain játéktempója pedig marad a $\text{♩} = 120$ -ban a szólórész belépése után is. (hanglemez szemléltetés **2. track**) **Dennis és Aubrey Brain tempójának összehasonlítása.**

Az első téma – főtéma

A kürtön megjelenő téma rögtön átfogja a szólókürt ambitusát, amit a műben Mozart használni fog – a 4.-től a 16. felhangig (három alkalommal ugyan kibővül kis **b**-vel, kétszer az első tételben, a **160.** és **175.** ütemben, valamint a harmadik tétel **20.** ütemében). A szólóanyagot *F*-kürtben írták, az írott *c* hangzó *f*-nek szól, de mivel Esz-kürtbe kell a szólistának az anyagot transzponálni, a megszólaló hang, hangzó *esz*-nek fog szólni.

Mozart *2. kürtversenyét* Aubrey Brain *F*-kürtön, míg Dennis Brain *B*-kürtön játssza. A kürtök különbségéből eltérések adódnak: az egyik, hogy a kürtverseny futamainak megszólaltatása az *F*-kürtön nehezebben valósítható meg, mint a *B*-kürtön. Aubrey Brain *F*-kürtjén a hangtávolságok besűrűsödése egy kvarttal korábban kezdődik, mint Dennis *B*-kürtjén (ez a szekundonkénti besűrűsödés a kürtön a 7. felhangtól következik be, de míg a *F*-kürtön a 7. felhang az egyvonalas hangzó *asz*, addig a *B*-kürtön ez a felhang egyvonalas hangzó *esz*). Rávetítve Mozart *Nr. 2. kürtversenyére*: az *F*-kürtön a futamok már a besűrűsödött területre esnek, míg a *B*-kürtön a besűrűsödött terület elejénél fejeződnek be. Mindezekből adódik, hogy Aubrey Brainnek a futamok lejátszásakor nagyobb a veszélyérzete, mint Dennis Brainnek, ezért veszi az alaptempót lassabbra.

A futamok sebességkülönbségének egy másik okát is feltételezhetjük. Dennis Brain nyelvtechnikája rendkívüli gyors, míg Aubrey Brainé valószínű, hogy lassabb. Az interpretáció más-más eszközökkel történik a két hangfelvételen. Aubrey Brain tempó-kontrasztokat teremt a műben rendre előforduló legato és virtuóz elemek éles egymás mellé helyezésénél: a legato tempót lelassítja, széthúzza, megteremtve vele a virtuóz elemek kiemelését, és közben kompenzálja is a lassabb nyelvjátékot.

Dennis Brain felvételét vizsgálva pedig azt tapasztaljuk, hogy a nyelvsebességet használja a könnyed, de kiváltképpen a virtuóz területek zenei megoldásaihoz. Ezt az adottságát úgy alkalmazza, hogy ha egy ütemnyi tizenhatod menetet az alaptempónál gyorsabban játszik, az a hallgató számára nem tempótlanságot, hanem rendkívüli virtuozitást jelent. Dennis Brain egy előadói gényűs olyan hangszerkezeléssel, mely lehetővé teszi számára, hogy a zenélésben szinte a tökéletes megvalósításig jusson. Ez a sebességkülönbség hallható a futamokban, ugyanazzal az artikulációval, de különböző tempóban, például a 27.-31.-33. vagy a 38.-44. ütemekben.

Az artikuláció

Mint már említettük, Mozart nem ragaszkodott a zenekarba leírt artikulációhoz a szólista esetében, ezért Aubrey Brain (**7. kottakép**) és Dennis Brain (**8. kottakép**) is kialakította saját artikulációját a fő témát illetően. A hangindításuk között van hallható eltérés, ami a két hangszer megszólaltatásának különbségéből is eredhet: Aubrey Brainé kicsit keményebb, mint Dennis Brainé.

The image shows a musical score for the first theme of Mozart's No. 2 Horn Concerto. It consists of five staves of music. The first staff starts at measure 25 and is marked with a box 'A'. The second staff starts at measure 27 and is marked with a box 'B'. The third staff starts at measure 33. The fourth staff starts at measure 39. The fifth staff starts at measure 44. The music is written in G major and 3/4 time. The first staff shows a sequence of eighth and sixteenth notes, followed by a quarter rest. The second staff shows a sequence of eighth and sixteenth notes, followed by a quarter rest. The third staff shows a sequence of eighth and sixteenth notes, followed by a quarter rest. The fourth staff shows a sequence of eighth and sixteenth notes, followed by a quarter rest. The fifth staff shows a sequence of eighth and sixteenth notes, followed by a quarter rest.

7. kottakép.

Aubrey Brain - Mozart: Nr. 2. I. tétel, első téma artikulációja.

A kottaképekben megjelenő artikuláción jól látható a tanár-tanítvány viszony miatti teljes azonosulás. A kötött, és a nyelvvel elindított hangok aránya szinte azonos a két előadónál, a különbség mégis óriási a hangszerkezelés terén. Aubrey Brain pontosan kidolgozott, a téma érdekének szolgálatába állított tudatos tempóválasztást alkalmazó előadó: az általa választott lassú tempó ellenére is megfigyelhető a tizenhatod menetek könnyed felfogásban történő interpretációja.

The image shows a musical score for the first theme of Mozart's No. 2. It consists of four staves of music. The first staff starts at measure 27 and ends with a circled 'A' above it. The second staff starts at measure 33 and has a circled 'B' above it. The third staff starts at measure 39 and has two red circles under it. The fourth staff starts at measure 44 and has one red circle under it. The music is in treble clef and features various rhythmic patterns and articulation marks.

8. kottakép.
Dennis Brain - Mozart: Nr. 2. I. tétel, első téma artikulációja

Aubrey Brain gondolkodása valójában romantikus, főleg a tempo rubato miatt, ami a kor szelleméből adódik, de eszközhasználata a periodikus dallamformálási szabályokat követi, azaz a periódusnyitó szakaszt crescendóval, a rá adott választ pedig decrescendóval játssza.

Dennis Brain gondolkodásmódja ezzel ellentétes. Ő a fölényes hangszerkezelés birtokában szinte kilélegzik a motívumok végén. Kürtjátékában addig még nem tapasztalt, a hangszer korlátait szétfeszítő virtuozitás jelenik meg. A dallamvégek úgy halkulnak el kürtjén, mint a levegő a kilégzésnél. Erre szemléletes példa a 38-40. ütemekben található felfelé vezetett tizenhatod skálafutamok (**8. kottakép** piros bekarikázások). Amit mások általában crescendóval játszanak, azt Dennis Brain képes decrescendóval játszani.

(hanglemez szemléltetés **3. track**) **Dennis Brain és Aubrey Brain nyelvjátéka.**

A rézfúvós hangszer felépítéséből adódik, hogy a felfele irányuló hangsort egyre gyorsuló levegővel tudjuk átfújni, ezért a magasra törő hangokat mindenki crescendóval játssza. Dennis Brainnél sok esetben mintha érvényüket vesztenék a

fizika törvényei: művészi elképzelése kedvéért kidolgozta a felfelé elhalkuló motívumzárásokat.

A tanárok legtöbbször tradicionálisan *piano* kéri a bécsi klasszika stílusában fogant, periodikusan kibomló témák indítását a kürtön (nem mellékesen azért, hogy ha nem sikerül a belépés, legalább ne szóljon hangosan a gikszert). Dennis Brain magabiztos szólólista, megengedheti magának, hogy belépéseit határozott hangerővel szólaltassa meg, pedig született adottságai folytán képes szinte a semmiből elindítani minden hangot.

A második téma (melléktéma)

A második témában és az utána következő területen mutatható ki, hogy Mozart – az akkoriban új fojtás-technika segítségével – újszerű dallamszerkesztést vezetett be. Ez a dallamszerkesztés nem virtuóz, hanem lágy, amelynek előadásmódjára Aubrey Brain és Dennis Brain is csalhatatlanul ráérez. Mondhatjuk, azt játsszák, ami a kottakép mögött rejlik. Miután Mozart nem, vagy nagyon kevés helyen jegyzett le artikulációs utasításokat (**9. kottakép**, Mozart csupán ennyi utasítást adott), a többit a hangszerjátékosoknak kellett megalkotni. Az artikuláció kialakítása szoros összefüggésben áll a karakterrel.

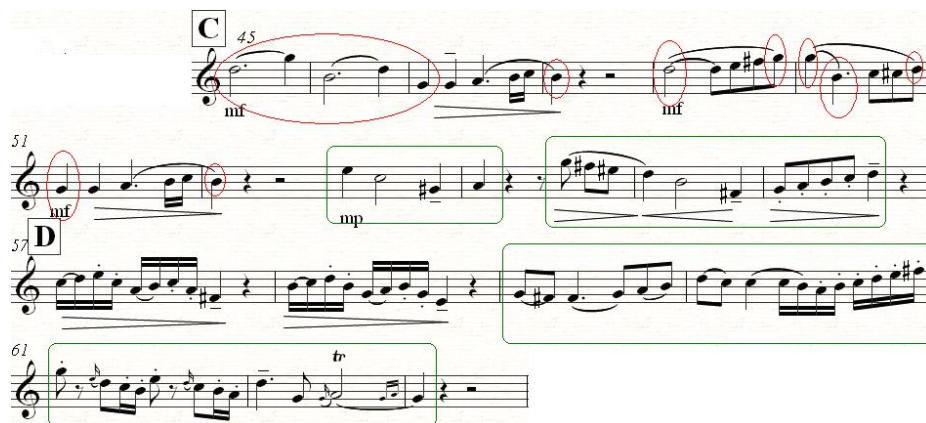
9. kottakép.

Mozart: Nr. 2. kürtverseny, második (mellék) témája.

A második téma lágy legato, könnyen énekelhető. Aubrey és Dennis Brain is itt vált hangulatot. Mindketten visszaveszik a hangerőt, és halkán, kötve játsszák a témát, mert készülnek a témakaraktert követő szakaszra, amelynek témaváltozata a maga tizenhatod képleteivel kontrasztot fog teremteni.

Ebben a natúrhangokra épített témában Mozart az egyszerű hármashangzatok köré dallamot szerkeszt. Az említett hármashangzat *f-b-d-f-b*, (**10. kottakép**, piros bekarikázás 45.-46.-47.-48. ütemek). A natúrhangok közötti részben fojtással, fél takarással, dallam alakul ki (49.-50.-51.-52. ütemek). A zöld négyzetjelölés is hasonló dallamszerkesztést tartalmaz, csak más karakterben (53.-54.-55.-56. ütemek, illetve virtuóz ütemek, az 57.-58.-59.-60.-61.-62. ütemek.).

(hanglemez szemléltetés 4. track) **Melléktéma, Aubrey és Dennis Brain legato játéka.**

10. kottakép.

Mozart dallamformálása a kürtön. Piros kör a natúrhangokat, a zöld négyzet a köréjük komponált dallamot jelöli.

Ezen a területen nagyon érdekes részt találunk a tételben. A témák megjelenései, azok változatai, különböző figurációi, párbeszéd a zenekar és a szólista között, mind azt közvetíti, hogy Mozart számára minden helyzet számolatlan ötletet kínál a hangszer lehetőségeinek kiaknázására. Először a zenekart szólaltatja meg. A 63. ütemtől úgy tűnik számunkra, mintha nem tudná félbeszakítani a hangszeren megtalált dallamszerkesztést. A domináns B-dúr kvinthangját körülírja először alulról, majd felülről megközelítve, amitől azt érezzük, mintha egy második melléktémát hallanánk, vagy a zárótéma megjelenésének lennének tanúi (11. kottakép). Valójában egyik sem, csupán a mozarti dallamalkotás részesei lehetünk. A hangokat hol legato csoportba fonja, hol éles ellentétként rövid nyolcad értékeket használ. Majd következik a szólista a 67. ütemtől.

11. kottakép.

Egy hang körülírásából születő dallam. A domináns hang körülírása piros körrel jelölve.

(hanglemez szemléltetés 5. track) Egy hang körülírásából születő dallam.

A párbeszéd foszlányából indítja el aztán a zárótémát a 73. ütem második felétől.

12. kottakép.

A párbeszédéből előtűnő zárótéma.

(hanglemez szemléltetés 6. track) A párbeszédéből születő zárótéma.

Mint azt már említettük, a 63. és 83. ütemek közötti rész hiányzik Aubrey Brain felvételén, ezért ezt a területet Dennis Brain játéka alapján elemezzük. Mivel hasonló szellemben értelmezik a művet, nagy a valószínűsége, hogy továbbra is csak a játékmódban és a hangszerkezelésben lehetett volna különbségeket felfedezni.

Az előadó feladata, hogy a művet értelmezze. A megvalósítás eszközei a hangszín és a tempó megválasztása, valamint az artikuláció. A mű különböző karakterei a változatos artikulációban valósulnak meg. Dennis Brain ezen a területen, a 67. ütemtől erőteljesen érzékelteti Mozart éneklő és virtuózan könnyed karaktereinek ellentéteit, ugyanakkor ezek kényesen finom egyensúlyát is megvalósítja. A legato szemben áll a téma röviden játszott nyolcadaival (69-70. ütemek), amelyek tenuto negyedekké alakulnak át (**12. kottakép**).

Kidolgozás.

Az előzmények pezsgő karaktereihez képest az itt megjelenő dallamot hallva hangulati változást érzünk. A 91. ütemtől átmenet nélkül egy lassan lecsorgó skálamenetet hallunk, amely megtorpan, majd magasra emelkedik, aztán újra végigjárja előbb megtett útját, sőt harmadszor is próbát tesz, míg végül egy kromatikus kapaszkodás után sikerül a kiinduló hangra visszajutnia. Mozart más kürtversenyeiben is találunk példát, ehhez hasonlóan éles hangulati váltásokra. Példárá a D-dúr versenymű rondó tételének második közjátéka. Pizka szerint a Leutgeb által gyakran játszott egyházi motívumokat talán befűvés közben hallhatta Mozart, és mint Leutgebre jellemzőt idézte a sokat hallott dallamokat.⁴²

A hangulatváltás a kürtversenyben elsősorban a megjelenő moll hangnemnek köszönhető. A zenekari kíséret sokáig nyugodt, egész ütemet betöltő, tartott hangot játszó basszus szólamra és szinkópáló hegedű és brácsa szólamokra épül. Ez a szinkópás kíséret biztosítja a háttérét a már említett lefele hajló szólókürt szólamnak.

⁴² Jeremiás próféta lamentatio: Pizka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection*. (München: Hans Pizka Edition, 1980.) 118. old. 59-62 ütemek, illetve 67-79 ütemek.

13. kottakép.
A kidolgozás funkciók rendje.

A b-moll (I. – VII⁶₅ – V⁴₃ – I.) négyütemes (T – D – D – T) visszahajlás, majd ezt követi (I⁶ – II. – IV⁶₄ – VII⁷ – V⁶ – VII⁷ – I.) egy besűrűsödő (T – SD – SD – D – D – D – T) irány, ami előkészíti a szekvencia Desz-dúr hangnemét. (13. kottakép, H betűig.)

Az első nyolc ütem után Mozart egy újabb kompozíciós eszközt alkalmaz: egy egész ütemet betöltő *desz* hangról kvartlépéssel nyíló szekvenciát ír. A három lépcsős, nagy szekundonként emelkedő szekvencia végén visszahozza a dúr hangnemet. A 99. ütemtől indul a visszavezetés, ahol a T – S – D – T – először esz-moll, majd f-moll, később c-moll hangnemek érintésével – visszavezet bennünket az Esz-dúrba, hogy a tétel első, főtémája is visszatérhessen (13. kottakép, 99-117. ütemig).

Tempóválasztás

A tempóválasztásnál már határozottabb különbségek mutatkoznak a két elemzett előadásban. A már említett hangulatváltást mindkét felvételen a tempó határozott visszafogása kíséri. Dennis Brain a kidolgozás indítását 110-es tempóban kezdi. Ez a megnyugtató lehetőséget kínál számára, hogy az első két hangot kiszélesítse (14.

kottakép, piros karikázások), majd az azt követő három nyolcad hangot, a lemaradás végett gyorsítva játssza.

14. kottakép.

Dennis Brain- Mozart: Nr. 2. I. tétel kidolgozási rész zenei megformálása.

Mivel a következő ütemekben is használja ezt a zenei eszközt, kiszabadítja magát az alaptempó kötöttségéből. Egyébként csupán ez az egyetlen tényező, amelyre vonatkozóan néha kritikát fogalmaznak meg napjainkban Dennis Brain játékát illetően. Nyilvánvaló, hogy ez a tempóbeli szabadság szükséges az ő fantáziadús előadásához. Eszközeihez tartozik a tempó szabadsága, a virtuozitás, egyedülálló nyelvjátékának sebessége, a legatóban kinyúló, színekben gazdag hangképzés, de mindenekfelett az a kifinomult arányérzék, ami minden helyzetben képes a túlzások határain belül tartani játékát. Itt térnénk vissza a funkciók viszonyára (oldás-feszültség, SD-D-T), amelyek érzékeltetése rendkívül jellemző Dennis Brain játékára, ebből adódik és ezt a célt szolgálja a tempószabadság, a színgazdagság és az arányérzék (**14. kottakép**).

Nem tudjuk, hogy Mozart korában a hangszeresek milyen előadói szabadsággal élhettek. Pedig abban az időben is, úgy, mint napjainkban, a művek tolmácsolása közben a közönség igényelte az előadó hangszeres tudásának csillogtatását, hisz nem véletlenül teremtették meg a kadenciák helyeit. Dennis Brain a közönség igényét kiszolgálta, mert nem csak élőben, hanem felvételeit hallgatva is leköti a figyelmet virtuozitásával. Ezért sem csodálkozhatunk, hogy hosszú éveken keresztül a szóban forgó lemeze az eladási listák előkelő helyeit foglalta el.

Aubrey Brain tempólassulása Dennis Brainéhez képest szembetűnőbb. Nála a kidolgozási rész tempója 94-es metronómszámú. Aubrey Brain helyzete a tempóválasztást illetően érthetőbb. A század elejét uraló közízlésnek megfelelt a már

A Brainek hatása az előadásmódra – Mozart kürtversenyei Aubrey Brain és Dennis Brain előadásában, 112

említett tempo rubato alkalmazása. A tempóingadozás mai füllel hallgatva kétségtelenül szélsőséges. De az előadó döntése mellett szól, hogy a szólamát képes minden ütemben tartalmasan kitölteni, pedig Aubrey Brain hangszerkezelése a dinamikai határokat csak szűken képes tartani – **p. - mp. - mf. (15. kottakép)**. A hangszínen, az artikuláción és a tempón kívül más eszköze nincs, de számára ez is elegendő.

The image shows a musical score for a trumpet part, specifically the 15th measure. The score is written in G major and 3/4 time. It consists of four staves of music. The first staff starts at measure 95 and ends at measure 102, with a dynamic marking of *mf*. The second staff starts at measure 102 and ends at measure 110, with a dynamic marking of *mp*. The third staff starts at measure 110 and ends at measure 117, with a dynamic marking of *mf*. The fourth staff starts at measure 117 and ends at measure 124, with a dynamic marking of *sp*. The score includes various articulation marks, such as slurs and accents, and a box labeled 'G' above the first staff. The dynamics *mp*, *mf*, and *sp* are highlighted in green boxes.

15. kottakép.

A kidolgozás megformálása Aubrey Brain előadásában

(hanglemez szemléltetés 7. track) **Kidolgozási rész, Aubrey Brain és Dennis Brain tempószabadsága**

Artikuláció

Az artikuláció azonosságai a két előadásban itt is szembeűnők. Mint látjuk (**16. kottakép**), Mozart itt sem alkalmaz artikulációs jeleket.

The image shows a musical score for a trumpet part, specifically the 16th measure. The score is written in G major and 3/4 time. It consists of a single staff of music. The score includes various articulation marks, such as slurs and accents, and a box labeled 'G' above the staff. The dynamics *mp*, *mf*, and *sp* are highlighted in green boxes.

16. kottakép.

Kidolgozási rész, Mozartnál artikuláció nélkül áll.

A lefelé irányuló skálamenet mindkét értelmezésben legato. Különbség viszont, hogy Dennis Brain hangról indítja a kötést (**14. kottakép**), amelyet Aubrey Brain újra indít (**15. kottakép**). A második előadásmódbeli különbség a nagy fellépéseknél van, melyeket Dennis Brain újraindít, Aubrey Brain felkötést alkalmaz; a harmadik különbség pedig, hogy a zárómotívum négy hangját Dennis Brain különválasztja,

Aubrey Brain pedig két-két ütemet összeköt (az utolsó kötéssel újabb húzás következik a 117-163. ütemek között).

A kevés artikulációs eltérés egyébként itt is valószínűsíthetően a hangszerek közötti építési különbségekből ered. Dennis Brain felvételének technikai háttere annyival fejlettebb (visszhangot kevernek a felvételhez), hogy felvételét hallgatva a Dennis Brain által alkalmazott nyelv-indítást, a hallás nem minden esetben érzékeli.

Visszatérés

Dennis Brain előadásában halljuk a visszatérést (Aubrey Brain felvételén húzás van). Változás a 141. ütemtől kezdődik, ahol a kürtben hallott virtuóz skálameneteket Mozart folytatja, de a kiegészítő reagálást a második hegedű szólama játssza. Ez a nyolc ütem a hangnemi útkeresés, hogy a második témát, (melléktémát) Esz-dúrban visszaidézhesse.

A melléktéma visszaidézését a hegedűszólam kezdi, és négy ütem múlva csatlakozik mellé a kürt is, ahonnan szinte kézen fogva, együtt fejezik be a visszaidézést 151-től 154-ig. Ettől a csatlakozástól indulva, a viszonylag magas fekvés miatt, a szólista számára ez az egyik legkényesebb terület. A hangterjedelem ezen a helyen a legnagyobb, rövid időn belül itt is bejárja a tétel teljes ambitusát. A 154. ütemtől a 163. ütemig oktávugrások vannak, sőt két oktáv átugrása is előfordul (160-161. ütemek).

A 163. ütemtől újabb dallam visszaidézése következik, melyet az expozícióban *egy hang körülírása* névvel említettünk. A visszaidézés hangneme Esz-dúr, és ez a hangnem a tétel befejezéséig megmarad. Mozart a 163. ütemtől a már alkalmazott technikával él: először a hegedűk játsszák a dallamot, amihez társul a szólókört. Így történik a hangkörülírási dallam, illetve a zárótéma esetében is, amelynek visszaidézése után a hegedűben elindított virtuóz skálamenetet a következő ütemben megismétlő kürt egy szinkópás ütemmel, majd egy felnagyított szinkópával, valamint egy teljes ütemet kitöltő trillával fejezi be. A tétel nyolc ütemes zenekari szakasszal zárul.

Tempóválasztás

Dennis Brain tempója a kidolgozási rész kivételével mintaszerűen marad a választott 120-as metronómszámban. Aubrey Brain kidolgozási rész utáni metronómszáma 112, amit kis ingadozással tart meg.

Artikuláció.

Az artikuláció megegyezik az expozícióban már megismert artikulációval, és mivel Aubrey Brain felvétele csak a 163. ütemtől áll rendelkezésünkre, a tétel egészét nézve megállapítható, hogy artikulációs különbségek alig fedezhetők fel a két felvétel között. Aubrey Brain hatása olyan meghatározó volt, hogy Dennis Brain nem változtatott apja elképzelésin.

A felvételek közötti eltérések újra csak a hangszerjátékban jelennek meg. A 151. ütem belépésétől halljuk Dennis Brain azon különleges képességét, ami kiemelte őt az átlagosan jó hangszeresek köréből. A hangszínekre és dinamikára különösen érzékeny hallása biztosítja, hogy helyesen alkalmazza a szólisztikus kiemelkedést, majd az azonnali háttérbe vonulást. A 155. és 157. ütemek megoldásai lehetnének a zenei névjegyei. Az összetéveszthetetlen személyes hang és a zenei megformálás azonnal felismerhető. Ez nagyon kevés hangszeres nagyságnak adatik meg.

Aubrey Brain csatlakozása a 163. ütemtől a tenuto-játék szellemében folytatódik, a 169.-170. ütemek nyolcadait egyértelműen szélesen, Dennis Brain viszont rendkívül rövid hangokkal adja elő. A hátralévő futamot Dennis Brain nagyszerű virtuozitással, Aubrey Brain pedig mesteri szakszerűséggel mutatja meg. A tételt lezáró ütemet betöltő trillát mindketten alulról indítva és közepesnek mondható sűrűséggel szólaltatják meg.

Összefoglalásul erről a tételről tehát elmondható, hogy a különbségek a hangszerjáték területén voltak meghatározók. Aubrey Brain kifejezési eszközül elsősorban a tempóváltoztatás szolgál, Dennis Brainnál a hangszerjátékban megvalósított újszerű, de sohasem túlzó ötletek. A hangki kifejezés finoman árnyalt és színekben gazdag. Az artikuláció egy tőről fakad és mindenben az elképzelt karaktert szolgálja.

5.5.2. Második tétel

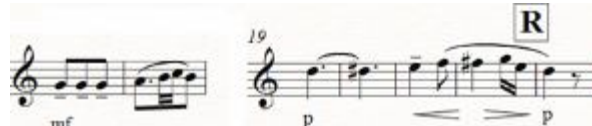
A második tétel nyolcvanöt üteme nem más, mint közjáték a két szélső tétel között. A formája dalforma, ami **A** illetve **B** részekből áll, mindkét rész ismétlődéseivel. A forma első, **A** része mindig a főhangnemben végződik fél zárattal vagy valamelyik rokonhangnemben, egészszárattal.

Az **A** rész is két egységre bontható, az első egység egy négyütemes mondat vagy alapegység (**17. kottakép**), ennek második fele pedig egy 2 + 4 ütemből álló, szekvenciaszerűen felépített, de mindig változó dallamfordulatokat alkalmazó befejező egységből áll (**18. kottakép**).

17. kottakép.

Az - A - rész négyütemes alapegysége.

18. kottakép.

A 2+4 ütemes második tag.

A **B** témát, amely egy szabályos nyolcütetes periódus, csak a kürt játssza. Ezt a **B** témát Mozart kivételesen artikulációs jelekkel látja el (**19. kottakép**).

19. kottakép.

B téma, Mozart artikulációs jeleivel

Mindkét témáról elmondható, hogy jó fekvésbe komponált, a kürtre jellemző dallamformálás szellemében megírt, hangszereszerű dallamok. Az **A** téma általában párbeszédszerűen folyik zenekar és szólólista között. Az első megszólalásakor a zenekaron halljuk. A 11. ütemben belépő szólókürt először az **A** téma négyütemes alapegységét játssza, amit a zenekar félbeszakít a második rész kétütemes előtagjával. Ezt azonnal megismétli a kürt is, és ez által szekvenciaszerű előzményt teremt a már variált, második négy ütemnyi résznek. A 23. és 28. ütemek között azt halljuk, hogy a zenekar továbbszövi a szólókürt anyagát, hogy az F-dúrban megszólaló **B** témát előkészíthesse vele.

A **B** téma után tizenhatodmenetes visszavezetést találunk, előbb a zenekaron, majd a kürtön imitálva. A 41. ütemben visszatérő **A** témának a második tagja jelent változást a 49. és 52. ütemek között, hogy belőle zenekari hangnemkeresés nélkül rögtön következhesen a másodszor megjelenő **B** téma. A 60. és 64. ütemek között újra megjelenik a tizenhatodmenetes párbeszédre épülő, visszavezető négy ütem, majd utoljára halljuk az **A** témát. A 76. ütemtől tíz ütem, kadenciaszerű epilógus zárja a tételt.

Tempóválasztás

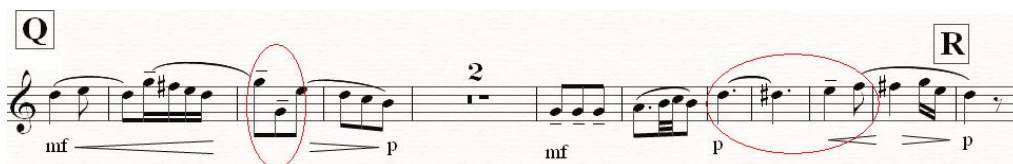
A zenekari bevezető tempó metronómszáma Dennis Brain felvételén ♪ = 83-as, ami átlagosnak mondható. Ahogyan az első tételnél, úgy itt is, Dennis Brain folytatja a zenekartól kapott tempót, ahol először kis lassítást formál. Ez a visszavezetés **40.** üteme. Ugyanígy enyhe tempóvisszatartást tapasztalunk az **50.-51.** és a **64.**, valamint a **74.-75.** ütemekben. Az **53.** ütemtől a **B** rész másodszori visszatérésénél viszont érezhetően visszavesz a tempóból a 78-as metronómszámig. A tétel inentől lassabb, és nem is tér vissza már a kezdeti sebessége, sőt megfigyelhető, hogy az epilógus a tétel végére egy folyamatos lassulással esik vissza a 70-es szám alá.

Aubrey Brain folytatja az első tételben kialakított játékmódját, a tempó tehát változó. Nála a zenekari bevezető ♪ = 70-es metronómszámmal indul, majd a szólókürt belépésekor először túlnyújtja az első ütemet, de a másodikban megjelenő tizenhatod mozgással behozza lemaradását. Ebben a tételben sem lehet a tempót bemérni, csak az indulást és az érkezést. A **B** részben határozottan kimozdul, és 85-ös metronómszámmá vált, aztán a visszavezető rész **40.** ütemét látványosan lelassítja, így visszatér a kezdő 70-es metronómszámhoz.

A következő **A** rész második felének megváltozott dallamfordulata (**50.-51.** ütem) csak az érvényes nyolcad ütemmutató felével (tizenhatodokban) mérhető, és ez szinte leállítja a tempót. Aubrey Brainnél a továbbiak folyamán a témák visszaidézése hasonló módon történik, mint ahogyan már hallottuk. Megállapítható, hogy két tempót alkalmaz az **A** illetve **B** részek előadásához. A tétel hátralévő részében az epilógus kap újabb tempót, nála 65-ös a zenekari indulás, és az alkalmazott lassítással szinte megállítja az időt a tétel befejezésénél.

Artikuláció

Mozart a tétel **B** témáját látta el artikulációs utasításokkal, az **A** rész tagolását-megformálását az előadóra bízta. Csupán néhány hely van, ahol eltérések mutatkoznak Dennis és Aubrey Brain artikulációja között. Aubrey Brain a zenekari artikulációt követi (**21. kottakép**), míg Dennis Brain két helyen változtat az **A** részben, a **13.** ütemben és a **19-21.** ütemekben (**20. kottakép**).

20. kottakép.
Dennis Brain - Mozart: Nr. 2. II. tétel - A - téma artikulációja

21. kottakép.
Aubrey Brain - Mozart: Nr. 2. II. tétel - A - téma artikulációja

Zenei interpretáció, játékmódus

Aubrey Brain felvételén a zenekar is vontatott tempóban kezd. A vonós szólamoktól, a 3. majd 7-8. ütemben olyan mértékű csúszást hallunk, ami már glisszandó hatású. A szólista megjelenésénél is sokkal inkább a hangulat áll a középpontban, ennek rendeli alá a tempót. Aubrey Brain játékára jellemző, hogy a tétel folyamán a tagolási pontokat kiszélesíti, amitől előadásának íve kisebb egységekre tagolódik.

A felvétel magán hordozza a hangrögzítés rutinalanságait. A zenekar és a szólista nem minden esetben szólal meg együtt, az arányok kidolgozatlanok, intonációs problémák vannak a zenekari szólamokban és a tempók hangszercsoportok szerint értelmezettek, ezáltal a fúvósok belépése pontatlan és hamis. Mai füllel hallgatva ritmustalan az előadás, néhol széteső a tempó.

Dennis Brain felvételén már a zenekari bevezetőnek is állandó, belső lüktetése van, ami összetartja a hangzást, és szinte belépteti a szólistát. A kürt hangjának karaktere letisztult, egyszerű és sallangmentes. Hangulati átvezetései megteremtik a nyitottság és folytonosság érzetét, amitől megszületik a nagyobb ívekben való előadás. Az interpretáció a hallgató figyelmét folyamatosan vezeti a periódusokon keresztül. Dennis Brain finom arányérzékével, amellyel a zenei kifejezés eszközeit alkalmazza, a kürtjátéka nem válik öncélúvá és tolakodóvá. Dennis Brain elsősorban a dinamikák, a visszafordított dinamikák (crescendo helyett, decrescendo) és a hangindítás sokféleségét alkalmazza (nyelv nélküli indítás, beúsztatás, határozottan hallható indítás és kemény nyelvhasználat).

(hanglemez szemléltetés **8. track**) **A XX. század elejének játékmódusa, és annak változása.**

A zenekar és a szólista nagyszerű párbeszédének példáját a **B** rész végén a **35.** és **36.** ütemben hallhatjuk, amikor Dennis Brain mesterien átadja a dallamot a zenekarnak, akik ugyanazzal a dinamikával és hangszínnel viszik tovább, majd adják vissza ugyanezt a dallamot a szólistának.

Fontos kiemelni, hogy Dennis Brain egyszerre két eszközzel is él: a dinamikát és a hangszínváltást együtt állítja a zenei megformálás szolgálatába. Az **53.** ütem a **B** rész másodszori visszatérésekor példázza a csak rá jellemző megoldást, ahogy képes a hangot szinte a semmiből megjeleníteni; ezt a jelenséget úgy hozza létre, hogy hangszínét és dinamikáját tökéletesen egybeolvasztja a zenekarával. Itt látható az előadói egyéniségek közötti különbség: amíg Aubrey elsősorban a tempóváltásokra épít, az alatt Dennis többféle zenei eszközt alkalmaz.

(hanglemez szemléltetés **9. track**) **Az előadók tempószabadságának bemutatása.**

5.5.3. Harmadik tétel

A harmadik tétel rondó, mely a franciák – *rondeau*-jából kifejlődött, visszatérő refrén, és közbeiktatott közjátékok sorozatából álló forma.⁴³ A Mozart kürtversenyek harmadik tétele ebben a formában íródott, és valamennyi 6/8-os ütemmutatóval ellátott. Mozart a versenyművek harmadik tételében mindig visszahelyezi a hangszeret az ősi szerepkörébe, a vadászathoz. A tempók és a dinamikák, a vad üldözését szimbolizálják, ezért többnyire gyorsak, és viszonylag hangosak. A rondók hangulata szilaj és vidám, a közjátékok ötletgazdagok. A *Nr. 2. kürtverseny* harmadik tétele tréfás ötleteiben tútesz a többi Mozart mű hasonló tételén, ugyanis humora kendőzetlenül pellengérré állítja a felkészületlen szólistát.

A rondótéma szabályos periódust képez a 4+4 ütemmel, melyet a harmóniaváz T-D ütemenkénti szabályos váltásaival támaszt alá. A Mozart-kürtversenyek rondó tételeit, (a *Nr. 1. kürtverseny* kivételével) a szólista indítja, amire harsányan, tömeghatást keltve válaszol a zenekar. Az első közjátékban párbeszéd alakul ki a zenekar és a szólista között. Majd ez megszakad (**30. ütem**), mert a szólista egyik válaszában megakad. A zeneileg megjelenített „memóriazavar” – az akadozó ritmusképlet ismételtetése – addig folytatódik, amíg a formai űrt kitölti (**30.** és **36.** ütemek között). (**22. kottakép**).

⁴³ Dahlhaus, Carl; Eggebrecht, Hans Heinrich (szerk): *Brockhaus Riemann zenei lexikon I–III.* (Budapest: Zeneműkiadó. 1983–1985., 3. kötet) 255.

22. kottakép.
Memóriazavar ritmusképlete.

A zenekar érzékelve az előadó zavarát, segítséget nyújt, és a folytatáshoz előjátssza a szükséges motívumot, melyet a kürtös azonnal átvesz (37. 38. ütem). A lelkivilágából kiköckent szólistának ekkor Mozart, az ütemek első hangjaira rövid trillák elhelyezésével jelképes gikszereteket ír (44. 45. 46. ütemek első hangjai), amely egyben alkalmat is teremt egy rögtönzött kadencia közbeszúrására (46. ütem), (23. kottakép).

23. kottakép.
Rövid trillák, jelképes rontások, és a kadencia helye.

A rondótéma második megszólalásával egy időre visszaáll a tétel zavarmentes folyamata, de a memóriazavart jelképező ritmusképletek maradnak, mert jól szolgálják Mozart számára a hangnemváltás előkészítését c-moll felé.

A második közjáték is humoros elemekkel teletűzdelt. A moll váltás elősegíti a hangulatváltozást. Mint ahogy az első tételben is utaltunk rá, Mozart megjeleníti azokat a dallamokat, amelyeket Leutgebtől hallot (lásd első tétel, kidolgozási rész), de ezen a helyen már bevonja a játékba a zenekart is. Egy, a szövegét elfelejtő szólista nem tehet mást, mint hogy valamit játszik emlékezetből, és ez nem más, mint a jól ismert dallamai. Ezt a dallamot aztán a zenekar a 73., 77., 81., 83., 85., 87., és 89. ütemekben mondhatni „kineveti”, (24. kottakép).

Ez a közös játék a hangnemi váltásokban is megjelenik, mert a *c-moll*-ból először *g-moll*-ba jutunk (75. ütem), azt követően rövid *f-moll* (78. ütem), utána *B-dúr*, (82. ütem) hangnem kövekezik, majd újra *c-moll* (86. ütem), és ezután az *Esz-dúr*, (95. ütemtől), mely egyben a harmadszori rondótéma hangnemébe való visszatérést is jelenti (97. ütem).

Az ezt követő rövid lélegzetvétel alatt esély nyílik az összeszedettségre, most viszont a túlzott összpontosítás okoz zavart, mert a zenekari rondótéma lezárása előtt lép be a szólista a harmadik közjátékkal – egy ütemmel korábban. A tétel hátralévő

A Brainek hatása az előadásmódra – Mozart kürtversenyei Aubrey Brain és Dennis Brain előadásában, 120

részében, a mindenhova beillő szaggatott ritmusképlet többször is megjelenik, a szólista még próbálkozik egy hangos fanfár eljátszásával is, de ez is csak rontott hangokkal teletűzdelve sikerül (142. ütem).

The image shows a musical score for measures 68 to 74. The top staff is the horn part, and the bottom two staves are the piano accompaniment. Red circles highlight specific rhythmic patterns in the horn part at measures 70, 72, and 74. The piano part has a dynamic marking of *fp* at measure 70.

24. kottakép.
A zenekar „nevető” reakciói

Úgy tűnik, a teljes talajvesztés elkerülhetetlen, mert már a rondótémát kétszeri próbálkozásra sem tudja akadálymentesen eljátszani (148. és 153. ütemek). Végül a lehető leggyorsabban *Più Allegro*, befejezi az utolsó 15 ütemet. (25. kottakép)

The image shows a musical score for measures 140 to 155. The top staff is the horn part. Red circles highlight specific rhythmic patterns in the horn part at measures 142, 148, and 153. A box labeled 'M' is placed above measure 148. The piano part has dynamic markings of *f*, *p*, *pp*, and *mp*. The tempo changes to *Più Allegro* at measure 155, with a dynamic marking of *ff*.

25. kottakép.
Többszöri elakadás és lezárás

(hanglemez szemléltetés 10. track) A vadászkarakter tempója, és előadása Aubrey Brain és Dennis Brain felvételén.

Tempóválasztás

Aubrey Brain a harmadik tételt ♩ = 114-es metronómszámmal indítja, de a tagolási pontoknál visszaveszi a tempókat. A tételt kissé indulószerűen játssza (a metrikus ütések egy és négyenél határozottan kiemelve, amihez a basszus szólások túlzó segítséget nyújtanak). Az első közjáték alatt a tempót 110-re redukálja, és a 42. ütemtől előkészíti a rögtönzött kadencia helyet, lelassítja a tempót 60-as metronómszámmig, de nem játszik kadenciát.

A második rondótémát újra élénken és frissen adja elő, viszont a második közjáték előtti tizenhatodokat 107-re lassítja, amivel előre vetíti ennek hangulatváltását. A második közjátékot 104-es tempóban kezdi, majd 98-ig visszaveszi. Ezt követően a harmadszorra megszólaló rondó téma már csak 108-as tempójú. A harmadik közjáték 105-ös, a negyedik rondótéma 103-as, végül a Più Allegro-ban 118-ra emelkedik a metronómszám.

Dennis Brain a harmadik tételt 104-es metronómszámmal indítja és a rondótémáknál mindig visszatér ehhez a tempóhoz, míg a közjátékokat 102-es metronómszámmal, az utolsó, befejező Più allegrot pedig 117-ig gyorsítva játssza.

A három tétel közül ebben a tételben közelíti meg egymást a legnagyobb mértékben a két szólista. A rondótémák egyszerűsége miatt csupán dinamikailag vagy a tempót illetően mutathatók ki különbségek. A tétel humora ugyan az élő előadások alatt érvényesül igazából, mert az előadók legtöbbször látványosan bemutatja a közönségnek a memóriazavart, vagy a rontott hangok kiülnek arckifejezésükre. A lemezfelvételek nem teszik lehetővé a vizuális hatást, ezért mindkét előadó viszonylag szabályos tempótartásokkal játssza végig a tételt. Ismerve a felvétel körülményeit, Aubrey Brain nem hibáztatható az arányokat, illetve az összjátékot illetően. Dennis Brain eszközgazdagsága viszont itt érvényesül a leglátványosabban, bár ő sem játszik például kadenciát. Hangszeres tudása és zenei eszköztára oly gazdag, hogy nem alkalmaz tempóváltoztatást. Jellemző játékára a dinamikai sokszínűség és a hangszíngazdagság, kiváltképpen a rondótémák és közjátékok között, ütemenként vált dinamikát majd vele párhuzamosan hangszíneket.

(26. kottakép)

The image shows a musical score for three staves, measures 16 to 30. The first staff (measures 16-22) has a *mf* marking and a red circle around a note. The second staff (measures 23-29) has *p* and *mf* markings, a red circle around a note, and a box labeled 'B'. The third staff (measures 30-36) has a *mf* marking and two red circles around notes. A first ending bracket is shown above measure 31.

26. kottakép.
Dennis Brain dinamikai sokszínűsége

Artikuláció

Aubrey Brain élénkebben játszik ugyan, mint Dennis, a továbbiakban mégis a kisebb formai tagolások mellett dönt, valamint a tempók változtatásainak eszközével él. A játék artikulációiban kevésbé kottahű, a zenekari szólamokkal való egyeztetés terén pedig itt történnek a legnagyobb kilengések. Ritmusban ingadozik a zenekar, de ez nem a szolista hibája, hanem a felvételre fordított időhiány okozhatta a hangzaskép fogyatékoságait. Dennis Brain szabályosabban (metrikailag egyenletesebben, fegyelmezettebben) játszik, és képes végig ugyanazt az elmélyült összpontosítást fenntartani, amitől nem válik sablonszerűvé, öncélúvá egyetlen megoldása sem.

Megállapítható viszont, hogy Aubrey és Dennis Brainnél is a választott artikulációk mindenben segítik a zenei elképzelést, de a két előadó között lényeges különbség itt sem található. Mindketten a második közjátékot formálják a legszemélyesebben, ezen a helyen mutatják be ötleteik legszélesebb skáláját. Aubrey Brain először alkalmazza a dinamika-nyitó, illetve záró szembeállítását (— —). Nagyon hatásosan használja a subito dinamikát is a 78. és 79., valamint a 82. és 83. ütemekben. (27. kottakép)

The image shows a musical score for three staves, measures 74 to 91. The first staff (measures 74-79) has a box labeled 'E' and a *mf* marking. The second staff (measures 80-85) has *f* and *p* markings, a box labeled 'F', and a *mf* marking. The third staff (measures 86-91) has *p* and *mf* markings, a box labeled 'G', and an *f* marking. Trills are marked with 'tr' above notes in measures 80, 86, and 91.

27. kottakép.
Aubrey Brain zenei formálása

(hanglemez szemléltetés **11. track**) **Aubrey Brain és Dennis Brain ötletgazdag játéka.**

Aubrey Brain hatása Dennisre egyértelműen kimutatható, a különbség csupán annyi, hogy Dennis Brain hangszerkezelése kifejezőbb. Mindketten hasonló zenei felfogást képviselnek. A tétel befejező szakaszában a harmadik közjáték alatt Dennis szinte lemásolja Aubrey Brain előadásmódját, amely jól előkészíti a humorral átszótt tétel hangulatát, a bizonytalan hangszerjátékos sikertelen próbálkozásait. Ezt az elbizonytalanodást, kontrasztot teremtő dinamikai játékkal támasztják alá. Különös figyelmet érdemel Aubrey Brain megoldása a fanfár interpretációja alatt, mivel nem játssza a rontott hangokat jelentő trillákat. **(28. kottakép)**. A befejező *Più Allegro* tempója és artikulációja minden elemében megegyezik a két felvételen.

The image displays three staves of musical notation for the 28th measure of the finale. The first staff, marked with a box containing the letter 'L', shows a melodic line starting with a forte (f) dynamic and moving to mezzo-forte (mf). The second staff, starting at measure 144, features a rhythmic accompaniment with piano (p) and pianissimo (pp) dynamics. The third staff, starting at measure 151, is marked with a box containing the letter 'M' and the tempo instruction 'Più Allegro'. It shows a melodic line with dynamics ranging from pianissimo (pp) to forte (f).

28. kottakép.
Aubrey Brain, tételt befejező megoldásai

5.6. Összegzés

A két felvétel metronómszámait összehasonlítva Aubrey Brain tempói hektikusak, mely nem csak a szólista, hanem a zenekari tempókat is érinti. A tempók változtatásának tendenciái gyakoriak és feltűnőek – Denisszel összevetve már látványosak. A műveket egészében hallgatva felfedezhető Dennis Brain előadásának új irányra váltása, melynek zenei eszköztárából látványosan kimarad a zenei karakterek tempóváltoztatással történő alátámasztása. Az ok valószínű kettős; egyrészt idejétmúlt a szélsőségesen romantikus, szabad előadói stílus, másrészt a lemeztársaságok vágástechnikája kényszerítő nyomást gyakorolt az egységes tempók alkalmazásának irányába.

A zenei közös nyelv az artikulációk alkalmazásán látható, mely csupán elvétve tér el egymástól, ezen belül is a virtuóz nyelvhasználat területein. A játék megvalósításakor elsősorban a hangszerek közötti különbség, valamint a hangszeres tudás továbbfejlődése látszik.

Mint írtuk, az Aubrey Brain-féle Mozart felvétel volt az első lemezen rögzített szólókört felvétel, amely így zenetörténeti jelentőségű, azonban tudjuk, hogy sebtében készült (2 óra alatt vették fel). Az akusztikai környezet nem megfelelő, a terem száraz, visszhang nélküli. Ezzel ellentétben Dennis Brain felvétele már előnyösebb körülmények között készült, és érezhető a felvételtechnika fejlődése (akusztikusabb, visszhangosabb környezet, megfelelő mikrofonozás, hallható belső szólamok).

Dennis Brain előadása a mai szempontok szerint is példaértékű, a felvétel minősége valamint hangvétele is modernnek mondható, és ez köszönhető Herbert von Karajannak, a felvételek dirigensének is, aki nagy figyelmet szentelt a párbeszédre. A játékmód arányai kiegyenlítettek, a zenekar maximálisan kiszolgálja a szólistát, de mégis azonos súlyú a jelenlétük. A fegyelmezett szólamok időnként a textúrából kiemelkedve egyenrangúvá válnak a szólistával, viszont a megfelelő helyeken alárendelik magukat, kísérik őt. Hangszerét mindkét szólista magas fokon kezeli, ami természetessé teszi számunkra a zenei gondolat közlését, így egyértelművé lesz a hallgató számára, hogy a hangszer alkalmassá vált komoly feladatok elvégzésére.

A különbségek viszont elsősorban hangszerkezelési különbségek, amit Dennis Brain munkájának összetett eredményeként értékelhetünk. Ez a hangszeres fölény lehetővé tette számára, hogy olyan zenei gondolatokat közvetítsen az őt hallgatóknak, amelyek addig a kürtön nem voltak hallhatók. Nem csak született adottságai, hanem a családból hozott gondolkodása is kiemelte környezetéből. Határtalannak tűnő munkabírása, megnyerő személyisége, és a londoni zenei közeg tette lehetővé, hogy rövid életpályája alatt szinte mindent eljuttasson, amit a hangszerre írtak. Külön szerencse számunkra, hogy az eljátszott művek többsége rögzítésre került, és az utókor számára fennmaradt.

6. Következtetések

Ezen értekezés egy meghatározott időszakban 1860-tól 1957-ig vizsgálja a kürt fejlődését, de estenként visszanyúl a XVII. és előre tekint a XXI. századba.

Dolgozatom célkitűzése Dennis Brain – tágabb értelemben a Brain család – a kürt fejlődésére gyakorolt hatásának bemutatása volt. Angliában a XX. század első felében a kürtös élet meghatározó alakjai a Brain családból kerültek ki, akik felfogásukkal, technikai tudásukkal jelentős mértékben befolyásolták a kúrtról kialakított nézeteket. A tradicionálisan örökölt cseh-osztrák-német kürtölési hagyományt és a francia hangideált adták, és fejlesztették tovább.

Dennis Brain, aki hangszertudását kizárólag a családban sajátította el, tanulmányait apjánál, Aubrey Brainnél végezte. A szigorú és következetes nézeteket valló apa tekintélye – a hangszerről és játéktechnikájának elsajátításáról, valamint működtetéséről vallott nézetei – olyan gondolkodást ültettek el az ifjú tehetségben, ami később meghatározónak bizonyult az újszerű technikai követelmények megoldásai terén. Ez a gondolkodás gyakorlatias volt, és az elvégzett munka megkönnyítését szolgálta. A számtalan kísérlet végig a tradícióra és a megszerzett tapasztalatokra való támaszkodásra épült, az eredmények megőrzését tartva szem előtt, mind a hang, mind pedig a játékmód területén. A változtatás ennek ellenére elkerülhetetlen volt, mert az örökölt hangszer konstrukciója elérte a határait.

Az ifjú tehetség zenei, valamint hangszeres adottságai is szétfeszítették a hangszer nyújtotta lehetőségeket, így rákényszerült első sorban a gondolkodásra. Az ifjakra jellemző módon eleinte a virtuozitás kérdésével foglalkozott, majd fokozatosan irányult a hang dinamikai értelemben vett nagyságának növelésére, de egyidőben szépségének és hangszíngazdagságának megőrzésére is. Számtalan kísérlete folytán később nem csak a mechanika megváltoztatásához járult hozzá (ventil-rendszer), hanem a menzúra megnövelését vállalva kifejlesztette azt a hangszer, amely majd alkalmassá válik az igényesebb szólófeladatokra. Dennis Brain meglátásai a hangszerépítésben, és a funkciók célszerű működtetéséhez vezető utak megtalálásában egyaránt fontos szerepet játszottak.

Ez a konstrukciós újtó munka aztán a hangszerjátékában is kamatozott. Hangszerkezelése, párosulva emberi magatartásával, az addig nem tapasztalt

elismerésben részesítette. Szólókarrierjében központi helyet foglaltak el a Mozart kürtversenyek. Az Alexander cég segítségével kifejlesztett hangszeren olyan virtuóz és újszerű megoldásokat valósított meg, melyek napjainkban is iránymutatónak számítanak. Hangszerjátéka nemzetközi elismerésben részesült, és elfogadtatta a kürtöt szólóhangszerként. Kérésére kora legkiválóbb zeneszerzői komponáltak műveket – melyek újszerűek ugyan, de megtanulásuk után nagyban segíti a hangszereseket játékuk fejlődésében. Ez a gyümölcsöző kölcsönhatás a kiváló hangszeres művész és a zeneszerző között huszonhat új mű megszületését eredményezte (és még négyet Dennis Brain halála után).

Dennis Brain színpadon töltött évei alatt W. A. Mozart kürtversenyei repertoárjának legtöbbet játszott művei voltak, kifejezetten a *Nr. 2. Kürtverseny* (KV. 417), ami mind közül a legkedvesebb volt számára. Dennis Brain 1953-as és Aubrey Brain 1927-ben rögzített felvételét összehasonlítva betekintést nyerünk mind ama tradícióba, hangideálba, technikai tudásba és virtuozitásba, amit a Brain-iskola képvisel. Tempó-választás szempontjából Dennis Brain felvétele kiegyenlített, a zenei kifejezőmódot nem rendelte alá a tempósebesség változtatásának, ellentétben Aubrey Brainnel, aki kifejezetten él ezzel az eszközzel. Az artikulációk alkalmazásában mutatkozik meg leginkább az apa-fiú, tanár-diák viszony: nagyon hasonló artikulációkat alkalmaznak. A zenei interpretáció és stílus szempontjából Aubrey Brain felvételén erőteljesen érződik a század első felének „túl-romantizáló” törekvése, míg Dennis Brain felvétele már mentes ettől, nagyon finoman, túlzások nélkül, könnyedén, szinte légiesen adja elő a művet. A hangszerkezelés szempontjából mind a két előadó kürtjének mestere, de Dennis Brain még apjához képest is fölényesebben és nagyobb magabiztossággal kezeli hangszerét: változatos dinamikai, nyelvhasználati és fúvástechnikai megoldásokat alkalmaz. Aubrey és Dennis Brain hangszíne is lágy, éneklő, a francia hangideált közvetíti, emellett bravúros virtuozitásról tesznek tanúbizonyságot. Aubrey Brain esetében az *ad hoc* összeállt zenekar és a felvételtechnika gyerekbetegségei is jól hallhatók, ellenben Dennis Brainnél Herbert von Karajan kifejezetten ügyelt a zenekari arányok helyes megtalálására, a zenei párbeszéd kidolgozására, a szólista zenekari textúrából való kiemelkedésére és visszavonulására. Bár még mono a felvétel hangzásában mégis modernnek mondható.

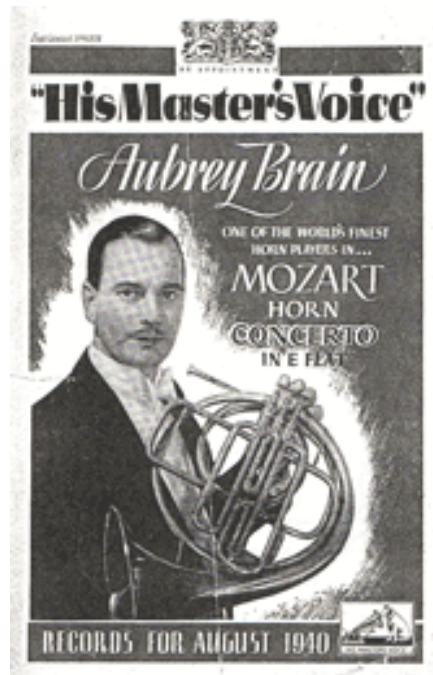
7. Függelék

8. kép
A balesetben megsérült és Paxman által helyreállított Alexander kürt, a Royal Academy of Musicban kiállítva

9. kép
Aubrey Brain Raoux kürtje. A Royal Academy of Musicban kiállítva.

10. kép

Aubrey Brain a Mozart, Nr.3. lemezén

11. kép

Marion Beeley – Dennis Brain édesanyja

12. kép.

Idősebb Alfred Edwin Brain (jobbra)

13. kép

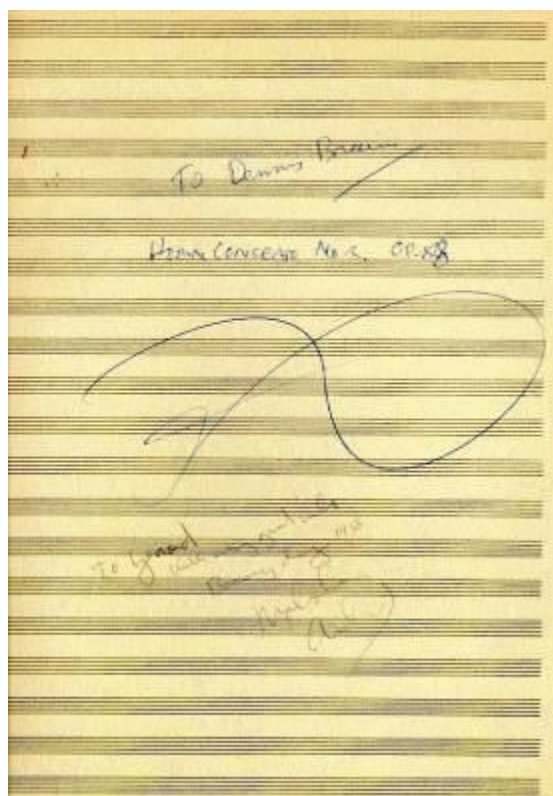
Ifjabb Alfred Edwin Brain (1912)

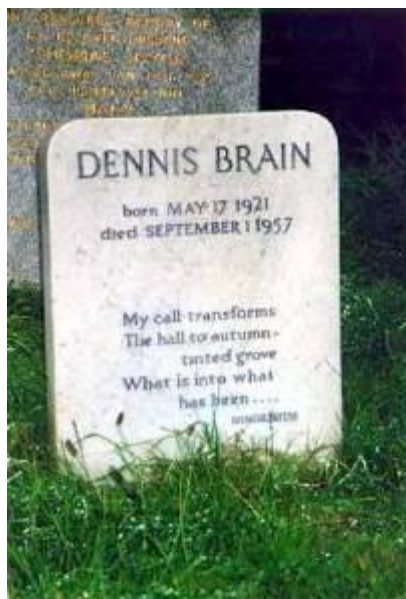
14. kép.
Dennis Brain és Paul Hindemith
Baden-Badenben, 1950. június 8, a Kürtverseny
bemutatója után.

15. kép.
A Dennis Brain Trio: Wilfrid Parry (zongora)
és Jean Pognet (hegedű)

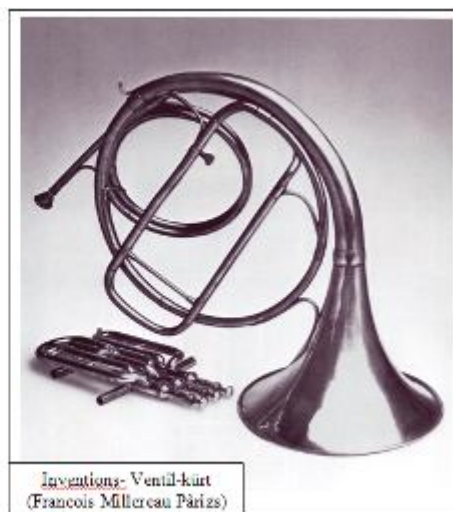
6. ábra
Malcom Arnold által Dennis Brainnek dedikált Második kürtverseny

16. kép.
Dennis Brain sírja Hampsteadben

Korabeli fúvóka

Invention: Ventil-kürt
(François Millerceau Párizs)

17. kép.
Szétszerelhető kürt.

Dennis Brainnek írt darabok

Az előadás dátuma	Szerző	Cím	Az előadás helye	Zenekar/Kamara csoport	Karmester/közreműködők
1943.10.15	Benjamin Britten	Szerenád tenor hangra, kürtre és vonósokra op.31	London, Wigmore Hall		Vez. Benjamin Britten Peter Pears (tenor)
1945.12.03	Seiber Mátyás	Notturmo kürtre és vonós zenekarra	London, Wigmore Hall		
1948. 06.12.	Elisabeth Lutyens	Kürtverseny	Scheveningen, Kurhaus	Residentie Orchestra	Vez. Frits Schuurman
1949. 07.12.		Tate Songs of Sundry Natures	BBC TP		Irwin, Gilbert, Brymer, Brooke, Korchisnka
1949.12.01.	Gordon Bryan	Kürtverseny	Bournemouth Winter Gdns, BBC HS	Bournemouth Symphonic Orchestra	Vez. Rudolf Swarz
1950.07.09.	Paul Hindemith	Kürtverseny	Baden-Baden, Kurhaus színház	SWR Orchestra	Vez. Paul Hindemith
1951.05.15.	Maurice Blower	Concertino	Petersfield, Festival of Britain Concert	Petersfield Orchestre	Vez. Mark Daniel Merritt
1951.05.08.	Gordon Jacob	Kürtverseny	London, Wigmore Hall	Riddick Orchestra	Vez. Riddick
1951.08.12.	Alan Rawsthorne	Versenymű fuvolára, kürtre és vonósokra	Hampton, Court Orangery	NLO	Vez. Alec Scherman Garreth Morris (fuvola)
1952.03.11.	York Bowen	Ballade oboára , kürtre és zongorára	BBC Home Service		Terence McDonagh (oboa) York Bowen (zongora)
1954.03.28.	Lennox Berkeley	Trio hegedűre, kürtre és zongorára	Victoria&Albert Museum		Colin Horsley (zongora) Manoug Parikian (hegedű)
1954.05.06.	Heinz Schreiter	Sonatina kürtre és zongorára	Hamburg, NDR		Andrew Westphal (zongora)
1955.01.28	Benjamin Britten	Canticle III. Still Falls the Rain	London, Wigmore Hall		Peter Pears (tenor)
1955.01.28	Alan Bush	Autumn Poem Trent's Broad Reaches	London, Wigmore Hall		Alan Bush
1955.03.20	Peter Racine Fricker	Sonata kürtre és zongorára	London, Conway Hall		Harry Isaacs (zongora)
1955.04.20	Kenneth Essex	Kürtkoncert	BBC TP	BBC Scottish Orchestra	Vez. Gerald Gentry
1955.05.12	Arnold Cooke	Arioso és Scherzo	London, Wigmore Hall	Carter Vonóstrió	Marjorie Lempfert (brácsa)
1955.06.13	Humpry Searle	Aubade for horn and strings	BBC Third Programme		
1955.12.20	Michael Tippett	Sonata négy kürtre	London, Wigmore Hall	Dennis Brain Wind Ensemble	Neill Sanders, Edmund Chapman, Alfred Cursue (kürtösök)
1956.04.29	Anthony Lewis	Versenymű fuvolára, kürtre és vonósokra	Victoria és Albert Múzeum	Boyd Neel Orchestra	Vez. Priestman
1956.04.30	Gordon Jacob	Szextett zongorára és fuvósokra	London, Wigmore Hall		Malcolm, Garreth Morris (oboa),

					Leonard Brain (klarinét), Waters (klarinét), Cecile James (fagott)
1956.07.01	York Bowen	Kürtverseny vonósokkal és timpanival	BBC Home Service	Welbeck Orchestra	Vez. Maurice Miles
1956.09.12	Gian Francesco Malipiero	Dialouge fúvósokra No.4	ISCM Fesztivál	Goldsbroug Orchestra	Vez. Charles Mackerras- Garreth Morris (oboa), Leonard Brain (klarinét), Waters (klarinét), Cecile James (fagott)
1957.06.22	Ernest Tomlinson	Romance és Rondo	London, Royal Festival Hall	BBC Concert Orchesra	Vez. Ernest Tomlinson
1957.07.18	Malcom Arnold	Concerto no2 for horn	Cheltenham Fesztivál	Hallé Orchestra	Vez. Marcom Arnold

Elfeledett darabok

Az előadás dátuma	Szerző	Cím	Az előadás helye	Zenekar/Kamara csoport	Karmester/közreműködők
1948.03.02.	Richard Strauss	Kürtverseny No. 2.	Bécs	Vienna Symphony Orchestra	Vez. Josef Krips
1951.02.07	Joseph Haydn	D-dúr kürtverseny No. 1.	Chelsea Városháza	London Mozart Players	Vez. Harry Blech
1955.06.23	Wolfgang Amadeus Mozart	Esz-dúr Töredék Kürtverseny K98A	BBC Third Programme	Haydn Orchestra	Vez. Harry Newston
1956.12.17	Joseph Haydn	Cornet Trió Pieta de Me	BBC TP	Goldsbrough Orchestra	Vez. Charles Mackerras Joan Sutherland, April Cantelo (szoprán) Raymond Nilsson (tenor) Peter Graeme (cor anglais). John Alexandra (fagott)

Londoni/angliai premierek

Az előadás dátuma	Szerző	Cím	Az előadás helye	Zenekar/Kamara csoport	Karmester/közreműködők
1951.03.20.	Frank Martin	Hét fúvós hangszerre, ütőhangszerre és zenekarra	BBC TP	Royal Philharmonic Orchestra	Vez. Karl Schurich
1954.09.01	Othmar Scoek	Versenymű kürtre és vonósokra	Edinburgh, Usher Hall		
1954.12.07	Grandjany	Vers hárfára, kürtre és zenekarra	Wesminster, Central Hall	Civil Service Orchestra	Vez. Stephen Fry

1955.12.20	Gunther Schüller	Öt darab,öt kürtre	London,Wimore Hall		Neill Sanders,Edmund Chapman,Alfred Cursue,Aubry Thonger (kürtösök)
1956.01.05	Paul Hindemith	Sonata négy kürtre	BBC Third Programme		Neill Sanders, Edmund Chapman, Alfred Cursue (kürtösök)

Halála után Dennis Brainnek dedikált művek

Az előadás dátuma	Szerző	Cím	Az előadás helye	Zenekar/Kamara csoport	Karmester/közreműködők
1958.01.22.	Humphrey Searle	Variations and Finale fúvósokra és vonósokra		Virtuoso Ensemble	John Burden (kürt)
1958.02.08.	Francis Poulenc	Elégia kürtre és zongorára	BBC TP		Neill Sanders (kürt)
2005.	Benjamin Britten Colin Matthews	In memoriam Dennis Brain négy kürtre és zenekarra		Northern Sinfonia	Vez. Thomas Zehetmair Michael Thompson, Richard Watkins, Peter Francomb és Chris Griffiths (kürtösök)
2007.13.25.	Peter Maxwell Davies	Fanfare-Salute to Dennis Brain	East Midlands Horn Festivalon		Michel Thompson (kürt)

Dennis Brain halála után kiadott felvételei

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
<i>Dennis Brain(1921-1957) Unique BBC Sound Archive Recodings from his last broadcasts</i>	Brams: Horn Trio in E flat,Op.40 a Mozart: Horn Quintet in E flat,K407 b Marin Marais: Le Basque c	a Max Salpeter (vn), Cyril Preedy(pf), b The Carter String Trio, Eileen Grainger (va) c Wilfrid Parry (pf)	BBC records REB175(LP,mono) Teichiku ULS-3107-C(LP,mono) Everest Records 3432(LP,momo)	1974 1976 1978	U.K. Japan U.S.A.
<i>Dennis Brain His Last Broadcasts Introduced by Wilfrid Parry</i>	Marin Marais: Le Basque a Desert Island Disc's Interview by Roy Plomley Reminiscences of RAF Band and orchestra b Gian Francesco Malipiero: Dialogue No.4 for Wind Quintet c	a, d, f, h Wilfrid Parry (pf), b, d Norman Del Mar,Gareth Morris c, f Dennis Brain Wind Ensemble Leonard Brain (ob), Stephan Waters (cl), Cecil James (fg)	BBCArtium REGL352(LP,mono), BBC/PRT ZCF 352(Cassete,mono), Arabesque 8071(LP,mono)	1979 1981 1981	U.K. U.K U.S.A.

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
	Dennis's love of driving d Excerpt from Lecture-recital on <i>The Early Horn</i> e tune by hose pipe, 1818 hand Horn and Alexander harmonic series prologue from Serenade by Benjamin Britain on 1818 hand Horn two hunting chords of late 17 century the last movement of Mozart 12 duets Beethoven: Quintet for piano and winds in E flat, Op.16 f Dennis's organ playing g Paul Dukas: Villanelle h	e Neil Sanders(2nd hr), g Felix Aprahamian			
<i>The Art of Dennis Brain</i>	Mozart: Horn Concerto No.4 in E flat major, K495 a R. Strauss: Horn Concerto No. 1 in E flat major, Op.11 b Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat major, K417 c Beethoven: Horn Sonata in F major, Op.17 d Wagner: Siegfried's Horn Call e Mozart: Horn Concertos Nos.1-4 f Mozart: Sinfonia Concertante in E flat major, K297b g Mozart: Divertimento No.15 in B flat major, K.287 h Mozart: Ein Musikalischer Spass, K.522i Mozart arr. Baines: Divertimento No.14 in B flat major, K.270 j Beethoven: Quintet in E flat major, Op.16 k Mozart: Divertimento No.17 in D major, K.334 l Mozart: Quintet in E flat major, K.452 m R. Strauss: Horn Concertos No1 & 2 n Mendelssohn: Nocturne (No.7 from <i>A Midsummer Dream</i> incidental music, Op.61) o Hindemith: Horn Concerto p Ibert: Troi Pieces Breves q Dukas: Villanelle L.Mozart: Concerto for Hose-Pipe and Strings s Haydn: Allegro from Symphony No.31 in D	a Halle Orchestra/Sir Marcolm Sargent (1st mov.), Laurance Turner (2nd,3rd mov.) b,c,f,g,h,i,n,o,p Philharmonia/Alceo Galliera (b), Walter Susskind (c), Herbert von Karajan (f,g,h), Guido Cantelli(i), Wolfgang Sawallisch (n), Paul Klezki (o), Paul Hindemith (p) d Denis Matthews (pf), m,y Colin Horseley (pf) j,m,q,u,z Dennis Brain Wind Ensemble Leonard Brain (ob), Stephan Waters (cl), Cecil James (fg) k,m Walter Giesecking (pf), Philharmonia Wind Quartet Cecil James (fg), Sidney Sutcliffe (ob), Bernard Walton (cl) l Lener String Quartet, Aubrey Brain (1st hr) r,v Gerald Moore (pf) s Morley College Orchestra/Norman Del Mart Symphony Orchestra/Sir Jack Westrap t Symphony Orchestra/Sir Jack Westrap x RPO/Sir Thomas Beecham y Manoug Parikian (vn), z George Malcolm (pf)	Toshiba EMI <i>EAC-600049-600054</i> (6LPs in 3volumes,mono), Toshiba EMI GR-70036(LP,mono)© (a-e) Toshiba EMI <i>EAC-77378/86</i> (9LPs,mono)©,	1977? 1980? 1980?	Japan Japan Japan

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
	major, <i>Horn Signal</i> t Mozart arr. Baines: Divertimento No.16 in E flat major, K.289 u Shumann: Adagio and allegro in A flat major, Op.70 v Delius:Prelude to Part II from <i>A Mass of Life</i> x Lennox Berkeley: Trio for violin, horn and piano y Gordon Jacob: Sextet z				
<i>Dennis Brain IN RECITAL</i>	Mozart: Divertimento No.14,KV270 a Beethoven: Quintet for piano and wind instruments in E flat,Op.16 b Beethoven: Horn Sonata in F,Op.17 c Milaud: <i>La Cheminee du Roi Rene</i> Suite d	a,b,d The Dennis Brain Wind Quintet b Benjamin Britten (pf), c Conrad Hansen(pf)	Educational Media Associates Discorp IGI-370(LP,mono)	1979	USA
<i>The Art of Dennis Brain</i>	Mozart: Divertimento No.14,KV270 a Beethoven: Quintet for piano and wind instruments in E flat, Op.16 b Beethoven: Horn Sonata in F, Op.17 c Milaud: <i>La Cheminee du Roi Rene</i> Suite d	a,b,d The Dennis Brain Wind Quintet b Benjamin Britten (pf), c Conrad Hansen (pf)	Nippon Columbia OW-7218-BS(LP,mono)	1980	Japan
<i>London Baroque Ensemble Wind Music</i>	R.Strauss: Suite in B flat, Op.4 for 13 wind instruments Richard Arnell: Serenade, Op.57(1949) for 10 wind instruments and double-bass Norman forber Kay: Miniature Quartet	Richard Adeney (fl), Stephen Waters (cl), Cecil James (fg) London Baroque Enseble/Karl Haas	PRT ZCGC 7054 (cassette, mono)	1984	U.K.
	Mozart: Horn Concerto No.3 in E flat, K.447	Rias-Sinfonieorchester/Paul Van Kempen	RVC RCL-3319(LP,mono)	1984	Japan
	R.Strauss: Horn Concerto No.1 in E flat, Op.11 a R.Strauss: Horn Concerto No.2 in E flat (1942) b Hindemith: Horn Concerto (1950) c	Philharmonia/Sawallisch(a,b), Hindemith(c)	EMI CDC 7 47834 2 (CD,mono,stereo) Toshiba EMI <i>TOCE-3407</i> (CD,mono,stereo)@,	1986 1999	U.S.A. Japan
	Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat, K.417	Swedish RSO/Sten Frykberg	BIS LP-331/333(3LPs,mono)	1986	Sweden
<i>Hoffnung's music festival 1956</i>	Malcolm Arnold: A Grand Grand Overture a Leopold Mozart: 3rd movement from Concerto for Hose-pipe and strings b	Dennis Brain (a:org, b:hosepipe) Hoffnung [alias Morley College] Symphony Orchestra Malcolm Arnold (a), Norman Del Mar(b)	EMI CMS 7 63302 2(2CDs,mono)@	1989	U.K.
<i>Hommage a Dennis Brain</i>	Mozart: Horn Concerto No.3 in E flat, K.447 a R.Strauss: Horn Concerto No.2 in E flat (1942) b Hindemith: Sonata for 4 Horns c Matyas Gyorgy Seiber: Notturmo for Horn and Strings d	a SWF Baden-baden/Hans Rosbaud,b BBC Welsh/Rae Jenkins c Neil Sanders,Edmund Chapman,Alfred Cursue d LSO/Basil Cameron	AS disc <i>AS-356</i> (CD,mono)	1989	Italy

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
<i>The Art of Dennis Brain</i>	Brahms: Horn Trio in E flat, Op.40 a Mozart: Horn Quintet in E flat, K.407 b Marais: Le Basque c Desert Island Disc's Interview d Memory of Dennis Brain e Expert from lecture-recital f	a-c the same as BBC records REB175 d-f the same as BBC Artium REGL352	Toshiba EMI CE25-5896/5906(11CDs,mono,stereo)®,	1989	Japan
	Mozart: Horn Quintet in E flat major, K407	Griller Quartet	London 425 960-2 (CD,mono) Polygram Japan POCL-4704 (CD,mono)	1990 1999	U.S.A. Japan
<i>Hindemith conducts Hindemith</i>	Hindemith: Horn Concerto(1949)	Philharmonia/Hindemith	EMI CDH 7 63373 2(CD,stereo)	1990	U.K.
<i>Herbert von Karajan(1908-1989)</i>	Mozart: Sinfonia Concertante in E flat major, K.297b	Sidney Sutcliffe(ob), Bernard Walton(cl), Cecil James(fg) Philharmonia/Herbert von Karajan	EMI CMS 7633162(4CDs,mono) Toshiba EMI TOCE-5976/79 (4CDs,mono)	1990 1990	U.K. Japan
<i>Herbert von Karajan(1908-1989)</i>	Mozart: Divertimento No.15 in B flat minor, K.287	Philharmonia/Herbert von Karajan	EMI CMS 7 63456 2(3CDs,mono)	1990	U.K.
	Bach: Quoniam from Masse in B minor	Chor und Orchester der Gesellschaft der Musikfreunde, Wien/ Herbert von Karajan	EMI CHS 7 63505 2(CD,mono)	1990	Germany
	Mozart: Serenade No.11 in E flat,K375 Mozart: Serenade No.12 in C minor,K388	London Baroque Ensemble/Karl Haas	EMI CDM 7 63958 2(CD,stereo)	1991	U.K.
	Beethoven: Eleven Dances,WoO17	London Baroque Ensemble/Karl Haas	EMI CDM 7 64135 2(CD,stereo)	1991	U.K.
	Beethoven: Horn Sonata in F major,Op.17	Denis Matthews(pf)	Toshiba EMI TOLW-3548(LD,mono)	1991	Japan
	R.Strauss: Horn Concerto No.1 in E flat major,Op.11	Philharmonia/Alceo Galliera	Testament SBT1009(CD,mono)	1992	U.K.
	Wagner: Siegfried's Horn Call		Testament SBT1012(CD,mono)	1992	U.K.
	Mozart: Divertimento No.17 in D K.334 a Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat,K.417 b Mozart: Horn Concerto No.3 in E flat,K.447 c	a,c Aubley Brain, a Lener String Quartet b Philharmonia/Walter Susskind c BBC Symphony Orchestra/Sir Adrian Boult	EMI CDH 7 64198 2(CD,mono)	1992	U.K.
	Britten: Serenade for Tenor,Horn and strings,Op.31	Peter Pears(t) The Boyd Neel String Orchestra/Benjamin Britten	Decca 425 996-2(CD,mono) Polydor Japan POCL-3388(CD,mono)	1992 1993	U.K. Japan
<i>The Art of Dennis Brain</i>	J.S.Bach: Brandenburg Concerto No.1 in F major,BWV.1046 a Mozart: Horn Concerto No.3 in E flat major,Op.447 b Brahms: Horn Trio in E flat major,Op.40 c C.P.E.Bach: Six Sonatas d Haydn: Notturmo in C major e Haydn: Divertiment in C (Feltparthie) f Dittersdorf: Partita in D major g R.Strauss: Symphony for Wind Instruments in E flat major(Sonatine No.2 <i>Happy</i>)	a-c Aubrey Brain(hr) d-i London Baroque Ensemble/Karl Haas	Toshiba EMI TOCE-8086/97(12CDs,mono,stereo)	1992	Japan

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
	<i>Workshop</i> h Mozart: Adagio, allegro from Serenade for wind instruments in E flat major, K.375 i				
	Schumann: Adagio and allegro in A flat major, Op.70 Beethoven: Sonata for Horn and piano in F major, Op.17 Paul Dukas: Villanelle for Horn and piano(1906)		Testament SBT1022(CD,mono)	1993	U.K.
<i>A Tribute to Dennis Brain</i>	Beethoven: Sonata for Horn and piano in F major, Op.17 Schumann: Adagio and allegro in A flat major, Op.70 Mozart: Quintet for piano and wind in E flat major, K.452 Dukas: Villanelle for Horn and piano		Palladio <i>PD4125</i> (CD,mono)	1993	Italy
<i>Composers in Person</i>	Hindemith: Horn Concerto(1949)	Philharmonia/Hindemith	EMI CDS 5 55032 2(2CDs, stereo)	1994	U.K.
	Mozart: Ein musikalischer Spass, KV522	Philharmonia/Guido Cantelli	EMI CZS 5 68217 2(2CDs, stereo)	1994	U.K.
	Mozart: Horn Concertos Nos.1-4 a Mozart: Quintet in E flat for piano and wind, K.452 b	a Philharmonia/Herbert von Karajan b Colin Horsley(pf), Dennis Brain Wind Ensemble	EMI CDC 5 55087 2(CD,mono) EMI CDC 5 56231 2(CD,mono) EMI CDM 5 66489 2(CD,mono) EMI CDM 5 66950 2(CD,mono) Toshiba EMI <i>TOCE-11110</i> (CD,mono) EMI 9 65936 2(CD,mono)	1994 1997 1997 1998 1999 2010	U.K. U.K. U.K. U.K. Japan U.K.
	Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat major K.417	Sifonie Orchester des Sudwestfunk/Hans Rosbaud	Arkadia GI772.1(CD, stereo)	1994	Italy
<i>Dennis Brain Rarities</i>	Marin Marais: Le Basque * Dittersdorf: Partita in D Haydn: Allegro(Symphony No.31, 1st movement) Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat major K.417 Malipiero: Dialogue No.4 for Wind Quintet * Berkeley: Trio for violin, horn and piano		Palladio <i>PD4187</i> (CD,mono)	1994	Italy
<i>Works for Horn</i>	Beethoven: Sonata for Horn and piano in F major, Op.17 Dukas: Villanelle for Horn and piano Schumann: Adagio and allegro in A flat major, Op.70 Mozart: Quintet for piano and wind, K.452 Mozart: Divertimento No.14, KV.270		Andromeda <i>ANR2512</i> (CD,mono)	1994	Italy

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
<i>Great Hornists Vol.2 Dennis Brain rare radio recordings</i>	Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat,K.417 a Hindemith: Horn Sonata in F b Danzi: Horn Concerto in E flat c Shoock: Horn Concerto,Op.65 d	a Sudwestfunk Orchestra Baden-Baden/Paul Hindemith b Conrad Hansen(pf) c Kurpfälzisches Kammerorchester/Eugen Bodart d Paul Sacher Kammerorchester/Paul Sacher	Hans Pizka Edition HPE-CD 02(CD,mono)	1994	Germany
<i>Works for Horn</i>	Mozart: Horn Concerto No.3 in E flat,K.447 a R.Strauss: Horn Concerto No.2 in E flat(1942) b Hindemith: Sonata for 4 Horns c Matyas Gyorgy Seiber: Notturmo for Horn and Strings d	a SWF Baden-baden/Hans Rosbaud,b BBC Welsh/Rae Jenkins c Neil Sanders,Edmund Chapman,Alfred Cursue d LSO/Basil Cameron	legend LGD 129(CD,mono)	1994	Italy
<i>The Philharmonia Tradition</i>	Hindemith: Horn Concerto (third movement)	Philharmonia/Hindemith	The Philharmonia Tradition PHT1/3(3CDs,mono,stereo)	1995	U.K.
<i>British Gramophon Premieres</i>	Howard Ferguson: Octet(1933 revised)	The Griller String Quartet Pauline Juler(cl),Cecil James(fg),James Merrett(cb)	Dutton Laboratories CDAX8014(CD,mono)	1995	U.K.
	Britten: Serenade for Tenor,Horn and strings,Op.31	Peter Pears(t) The Boyd Neel String Orchestra/Benjamin Britten	Pearl <i>GEMM CD9177</i> (CD,mono)	1995	U.K.
	R.Strauss: Horn Concerto No.1 in E flat Major,Op.11	Sinfonieorchester des NDR,Hamburg/Hans Schmidt-Isserstedt	green HILL GH-0015/16(2CDs,mono)	1996	U.S.A.
	Mozart: Divertimento No.17 in D major,K.334	Aubley Brain,Lener String Quartet	Magic Talent <i>CD48021</i> (CD,mono)	1996	Italy
	Mozart: Quintet in E flat major for piano and wind, K.452 Beethoven: Quintet in E flat major for piano and wind, Op.16 Mozart: Sinfonia concertante in E flat major, K.297b *	Walter Giesecking(pf),Philharmonia Wind Quartet * Philharmonia/Herbert von Karajan	Testment SBT1091(CD,mono)	1996	U.K.
<i>Listen to Britain</i>	Beethoven: Horn Sonata in F major,Op.17	Denis Matthews(pf)	Beulah <i>RT151</i> (Video tape,mono)	1997	U.K.
<i>The Art of Dennis Brain</i>	Dvorak: Serenade in D minor,Op.44 Gounod: Little Symphony for Wind instruments in B flat major	London Baroque Ensemble/Karl Haas	Toshiba EMI TOCE- 9325/37(13CDs,mono,stereo)	1997	Japan
	Othmar Schoeck: Concerto for Horn and orchestra,Op.65(1951)	Colegium Musicum Zurich/Paul Sacher	Jecklin Edition JD 715-2(CD,mono)	1997	Switzerland
<i>Dennis Brain His Early Recordings</i>	Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat,K.417 a Beethoven: Horn Sonata,Op.17 b Mozart: Divertimento No.17 in D,K.334 c	a Philharmonia/Walter Susskind,b Denis Matthews(pf) c Aubley Brain(hn),Lener String Quartet	Grammofono 2000 <i>AB 78729</i> (CD,mono)	1997	Italy
	Pietro Mascagni: Intermezzo from <i>Cavalleria Rusticana</i>	Dennis Brain(org),Philharmonia/Herbert von Karajan	Dennis Brain(org),Philharmonia/Herbert von Karajan	1998	U.K.
<i>Dennis Brain</i>	Mozart: Quintet for Horn and strings,K.407 Beethoven: Sonata for Horn and piano in F		Pearl <i>GEM 0026</i> (CD,mono)	1998	U.K.

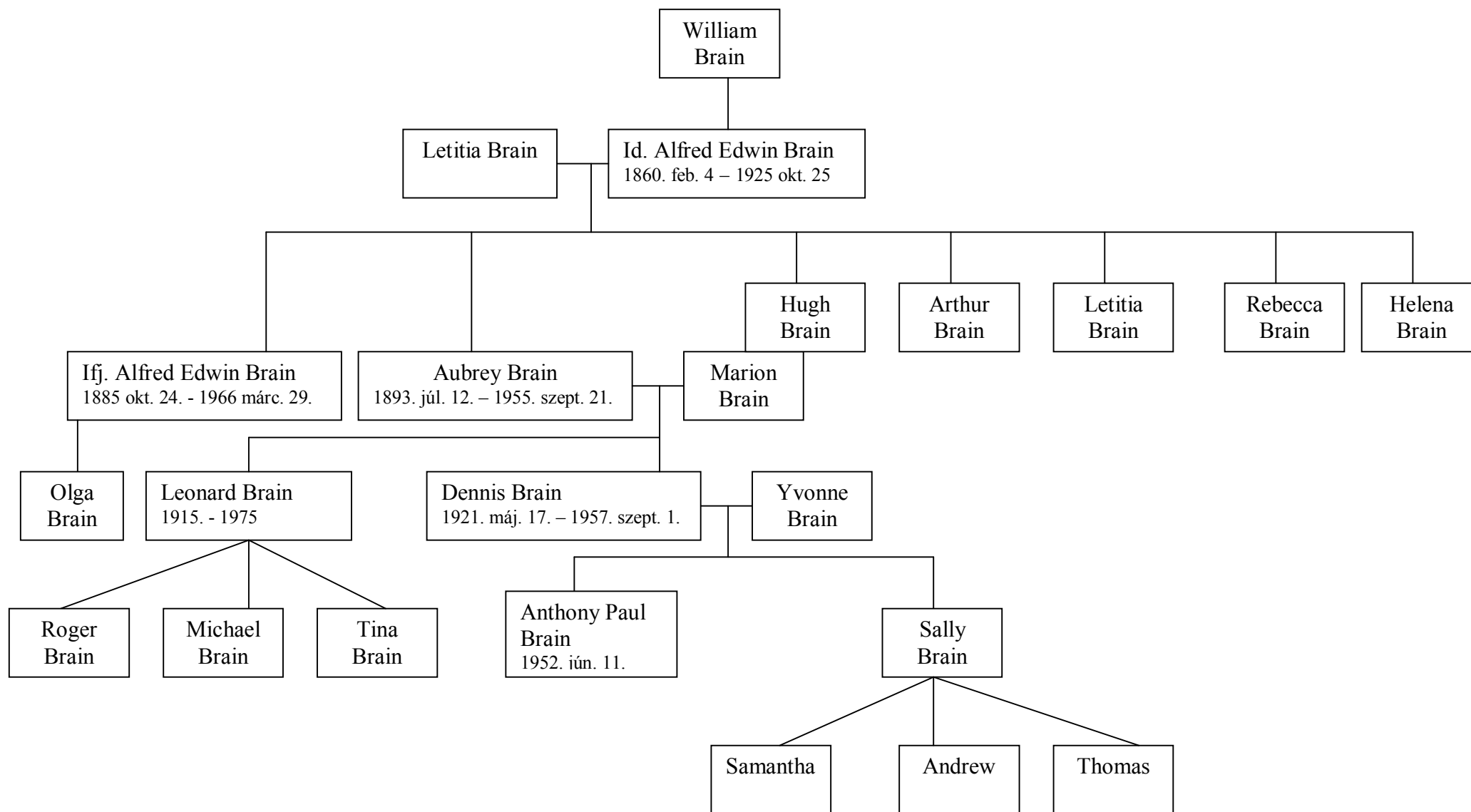
Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
	Mozart: Concerto for Horn and orchestra No.2 in Es,K.417 Mozart: Concerto for Horn and orchestra No.4 in Es,K.447 R. Strauss: Concerto for orchestra No.1 in Es,Op.11				
	Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat,K.417 a Mozart: Horn Concerto No.4 in E flat,K.495 b	a Philharmonia/Walter Susskind b Halle Orchestra/Sir Malcolm Sargent(1st mov.),Laurance Turner(2nd,3rd mov.)	AVID <i>AMSC 605</i> (CD,mono)	1998	U.K.
<i>Joan Sutherland Recitals - 1956,1959,and 1960</i>	Haydn: Píeto di Me,Benigni Dei,Hob XXVB	Joan Sutherland, April Cantelo(sop),Raymond Nilsson(tn),Peter Graeme(cor anglais),John Alexandra(bassoon) the Goldsbrough Orchestra/Charles Mackerras	Bella Voce BLV 107.001(CD,mono)	1998	Portugal
	R. Strauss: Horn Concerto No. 1 in E flat, Op. 11 a R. Strauss: Horn Concerto No.2 in E flat(1942) c Hindemith: Horn Concerto(1950) c	Philharmonia/Sawallisch(a,b),Hindemith(c)	EMI CDC 7 47834 2(CD,mono,sterео)	1998	U.K.
<i>Dennis Brain Horn of the Century</i>	Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat, K.417 a Mozart: Divertimento No.17 in D, K.334 b Beethoven: Horn Sonata in F, Op.17 c	a Philharmonia/Walter Susskind, b Aubley Brain(hn),Lener String Quartet,c Denis Matthews(pf)	Grammofono 2000 <i>AB 7888 I</i> (CD,mono)	1999	Italy
<i>The RPO Legacy Volume Four</i>	Mozart: Divertimento No.2 in D major,K.131	RPO/Sir Thomas Beecham	Dutton Laboratories CDLX 7037(CD,mono)	1999	U.K.
	Bach: Quoniam from Masse in B minor	Chor und Orchester der Gesellschaft der Musikfreunde, Wien Herbert von Karajan	EMI CHS 5 67207 2(2CDs,mono)	1999	U.K.
	Britten: Canticle III <i>Still Falls the Rain</i>	Peter Pears(T),Benjamin Britten(pf)	BBC BBCB 8014-2(CD,mono)	1999	U.K.
	Mozart: Serenade No.11 in E flat,K.375 Mozart: Serenade No.12 in C minor,K.388/384a Dvorak: Serenade in D minor,Op.44	London Baroque Ensemble/Karl Haas	Testament SBT1180(CD,mono)	2000	U.K.
	Beethoven: Quintet for piano and wind instruments in E flat, Op.16 a Dukas: Villanele b Marin Marais: Le Basque c Mozart:Horn Quintet in E flat, K.407 d Brahms: Horn Trio in E flat, Op.40 e	a Dennis Brain Wind Ensemble, a,b,c Wilfrid Parry(pf),d English String Quartet, e Max Salpeter(vn), Cyril Preedy(pf)	BBC BBCL 4048-2(CD,mono)	2000	U.K.
	Mozart: Quintet in E flat major for piano and wind, K.452 Beethoven: Quintet in E flat major for piano and wind, Op.16	Walter Gieseking(pf),Philharmonia Wind Quartet	Toshiba TOCE-11561(CD,mono)	2000	Japan

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
	Beethoven: Sextet for two horns, strings Op.81b/ Civil, English SQ Schubert: Auf dem Strom for tenor, horn and piano, Op.post.119, D943/ Pears, Mewton-Wood Mozart: Divertiment No.14 in B flat K.270 / Dennis Brain Wind Quintet Haydn: Concerto No.1 in D Hob. VIIId:3/BBC Midland Orch. / Leo Wurmser Cooke: Arioso and Scherzo for horn and Violin, 2 Violas and Cello/ Carter String Trio Ibert: Trois Pieces breves / Brain Wind Quintet Milhaud: Le Cheminee du roi Renee for wind / Dennis Brain Wind Quintet The Early Horn Dennis Brain demonstrates the sounds and playing techniques of different horns		BBC BBCL 4066-2(CD,mono)	2001	U.K.
<i>Wand and Brain</i>	Mozart: Horn Concerto No.3 in E flat, K.447 Cologne Radio Symphony Orchestra/Guenter Wand(Jan./1951)		Treasure of the earth TOE2004(CDR,mono)	2001	U.S.A.
	Britten: Serenade for Tenor, Horn and strings, Op.31	Peter Pears(t) The Boyd Neel String Orchestra/Benjamin Britten	Decca 468 801-2(CD,mono)	2001	U.K.
	Mozart: Horn Quintet in E flat major,K407	Griller Quartet	Dutton Laboratories CDBP9717(CD,mono)	2001	U.K.
A resurrection of Dennis Brain	J. S. Bach: Brandenburg Concerto No.1 in F BWV.1046 Brahms: Four Songs for female voices, two horns and harp Op.17 Handel: Overture in D for 2 clarinets, horn HWV.424 Weber: Freischutz Overture Oberon Overture Thomas: Mignon Overture	Boyd Neel Orch., Norman Del Mar(hr) Frederick Grinke(Vn), Leon Goossens(ob) Norman Del Mar, Nottingham Oriana Choir, G. Mason(harp), Roy Henderson Frederick Thurston, Gervase de Peyer Philharmonia/Walter Susskind National S.O./Warwick Braithwaite National S.O./Anatole Fistoulari	Yukihiko Okitsu(CD,mono)	2002	Japan
<i>DENNIS BRAIN Principal Horn</i>	Mehul: <i>La Chasse du Jeune Henri</i> Overture Mozart: <i>Così fan tutte</i> Haydn: Symphony No.31 in D "Hornsignal" 1st & 4th movements Beethoven: <i>Fidelio Abscheulicher...Komm Hoffnung</i> Tchaikovsky: <i>The Nutcracker Waltz of the Flowers</i> (excerpts) Symphony No.5 in E minor, Op.64 2nd movement	Royal Philharmonic Orchestra/Sir Thomas Beecham Sena Jurinac(sp) Glyndebourne Festival Orchestra/Fritz Busch Neill Sanders, Edmund Chapman, Alfred Cursue(hrns), Gareth Morris(fl),Emanuel Hurwitz(vn), Terence Weil(cello) Orchestra/Jack Westrup Elizabeth Schwartzkopf(s), Philharmonia/Helbert von Karajan	SOTONE CD 103(CDR,mono)	2002	U.S.A.

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
	Bach: Mass in B minor Rossini: <i>Semiramide</i> Overture	Philharmonia/Herbert von Karajan Philharmonia/Constantin Silvestri Heinz Rehfuss(bs), Philharmonia/Herbert von Karajan Philharmonia/Alceo Galliera			
	Mozart: Horn Concerto No.3 in E flat, K.447	Sifonie Orchester des Sudwestfunk/Hans Rosbaud	hanssler 93 064(CD,mono)	2002	Germany
<i>Contrasts In Hi-Fi</i>	Will you remember Sympathy	Bob Sharples & His Orchestra featuring Dennis Brain	Vocalion CDLK 4169(2CDs,mono)	2003	U.K.
<i>Lennox Berkeley Centenary Album</i>	Horn Trio Op.44	Dennis Brain, Manoug Parikian, Colin Horsley	EMI CDZ 5 85138 2(CD,mono)	2003	U.K.
<i>FREDERICK THURSTON (1901-1953) Archive Recordings of Live Performances from 1948 and 1952</i>	Fibich: Quintet for Clarinet, Horn, Violin, Cello and Piano, Op.42 in D	Frederick Thurston(cl), Dennis Brain(hr), Marie Wilson(vn), James Whitehead(vc), Lisa Fuchsova(pf)	Symposium Records CD 1259(CD,mono)	2003	U.K.
	Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat major K.417	Sifonie Orchester des Sudwestfunk/Hans Rosbaud	ARCHIPEL ARPCD 0202(CD,mono)	2003	Germany
<i>SIR THOMAS BEECHAM(1879-1961)</i>	Mozart: Divertimento No.15 in B flat minor, K.287 Tema con variazioni, Menuetto	Royal Philharmonic Orchestra	EMI 7243 5 75938 2 3(2CDs,mono)	2003	U.K.
<i>DENNIS BRAIN Plays Horn</i>	Haydn: Symphony No. 31 in D major 1st movement Mozart: Horn Concerto No. 2 in E flat major K.417 Mozart: Quintet in E flat major K.452 for piano and winds Mozart: Divertimento No. 16 in E flat major K.289 for 2 oboes, 2 horns and 2 bassoons Beethoven: Sonata for horn and piano in F major Op.17 Robert Schumann: Adagio and Allegro for horn and piano Op.70	Neill Sanders, Edmund Chapman, Alfred Cursue (hr), Gareth Morris (fl), J.A. Westrup(Cond) The Philharmonia Orchestra/Suskind Colin Horsley (pf), Dennis Brain Wind Ensemble Denis Matthews (pf) Gerald Moore (pf)	ARCHIPEL ARPCD 0207(CD,mono)	2004	Germany
<i>DENNIS BRAIN</i>	Beethoven: Quintet for Piano and Wind Instruments in E flat major, Op.16 * Jacob: Sextet for Wind Quintet and Piano, Op.3 + Hindemith: Sonata for Horn and Piano ** Vinter: Hunter's Moon ***	Dennis Brain Wind Quintet *+: Gareth Morris (Flute)+ / Leonard Brain (Oboe) Stephen Waters (Clarinet) / Dennis Brain (Horn) / Cecil James (Bassoon) Benjamin Britten (Piano) * / George Malcolm (Piano)+ / Noel Mewton-Wood (Piano) ** BBC Concert Orchestra *** / Vilem Tausky ***	BBC BBCL 4164-2(CD,mono)	2005	U.K.

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
<i>The Age of Gold</i>	Schubert: Auf dem Strom Beethoven: An die ferne Geliebte Hindemith: Sonata for piano and horn Tippett: The Heart's Assurance Martin: Six monologues	Peter Pears, Noel Mewton-Wood, Benjamin Britten	Pearl GEM0227(CD,mono)	2005	U.K.
<i>CLASSICAL MUSIC IN THE FORTIES</i>	Beethoven's Horn Sonata	Denis Matthews.	Beulah YB35(DVD,mono)	2005	U.K.
	BRITTEN: Serenade for tenor, horn & strings, Op. 31	Peter Pears(t),the Strings of The New Symphony Orchestra Eugene Goossens	Decca Eloquence 4768470(CD,mono)	2006	Australia
	Pietro Mascagni: Intermezzo from <i>Cavalleria Rusticana</i>	Dennis Brain (org), Philharmonia/Herbert von Karajan	Toshiba EMI TOCE-13302(CD,mono)	2006	Japan
Mozart 250th anniversary	Mozart: Horn Concerto No.3 in E flat, K.447 Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat, K.417	Sifonie Orchester des Sudwestfunk/Hans Rosbaud	hanssler HAN093129(2CDs,mono)	2006	Germany
	Mozart: Horn Concerto No. 3 *+ Britten: Serenade for Tenor, Horn and Strings *x Schumann: Adagio & Allegro ** Mozart: Divertimento No. 14, Movements 1 & 4 *** Milhaud: La Cheminee du Roi Rene - Chasse a Villarbe *** Fricker: Wind Quintet *** \$	BBC Symphony Orchestra * / Sir Malcolm Sargent +/- Peter Pears x / John Hollingsworth x / Benjamin Britten ** Dennis Brain Wind Ensemble *** Recorded: Royal Albert Hall, London, 30 July 1953 * Parish Church, Aldeburgh Festival, 21 June 1959 ** BBC Studios, London, 19 June 1956 *** Freemason's Hall, Edinburgh Festival, 24 August 1957 \$	BBC Legends BBCL41922(CD,mono)		
<i>Rare Recordings of Mozart</i>	Mozart: Concerto for Horn and Orchestra No. 2 in E flat, K417 North German Radio Symphony Orchestra/Hans Schmidt-Isserstedt		Tahra TAH59598(4CDs,mono)	2007	France
Dennis Brain	Ludwig van Beethoven: Sonata op.17	Dennis Brain, horn & Denis Matthews, piano Introduction by Barry Tuckwell	Hans Pizka Edition(DVD,mono)	2007	Germany
<i>DENNIS BRAIN</i> The Horn Player	Mozart: Horn Concerto No.4 in E flat K.495 Mozart: Horn Concerto No.2 in E flat K.417 Strauss: Horn Concerto No.1 in E flat Op.1 Beethoven: Horn Sonata in F Op.17 Wagner: Siegfried's Horn Call Schumann: Adagio & Allegro in A flat, Op.70 Mendelssohn: A Midsummer Night's Dream - 'Nocturne' Mozart: Horn 4 Concertos Mozart: Quintet in E flat for piano and wind		EMI ICON 2060102(4cds)	2008	U.K.

Cím	Darabok	Közreműködők	Kiadó	Évszám	Ország
	Strauss: Horn Concertos Hindemith: Horn Concerto Berkeley: Trio for violin, horn & piano. Op.44 Mozart: <i>Ein Musikalische Spas</i> K.522 Mozart: Divertimento No.14 in B flat K.270 Mozart: Divertimento No.16 in E flat K.289 (excerpts) Dittersdorf: Partita in D 2nd Movement Haydn: Symphony No. 31 in D <i>Hornsignal</i> 1st Movement Ibert: Trois pieces breves Jacob: Sextet for Wind Dukas: <i>Villanelle</i> L. Mozart: Concerto for hosepipe & strings – Finale				
<i>The World of Dennis Brain</i>	Benjamin Britten: Serenade for tenor, horn and strings Beethoven: Horn Sonata in F major Op.17 Edward Williams: Open House Dukas: <i>Villanelle</i> Mozart: <i>Così fan Tutte</i> : Per pietà ben mio Tchaikovsky: Symphony No 5: II Andante cantabile, con alcuna licenza	Peter Pears (T), strings of the New Symphony Orchestra of London/Sir Eugene Goossens Denis Matthews(pf) Natalie James (ob), Bernard Walton (cl), Cecil James (fg) Gerald Moore (pf) Joan Cross (S), Philharmonia Orchestra/Lawrence Collingwood National Symphony Orchestra/Sidney Beer	BEULAH 1PD35	2009	U.K.

8. Bibliográfia

Alexander manufaktúra honlapja: <http://www.gebr-alexander.de/34.0.html?&L=1>

Arnóth Balázs: *Mozart: Huszönöt darab (öt divertimento) három basszektürtre KV 439b A klasszikus formakultúra iskolája fúvósoknak*. DLA disszertáció, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2008. (Kézirat) 37-39. o.

Bakos Ferenc: *Idengen szavak és kifejezések szótára*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1978. Negyedik kiadás.

Brain, Aubrey: „The German Horn” *Monthly Musical Record* vol.61, no.727 1 July 1931.

Brain, Dennis: „About the French Horn” *Brass Today* (megjelenés dátuma ismeretlen) In: iVan Chi Fai Wong Letöltési dátum: 2010. augusztus 10. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/article4e.html>

Braun, William R.: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Dennis Brain*. Oxford: Oxford University Press, 2001, Második Kiadás.

Britten, Benjamin: „Dennis Brain (1921-1957)” *Tempo magazine* No. 46. winter 1957-8.

Civil, Alan: *Aubry Brain (jegyzetek a kiadáshoz)* LP, Opal 805 (1982). Letöltés dátuma: 2010. február 15. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/aubrey/discography1.html>

Clark, Andrew: *Horn Myth*. Letöltés dátuma: 2010. február 13. URL: <http://www.naturallyhorns.co.uk/hornmyths.htm>

Dahlhaus, Carl; Eggebrecht, Hans Heinrich (szerk): *Brockhaus Riemann zenei lexikon I–III*. Budapest: Zeneműkiadó. 1983–1985.

Davies, Peter Maxwell: *Fanfare-Salute to Dennis Brain* Chester Music and Novello & Co. Ltd. 2007, (a kotta ajánlása).

Dressler, John C: „A Seventieth-Birthday Tribute”. *Horn Call*, Vol. XXII No. 1. (October, 1991).

Engelbrecht, Gavin: „Classical.” *The Northern Echo*. Newsquest (North East) Ltd. 2007. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-10307584.html>

Goodwin, Noel: „The genius who tamed the horn” *eredeti forrás ismeretlen*. (December, 1957) In: iVan Chi Fai Wong: Dennis Brain. Letöltés dátuma: 2009. november 19. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/>

HHH: „Culture: Classical CD review: Mozart: Horn Concerti - Eric Ruske (horn), Scottish Chamber Orchestra, Sir Charles Mackerras (Telarc CD80367.(Features).” *The Birmingham*

- Post (England)*. MGN Ltd. 2005. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-131026997.html>
- Humphries, John: *The Early Horns* Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Kennedy, Michael és Bourne, Joyce (szerk.): *The Concise Oxford Dictionary of Music. Dennis Brain* Oxford University Press, 1996., Negyedik Kiadás
- Kennedy, Michael: „CDs Out this week.” *The Sunday Telegraph London*. Telegraph Group Limited. 2007. Letöltés dátuma: 2010. február 13. HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-8958695.html>
- _____ : „100 Classical albums you must hear music bewildered by the ever-growing catalogue of classical music on CD? Let our music critic Michael Kennedy be your guide with his choice of 100 essential recordings.” *The Sunday Telegraph London*. Telegraph Group Limited. 2008. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-15042792.html>
- Lagasse, Paul; Goldman, Lora; Hobson, Archie és Norton, Susan R.: *The Columbia Encyclopedia, Dennis Brain* Columbia University Press, 1993, Hatodik Kiadás
- Janetzky, Kurt és Bröchle, Bernhard: *Das Horn*. Deutschland: Schott Mainz, 1977.
- Jeurissen, Herman: „Horn concerto no. Zero by W. A. Mozart.” In: Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) 167-171. o.
- Jones, Leighton: „Alf Brain: the forgotten English virtuoso?” *The Horn Magazine*, Vol.10, No.3, (2003, április) 18-27. o.
- Marshall, Robert L: *Dennis Brain on record: A Comprehensive Discography of his Solo, Chamber and Orchestral Recordings*, (Margun Music,Inc. 1996)
- Martz, Richard J.: „Millereau Cor à Pistons” Letöltés dátuma: 2010. március 28. URL: http://www.rjmartz.com/horns/Millereau_022/
- Matthews, Colin: „Britten In memoriam Dennis Brain.” Letöltés ideje: 2010. szeptember 7. URL:http://www.philharmonia.co.uk/thesoundexchange/backstage/listening_guides/britten_dennis_brain/
- Meckna, Michael: „The Legacy of Dennis Brain” *Horn Call* Vol. XXI No.2 (April, 1991)
- McLellan, Joseph: „Mozart & the Measure of His Music; The Best of the Composer.” *The Washington Post*. Washington Post Newsweek Interactive Co. 1987. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-1302783.html>
- Nelson, Kayla: *Performers*. Letöltés dátuma: 2010. január 12. URL: <http://www.hornhistory.com/performers.htm>

- N.N.: „Another record which shows the present tendency to extend the repertoire is that of Mozart’s Second concerto for horn and orchestra with Aubrey Brain as soloist.” *The Dominant*, March 1928. Review
- N.N.: *Dennis Brain Gordon Grievé-nek írt levele*. Kelt: 1953. február 3, Publikálva: *The Horn Call* by International Horn Society (IHS) 1971 május. Újraközlés: ugyan itt 2000. augusztus.
- N.N.: „Solo performances form focus of talk in Bognor Regis.” *Bognor Observer* (Bognor Regis, England). Johnston Publishing Ltd. 2008. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-177608138.html>
- Pándi Marianne: *Hangversenykalauz. I-IV*. Budapest: Zeneműkiadó, 1980.
- Payne, Arthur C: „Stars of the Record World, Mr Aubrey Brain”, *Gramophone And Talking Machine News*, vol. xix, no.443 B, Sep. 1927, p.291.
- Pettitt, Stephen J: *Dennis Brain: A biography* London, Robert Hale, 1989, Második kiadás
- Pitzka, Hans: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection*. München: Hans Pizka Edition, 1980.
- Prowse, Martin J.: „The Unfamiliar Dennis Brain” *Audio Record Review*, (October 1969), 678-9. o.
- Puccio, John: „Mozart: The Four Horn Concerti. Albert Linder, horn; Hans Swarowsky, Vienna State Opera Orchestra. Amadeus AMD 7012.(Review).” *Sensible Sound*. Sensible Sound. 2001. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-76996268.html>
- Rees, Jasper: „Dennis Brain: Fanfare for the horn-player who blew up a storm” *Telegraph* (10. Nov, 2007) Letöltés ideje: 2010. szeptember 7. URL: <http://www.telegraph.co.uk/culture/music/rockandjazzmusic/3668933/Dennis-Brain-Fanfare-for-the-horn-player-who-blew-up-a-storm.html>
- Roberts, Richard: „Hornists explore Mozart concertos.” *The New York Times* April 17, 1988, Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1S1-9199005130190790.html>
- Rutland, Harold: „Notes and Comments: Dennis Brain.” *Musical Times* Autumn (1957. October)
- _____ : „Dennis Brain” *Musical Times* Autumn (1957, October)
- Solomon, Maynard: *Mozart* Budapest: Park Könyvkiadó, 2006
- Ullman, Michael: „Wind Concertos: in E [musical flat] for Horn, K 495; in D for Horn, K 412; in C for Oboe, K 314; in B[musical flat] for Bassoon, K 191.” *Modern Brewery Age*.

Business Journals, Inc. 2008. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research:
<http://www.highbeam.com/doc/1P3-1411479541.html>

_____: „Horn Concertos: No. 1 in D, K 412; No. 2 in E[musical flat], K 417; No. 3
 in E[musical flat], K 447; No. 4 in E[musical flat], K 495. Rondo in E[musical flat], K.”

Modern Brewery Age. Business Journals, Inc. 2008. Letöltés dátuma: 2010. február 13
 HighBeam Research: <http://www.highbeam.com/doc/1P3-1411479511.html>

iVan Chi Fai Wong; Wehrung, Brendan R.; Mount, Elizabeth; Moseng, Kjell; Shackleton,
 John; Sakata, Jyunji; Gray, Mike; Gamble, Stephen (szerk): *Concert Register* Letöltés
 ideje: 2010. május 20. URL: <http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/concert.html>

_____: *Solo Album Collection*. Letöltés ideje: 2010. május 20. URL:
<http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/album.html>

Walton, Kenneth: „Classical & Opera: A lifetime of listening ahead.” *The Scotsman*. Scotsman
 Publications. 2007. Letöltés dátuma: 2010. február 13 HighBeam Research:
<http://www.highbeam.com/doc/1P2-15207260.html>

Yanchic, Milan: *An Orchestra Musicans Odyssey: A view of a rear* Atlanta: Wind Music Inc.
 1996.

Zarzo, Vicente: „A View of an Important Horn Collection and a Look at Some 19th-Century
 Instrument Makers.” *Historic Brass Society Newsletter* 1994. Summer, Issue Nr. 6., 4-10. o.
 Letöltés dátuma: 2010. február 12. URL:

http://www.historicbrass.org/portals/0/documents/newsletter/HBSN_1994_NL06_Summer.pdf.